

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

JULIJA KARAVDINA
VERSLO TEISĖS PROGRAMA (62401S105)

TEMA:
JURIDINIO ASMENS VADOVŲ TURBINĖS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Asist. Dr. Salvija Kavalnė

Konsultantas –
Doc. Dr. Dainis Švirinas

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ SAMPRATA IR TEISINIO STATUSO YPATYBĖS.	8
1.1 Juridinis asmuo kaip išvestinis teisinių santykių subjektas.	8
1.1.1 Juridinio asmens raidos apžvalga.	8
1.1.2 Juridinio asmens sąvoka, požymiai, pagrindinės teorijos.	10
1.2 Juridinio asmens vadovų samprata.	16
1.3 Juridinio asmens vadovo teisinis statusas.	21
2. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ TURGINĖ ATSAKOMYBĖ.	34
2.1 Juridinio asmens vadovų turtinės atsakomybės prigimtis.	34
2.2 Civilinės juridinio asmens vadovų atsakomybės požymiai.	36
2.3 Juridinio asmens vadovų civilinės atsakomybės sąlygos.	39
2.3.1 Neteisėti juridinio asmens vadovų veiksmai.	40
2.3.2 Priežastinis ryšys tarp juridinio asmens vadovų pareigų nevykdymo arba netinkamo jų vykdymo ir dėl to kilusios žalos.	42
2.3.3 Juridinio asmens vadovų kaltė.	45
2.3.4 Žala ir nuostoliai.	48
3. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ SKIRTINGIEMS SUBJEKTAMS. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ ATSAKOMYBĖS APRIBOJIMAS.	51
3.1. Juridinio asmens vadovo civilinė atsakomybė juridiniam asmeniui.	51
3.1.1 Įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimas.	52
3.1.2 Juridinio asmens įstatų, kitų veiklos dokumentų pažeidimai.	55
3.1.3 Juridinio asmens vadovas elgėsi aplaidžiai, nerūpestingai, nelojaliai, t.y. fiduciarinių pareigų pažeidimai.	58
3.2 Juridinio asmens vadovų civilinė atsakomybė akcininkams.	58
3.3 Juridinio asmens vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams.	59

3.4 Kolegialių valdymo ir priežiūros organų narių civilinė atsakomybė.....	62
3.5 Juridinio asmens vadovo atsakomybės apribojimas.....	64
IŠVADOS.....	68
PASIŪLYMAI.....	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	71
SANTRAUKA.....	76
SUMMARY.....	77

IVADAS.

Temos aktualumas.

Juridinio asmens institutas yra žinomas nuo senų laikų, t.y. nuo to laiko, kada kultūrinis ir ekonominis žmonijos išsivystymo lygis pareikalavo instrumento padėsiančio sutelkti atskirų asmenų kapitalą tam tikram bendram tikslui pasiekti. Pažymėtina, kad įvairių juridinio asmens koncepcijų atstovai, kurių nuomonės yra apžvelgiamos šiame darbe, akcentavo, jog juridinio asmens, kaip teisės subjekto, egzistavimas yra neįmanomas be juridinio asmens atstovų – valdymo organų kryptingų, valingų ir kruopščiai apgalvotų veiksmų. Juridinio asmens sėkmingas egzistavimas, juridinio asmens dalyvių interesų tenkinimas ir juridinio asmens koegzistavimas su kitais teisės subjektais, nedarant jiems žalos, neatsiejamai susijęs su juridinio asmens vadovo kompetencija, sąžiningumu, kruopštumu ir kitomis asmeninėmis savybėmis. Todėl natūraliai kyla klausimas kaip elgtis tuo atveju, jeigu juridinio asmens vadovas elgiasi netinkamai, piktnaudžiauja savo teisėmis, netinkamai vykdo savo pareigas ir tokiu savo elgesiu daro žalą juridiniam asmeniui, jo dalyviams, kreditoriams? Ar gali nekompetingas arba tiesiog nesąžiningas vadovas būti traukiamas atsakomybėn ir atsakyti savo asmeniniu turtu už juridiniam asmeniui, jo dalyviams ir kreditoriams juridinio asmens vadovo veiksmais padarytą žalą? Šių klausimų problematika yra glaudžiai susijusi su juridinio asmens savarankiškumo nuo jo vadovų ir dalyvių koncepcija, kuri atsirado ilgainiui besivystant juridinio asmens institutui, bei su specifišku juridinio asmens vadovo statusu.

Darbo tema, autorės nuomone, yra ypatingai aktuali ekonominio sunkmečio sąlygomis. Atsižvelgiant į tai, kad esant ekonominio klestėjimo būklei, šalyje žymiai pagausėja juridinių asmenų skaičius (Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis veikiančių ūkio subjektų skaičius 2005 m. sudarė 72 330 subjektus, 2006 m. – 73 344 subjektus, 2007 m. – 76 516 subjektus, 2008 m. – 81 376 subjektus, 2009 m. – 84 574¹), įvairių sričių specialistams prognozuojant įmonėms grėšiančią bankroto bangą šie skaičiai nenumaldomai mažėja. Įmonių bankroto departamento duomenimis šiuo metu bankroto procedūros yra vykdomos 2 383 įmonėms.² Bankrotą gali lemti daugelis priežasčių. Viena iš jų yra įmonės vadovo netinkami, kartais neapgalvoti, nepamatuoti, nesąžiningi veiksmai. Lietuvos teismų praktika parodo, kad bylų dėl

¹<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M4010116&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5389&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>, prisijungimas: 2009 06 13

² <http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=1>, prisijungimas: 2009 10 25

juridinio asmens vadovo turinės atsakomybės už netinkamą savo, kaip įmonės vadovo, pareigų vykdymą klausimas tampa ypač aktualus bankroto bylose.

Temos iširtumo lygis.

Juridinio asmens kategorija ir su juridiniu asmenų susiję institutai yra viena iš problematiškiausių civilinės teisės sričių. Paties juridinio asmens sąvokos problematika bei juridinio asmens teorijos nagrinėtos daugelio mokslininkų darbuose. Lietuvoje juridinio asmens koncepcijos ypatumus nagrinėjo A. Tikniūtė, J. Kiršinė ir kt. Ypatingai gausu veikalų šia tema yra rusų teisės literatūroje – juridinio asmens sąvoka nagrinėta G. F. Šeršenevičiaus, I. A. Pokrovskio, M. I. Braginskio, V. P. Gribanovo, O. A. Krasavčikovo ir kitų autorių darbuose. Juridinio asmens teorijos išsamiai nagrinėtos N. V. Kozlovos tiriamuosiuose darbuose. N. V. Kozlova savo monografijoje „Juridinio asmens samprata ir esmė“ yra pažymėjusi, jog beveik kiekvienas žinomas teisės srities mokslininkas vienokiu ar kitokiu aspektu savo darbuose palietė šio civilinės teisės instituto problemas.

Susidomėjimą šia tema bei jos aktualumą pagrindžia atskiro civilinės teisės pošakio – įmonių arba korporacijų teisės – JAV (*corporate law*), Rusijoje (*корпоративное право, акционерное право*) susiformavimas. Nors juridinio asmens instituto aspektai nagrinėjami ir juridinio asmens tema iki šiol nepraranda populiarumo, nerastas išsamus ir vienareikšmiškas atsakymas į elementarų klausimą „kas yra juridinis asmuo?“. Pažymėtina, jog juridinio asmens vadovų turinės atsakomybės klausimai yra neatsiejamai susiję su juridinio asmens koncepcija ir autoriai, nagrinėdami juridinį asmenį, neišvengiamai vienu ar kitu aspektu nagrinėjo ir juridinio asmens valdymo organų prigimtį, funkcijas, paskirtį.

Tyrimo objektas – atsižvelgiant į tai, jog šio darbo apimtis yra ribota, autorė darbe nagrinės **privačių pelno siekiančių ribotos atsakomybės juridinių asmenų vadovų turinės atsakomybės ypatumus**. Privatus ribotos turinės atsakomybės juridinis asmuo yra toks juridinis asmuo, kurio tikslas yra tenkinti privačius juridinio asmens steigėjų, dalyvių, vadovų interesus ir kuris pagal juridinio asmens prievoles atsako juridinio asmens turtu. Užsienio šalių teisės sistemose tokie asmenys vadinami *limited liability company (LLC)*, *общество с ограниченной ответственностью*. Šiame darbe autorė nagrinės juridinio asmens vadovų turinę atsakomybę civilinės teisės srityje, trumpai paliesdama darbo teisės nuostatas. Darbe nebus nagrinėjami juridinio asmens vadovų turinės atsakomybės klausimai baudžiamosios ir administracinės teisės šakose.

Darbo tikslas – išanalizuoti juridinių asmenų vadovų turtinės atsakomybės ypatumus, atskleisti Lietuvos juridinio asmens vadovo turtinės atsakomybės koncepcijos pranašumus ir trūkumus bei pateikti pasiūlymus atskleistų trūkumų pašalinimui.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti juridinio asmens vadovų sampratą ir išanalizuoti juridinio asmens vadovų teisinio statuso ypatybes.
2. Nustatyti ir apibrėžti juridinio asmens vadovų turtinės atsakomybės prielaidas bei sąlygas.
3. Apibrėžti juridinio asmens vadovų turtinės atsakomybės ypatumus skirtingiems subjektams, apibrėžti juridinio asmens vadovų turtinės atsakomybės ribas.

Hipotezė.

Juridinio asmens vadovo turtinės atsakomybės koncepcija Lietuvoje neatitinka šių dienų poreikių.

Metodai.

Darbe naudojami teoriniai metodai:

1. *Content analizė* – šis metodas autorės bus taikomas siekiant per teisės aktų, doktrinos bei teismų praktikos turinio atskleidimą parengti pagrindą kitų darbe naudojamų metodų taikymui.
2. *Lyginamosios analizės metodas*, kurio pagalba juridinio asmens vadovo turtinės atsakomybės instituto aspektu gretinamas Lietuvos ir užsienio valstybių teisinis reguliavimas, doktrinų nuostatos, atskleidžiami reguliavimų privalumai bei trūkumai siekiant atrasti optimalų tiriamo instituto reguliavimo modelį.
3. *Sisteminės analizės metodas*. Juridinio asmens vadovo atsakomybės instituto ir jo problematikos neįmanoma išnagrinėti be šio instituto ryšių su kitais civiliniais teisės institutais, tokiais kaip juridinis asmuo, civilinės atsakomybės institutas. Per institutų ryšius, sąveiką ir tarpusavio įtaką atsiskleidžia problematiškiausios tyrimo vietos, atsiranda galimybė visapusiškiau išnagrinėti iškilusias problemas ir pateikti šių problemų sprendimo būdus.
4. *Istorinis metodas*. Šio metodo pagalba autorė apžvelgs juridinio asmens doktrinas bei juridinio asmens koncepcijos vystymosi etapus, juridinio asmens vadovo statuso kaitą.

5. *Lingvistinis metodas* – šio metodo pagalba autorė stengsis atskleisti pagrindines nagrinėjamos temos sąvokas, bei pateikti pasiūlymus netinkamų sąvokų pakeitimui.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro turinys, įvadas, trys dėstomosios dalys, išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateikiamas išsamus naudotos literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmojoje dėstomojoje dalyje atskleidžiamas juridinio asmens kaip išvestinio teisinių santykių subjekto statusas įvairių juridinio asmens teorijų kontekste, nagrinėjamas juridinio asmens vadovo teisinis statusas bei formuluojama juridinio asmens vadovo samprata, apžvelgiamas juridinio asmens vadovo pareigų turinys atsižvelgiant į Lietuvos ir užsienio valstybių teisinę patirtį.

Antrojoje dėstomojoje dalyje yra atskleidžiamas juridinio asmens vadovo turtinės atsakomybės taikymo prielaidos bei sąlygos, turtinės atsakomybės elementų turinys.

Trečiojoje šio darbo dėstomojoje dalyje yra nagrinėjamas subjektų ratas, kurių juridinio asmens vadovas gali būti patrauktas atsakomybėn ir privalės atlyginti savo veiksmais padarytą žalą, juridinio asmens vadovo atsakomybės ribos.

Šaltiniai.

Šiame darbe autorės analizuotus šaltinius galima išskirti į 3 grupes:

- a) Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai;
- b) Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų darbai;
- c) Lietuvos ir užsienio teismų praktika.

Temos praktinis pritaikomumas.

Atsižvelgiant į temos aktualumą, šis darbas, autorės nuomone, bus naudingas tiek teisės srities mokslininkams ir praktikams, tiek teisės studijų studentams. Taip pat manytina, jog darbas turėtų būti įdomus ir naudingas verslo atstovams, ypač esamiems ir būsimiems įmonių vadovams, dalyviams bei kreditoriams, kurie šį darbą galės pritaikyti savo kasdienėje veikloje.

1. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ SAMPRATA IR TEISINIO STATUSO YPATYBĖS.

1.1 Juridinis asmuo kaip išvestinis teisinių santykių subjektas.

Pradedant nagrinėti juridinio asmens vadovų turtinės atsakomybės problematiką svarbu apibrėžti kas yra juridinis asmuo, kaip jis suprantamas įvairiose teisės sistemose ir kokiais požymiais jis pasižymi. Šio darbo įvade autorė pažymėjo, jog juridinio asmens ir su juo susijusių institutų problematika nagrinėta daugelio teisės mokslininkų, tačiau išsamaus ir vienareikšmiško atsakymo į klausimą „kas yra juridinis asmuo“ iki šiol nerasta.

Atskleisti juridinio asmens sąvoką būtina nustatant juridinio asmens vadovo statuso ypatybes. Atsakymui į klausimą „kas yra juridinis asmuo?“ bus skirtas šio darbo pirmojo skyriaus pirmasis poskyris, kuriame bus trumpai apžvelgtas juridinio asmens vystymasis, juridinio asmens požymiai, juridinio asmens sąvokos problematiškumas bei galiausiai bus trumpai apžvelgtos pagrindinės juridinio asmens teorijos. Šių klausimų išnagrinėjimas padės autorei tolimesniuose šio darbo skyriuose atskleisti juridinio asmens vadovų teisinio statuso ypatybes ir šių ypatybių įtaką juridinio asmens vadovų turtinei atsakomybei.

1.1.1 Juridinio asmens raidos apžvalga.

Juridinio asmens kaip atskiro teisinių santykių subjekto sukūrimo poreikis atsirado jau Senovės Romoje. Šaltiniai byloja, kad VI a. prieš Kristų Romos visuomenėje buvo kuriamos religinio pobūdžio kolegijos, amatininkų, siuvėjų, kepėjų sąjungos. Yra dalis mokslininkų darančių prielaidą, kad šios organizacijos ir buvo juridinio asmens, kaip jis suprantamas šiuolaikinėje teisėje, prototipais. Vis dėlto daugelis autorės šiame darbe analizuojamų mokslininkų (P. E. Sokolovskis, Savinji, Muromcevas ir kt.) mano, kad juridinio asmens ištakos yra Senovės Romos miesto – valstybės ir municipalijų institutuose.³ Šis požiūris yra grindžiamas tuo, kad dalyvaujant civilinėje apyvartoje buvo būtina sukurti subjektą, apjungiantį miesto – valstybės bendruomenės ekonominius bei kultūrinius poreikius ir gebantį atstovauti tos bendruomenės interesus santykiuose su kitais miestais. Taigi, manytina, jog juridiniai asmenys tuo metu buvo viešosios teisės subjektais, privatinės teisės subjektu romėnai laikė tik fizinį asmenį. Pažymėtina, kad atskiro juridinio asmens instituto romėnų teisė neturėjo.

³ Суворов Н. С. Об юридических лицах по римскому праву – Москва, 2000, (p. 32 – 33);

Privatinės teisės subjektais juridiniai asmenys tapo viduramžiais. Nuo XII amžiaus Italijoje, o kiek vėliau beveik visose kontinentinės Europos valstybėse prasidėjo romėnų teisės recepcija. Tarasov I. T. ir Kaminka A. I. savo veikaluose teigia, kad viduramžio juridiniai asmenys atsirado iš intensyviai tuo metu vystytos jūrų ir sausumos prekybos. Atsižvelgiant į tai, kad tuometinės transporto priemonės buvo nepatikimos, keliai – prastos būklės, jūrose klestėjo piratavimas, o pakelėse prekybininkų tykojo plėšikai, prekybininkai savo verslo reikalus stengėsi tvarkyti kartu – kompanijomis, tokiu būdu įveikdami sunkumus, kuriuos pavieniui įveikti buvo labai sudėtinga (žodis kompanija reiškia „bendra duona“). Taip atsirado prekybininkų gildijos. Šio pobūdžio susivienijimai turėjo tam tikrą veiklos reglamentą, manytina, jog šie reglamentai buvo šiuolaikinių bendrovių įstatų prototipais. Pažymėtina, kad gildijos nariai solidariai atsakė už gildijos skolas, o gildija atsakė pagal kiekvieno jos nario įsipareigojimus.⁴

Tyrinėtojų (Kaminka A. I., Šeršenevičius G. F., Tarasovas I. T.) nuomone pirmieji ribotos atsakomybės juridiniai asmenys – akcinės bendrovės atsirado Italijoje, vėliau jos paplito Olandijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Rusijoje. Akcinės bendrovės atsiradimas ir išplėtimas Europos valstybėse, manytina, trūko nuo XIII a. iki XVII a. JAV pirmosios akcinės bendrovės buvo įsteigtos Didžiosios Britanijos valdžios institucijų 1606 metais.⁵

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog juridinio asmens vystymasis trunka nuo Senovės Romos laikų iki šių dienų. Šiame darbe autorės analizuotų mokslininkų veikaluose iki šiol galutinai nesutariama kas lemia vienokios ar kitokios juridinio asmens formos atsiradimą ir vėlesnius tų formų pasikeitimus.

Gana ilgą laiką pagrindinė juridinio asmens funkcija buvo atskirų fizinių asmenų fizinių ir finansinių pajėgumų telkimas, todėl vienu iš pagrindinių juridinio asmens požymių buvo laikoma tai, kad juridinis asmuo yra bent keleto asmenų organizacija. Atkreiptinas dėmesys, jog šiuolaikinėje įmonių teisėje keleto asmenų dalyvavimo juridiniame asmenyje būtinumas nėra būtinas juridinio asmens požymis, nors daug Europos valstybių nepripažino vienanarės bendrovės (*one man Company*).⁶

Pažymėtina, kad aukščiau apžvelgtas juridinio asmens vystymasis mokslininkų, pvz. J. Kiršienė, A. Tikniūtė, sąlygiškai vadinamas *pirmuoju juridinio asmens doktrinos vystymosi etapu*. Visą tą laiką formavosi juridinio asmens atskirumo nuo jo dalyvių (savininkų) idėja, kuri susiformavo tik XIV amžiuje.

⁴ Tarasov И. Т. Учение об акционерных компаниях – Москва: 2000 (p. 86); Каминка А. И. Акционерные компании. Том 1. – Санкт Петербург: 1902 (p. 85, 165);

⁵ The History of American Business and Industry – Washington, 1972 (p. 9);

⁶ Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė (bendroji dalis) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008 (p. 172 – 183);

Antrajame etape, kuris sąlygiškai išskiriamas kaip XVII a. pabaiga - XIX a. pradžia, atsirado pelno siekiantys, naryste pagrįsti juridiniai asmenys (akcinės bendrovės).

Trečiajame raidos etape (XIX a. pabaiga - XX a. pradžia) bendrovių akcijomis pradėta prekiauti biržose, šiame etape galutinai susiformavo juridinio asmens ribotos atsakomybės požymis.

Paskutinis – *ketvirtasis etapas* prasidėjo po II pasaulinio karo ir vyksta iki šios dienos. Šio raidos etapo pagrindinis skiriamasis bruožas – juridinio asmens veikla nebeapsiriboja vienos valstybės teritorija.⁷

1.1.2 Juridinio asmens sąvoka, požymiai, pagrindinės teorijos.

Juridinio asmens institutas kaip teisės normų, reguliuojančių juridinio asmens atsiradimo, veikimo ir pasibaigimo procesus, visuma, susiformavo vakarų Europos teisėje antroje XIX a. pusėje. Visuotinai deklaruojama, kad juridinis asmuo yra toks pat visavertis teisinių santykių subjektas kaip ir fizinis asmuo. Tačiau sąvokų sistema, kuri naudojama įvairiose teisės sistemose ir doktrinosose verčia tu suabejoti: juridinis asmuo apibrėžiamas kaip „mistinis asmuo“, „fiktyvus asmuo“, „dirbtinis asmuo“ (*artificial person*), *personae moralis*. Bendrosios teisės tradicijos šalyse paplitę terminai „kompanija“ (*company*), „korporacija“ (*corporation*).⁸ Lietuvos teisėje naudojamas terminas „juridinis asmuo“ perimtas iš Vokietijos teisės.

Daugelis šiame darbe nagrinėtų teisės tyrinėtojų mano, jog pagrindinis teisinių santykių subjektas yra žmogus (fizinis asmuo), nes teisė – visuomeninis reiškinys, egzistuojantis žmonių santykiams sureguliuoti ir žmonių poreikiams tenkinti. Žmogus yra teisinių santykių subjektas, nes tik žmogus yra sąmoninga, mąstanti būtybė, turinti tam tikrus interesus ir veikianti valingai. **Juridinis asmuo nėra gyva būtybė, todėl teisiniuose santykiuose juridinis asmuo negali veikti visiškai savarankiškai, teisiniuose santykiuose juridinis asmuo dalyvauja tik per fizinius asmenis (jo vadovus, dalyvius), kurie atlieka veiksmus, sukeliančius teises pasekmes juridiniam asmeniui.** Ne veltui iki šiol filosofai ir teisininkai sprendžia ar juridinis asmuo turi valią ir savarankiškus interesus, nepriklausomus nuo jo dalyvių ir vadovų valios, ar juridinis asmuo yra tik juridinio asmens dalyvių interesų priedanga.

Įvairių šalių teisės moksle juridinis asmuo apibrėžiamas nepateikiant juridinio asmens sąvokos, o išskiriant tam tikrus juridiniam asmeniui būdingus požymius. Autorė dėl šio darbo

⁷ Baranauskas E. ir kt. *Civilinė teisė (bendroji dalis)* – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008 (p. 172 – 183); Tikniūtė A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 18)

⁸ Васильев Е.А. (ответственный редактор) *Гражданское и торговое право капиталистических государств* – Москва: 1993 (p. 75);

apimties ribotumo nenagrinės visų juridinio asmens požymių, o trumpai apžvelgs tik tuo požymius, kurie yra aktualiausi nagrinėjamai temai.

Juridinio asmens požymiai, kurie yra aktualūs nagrinėjama temai:

1. *savarankiški juridinio asmens interesai ir valia, nesutampantys su jo steigėjų, dalyvių ir valdymo organų interesais ir valia*. Šio požymio išskirimas, autorės nuomone, yra problematiškas ir diskutuotinas dėl to, kad juridinio asmens valia bei subjektiškumas pasireškia per juridinio asmens dalyvių ir vadovų valią bei intelektą, ypačingai tai yra akivaizdu tais atvejais, kai juridinis asmuo turi tik vieną dalyvį;
2. *juridinio asmens savarankiškas dalyvavimas teisiniuose santykiuose*. Pažymėtina, jog šis juridinio asmens požymis, t.y. juridinio asmens atskirumas nuo jo dalyvių yra tiesiogiai įvardijamas kai kurių užsienio šalių teisės aktuose, pvz. Kvebeko civilinio kodekso 309 str.⁹;
3. *juridinio asmens nuosavybės atskirumas* nuo juridinio asmens dalyvių, steigėjų ir valdymo organų nuosavybės.

Lietuvos Respublikos teisės aktai taipogi nepateikia tikslaus juridinio asmens apibrėžimo, o nurodo požymius, būdingus juridiniam asmeniui. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (toliau – CK) 2.33 str. nurodo, kad juridinis asmuo yra:

- a) savo pavadinimą turinti
- b) įmonė, įstaiga arba organizacija, kuri
- c) gali savo vardu įgyti ir turėti teises ir pareigas (šiuo požymiu atskiriama juridinio asmens ir jo dalyvių, vadovų valia), būti
- d) ieškovu ir atsakovu teisme.¹⁰

Lietuvos teisės mokslininkai siūlo išskirti požymius, papildančius CK 2.33 str. įvardintus požymius. Kaip antai, Lietuvos Respublikos CK komentaro autoriai išskiria:

- a) organizacinio vieningumo požymį (išvestiniai iš šio požymio yra juridinio asmens pavadinimo ir atskiro turto požymiai). Organizacinio vieningumo požymis pasireiškia vidine juridinio asmens struktūra ir juridinio asmens struktūrinių dalių koegzistavimu. Pažymėtina, kad juridinio asmens padaliniai veikia viso juridinio asmens vardu, tokiu būdu formuodami savarankišką juridinio asmens valią. Iš organizacinio juridinio asmens vieningumo požymio išvedamas turto atskirumo

⁹ Civil code of Quebec

http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html, prisijungimas: 2009 06 17;

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, redakcija 2009-11-12

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=334624; prisijungimas: 2009 06 14;

nuo juridinio asmens dalyvių turto požymis.¹¹ Dr. Agnė Tikniūtė kategoriškai nesutinka su turto atskirumo požymio priskirimo išvestiniams juridinio asmens požymiams. Jos nuomone, turto atskirumo savybė yra esminis juridinio asmens požymis;¹²

- b) civilinis veiksnumas, teisnumas t.y. gebėjimas savo vardu įgyti, turėti, įgyvendinti turtines ir asmenines neturtines teises, prisiimti prievolės, savarankiškai atsakyti savo turtu pagal prievolės, būti ieškovu ir atsakovu teisme;
- c) civilinis procesinis veiksnumas ir teisnumas, t.y. gebėjimas savarankiškai veikti savo vardu civilinėje apyvartoje, civiliniuose procesiniuose santykiuose.¹³

Prof. Dr. V. Pakalniškis juridinio asmens požymiais siūlo laikyti juridinio asmens pavadinimą, atskirą juridinio asmens ir jo dalyvių turtą, juridinio asmens teisinį subjektiškumą t.y. gebėjimą savo vardu įgyti teises ir pareigas, organizacijos įstatus (statutą), kuriuose apsprendžiama juridinio asmens struktūra, jo valdymo organų struktūra ir kompetencija.¹⁴

Prof. V. Mikelėnas išskiria juridinio asmens požymius, kurie Prof. V. Mikelėno nuomone apsprendžia juridinio asmens egzistavimą: atskiras turtas, galėjimas įgyti teises bei pareigas savo vardu, tam tikra valdymo organų sistema (organizacinis vieningumas), kurios pagalba juridinis asmuo realizuoja savo teisumą, bei galimybė savo vardu būti ieškovu ir atsakovu teisme.¹⁵

Juridinio asmens sąvoką bandyta apibrėžti Lietuvos teismų praktikoje. Kaip antai Lietuvos Konstitucinis teismas, nagrinėdamas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės nuostatų atitiktį Konstitucijai klausimą, pažymėjo, kad „juridinis asmuo yra savarankiškas, specifinis teisinių santykių subjektas. **Juridinio asmens, kaip savarankiško teisinių santykių subjekto, specifiškumą lemia *inter alia* tai, kad jis, turėdamas savarankišką struktūrą, teisumą ir veiksnumą, t. y. būdamas savarankiškas teisinių santykių subjektas, tų santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir pan.). Vadinasi, juridinio asmens veikla**

¹¹ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras – Vilnius: Justitia, 2002 (p. 93 - 95);

¹² Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 32);

¹³ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras – Vilnius: Justitia, 2002 (p. 93 - 95);

¹⁴ Pakalniškis V. Civilinės teisės paskaitos <http://www.mruni.lt/~vypaka/>, prisijungimas 2006 03 12; Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;

¹⁵ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 251);

neatsiejama nuo atitinkamų fizinių asmenų, per kuriuos jis veikia, veiklos ir be jų veiklos apskritai būtų neįmanoma¹⁶ (paryškinta autorės).

Juridinio asmens apibrėžimo problema egzistuoja ir užsienio valstybių teisėje. Kaip antai, Rusijos Federacijos civilinio kodekso 48 str. 1 d. apibrėždama juridinio asmens sąvoką nurodo, kad juridiniu asmeniu pripažįstama organizacija, kuri nuosavybės arba patikėjimo teise valdo atskirą turtą ir tuo turtu atsako pagal savo prievoles, taip pat gali savo vardu įgyti ir įgyvendinti turtines ir asmenines neturtines teises, būti ieškovu ir atsakovu teisme. To paties straipsnio 2 dalis numato, jog juridinis asmuo įgyja teises ir pareigas nuo jo įregistravimo momento.¹⁷ Manytina, kad šis juridinio asmens apibrėžimas nėra pakankamas, nes iš juridinio asmens rato automatiškai pašalinami juridiniai asmenys, kurie neturi nuosavo turto, o pvz. nuomojasi jį.

Analizuojant kitų užsienio šalių juridinio asmens apibrėžimus įdomus yra Kinų Liaudies Respublikos juridinio asmens sąvokos apibrėžimas, pateiktas Bendrųjų civilinės teisės nuostatų 36 str. 1 d., kur juridiniais asmenimis įvardijamos organizacijos, kurios turi civilinį teisinį teisingumą ir civilinį teisinį veiksnumą, savarankiškai geba įgyti teises ir vykdyti pareigas.¹⁸ Autorės nuomone, yra akivaizdu, jog toks juridinio asmens apibrėžimas nėra pakankamas. Iš esmės ši sąvoka apibūdina teisinio subjektiškumo kategoriją (teisingumą – teisę vykdyti tam tikras pareigas siekiant įgyti subjekcinę teisę į tam tikrą gėrį bei veiksnumą – asmens gebėjimą vykdyti tas pareigas ir pareigų vykdymu gauti tam tikrą ypatingų teisių)¹⁹, kuri yra būdinga bet kuriam teisinių santykių subjektui tiek fiziniam, tiek juridiniam asmeniui. Bendrųjų civilinės teisės nuostatų 37 str. papildoma 36 str. 1 d. sąvoką, išvardindamas papildomus juridiniam asmeniui būtinus požymius kaip antai pavadinimas, organizacinė struktūra ir buveinės vieta, turto turėjimas, išlaidų vykdomai veiklai buvimas, gebėjimas savarankiškai atsakyti civiline tvarka, steigimasis teisės aktų nustatyta tvarka. Pažymėtina, kad juridinis asmuo Kinų Liaudies Respublikoje tampa teisinių santykių subjektu nuo įsteigimo (o ne nuo registracijos) momento ir baigiasi nuo likvidavimo (o ne nuo išregistravimo iš registro) momento.²⁰

Įdomi yra bendrosios teisės šalių praktika pripažįstant darinį juridiniu asmeniu. JAV kai kurių valstijų (pvz. Arizona, Kalifornija, Luiziana, Merilendas, Montana ir kt.) teismų praktikoje

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr.69-2798;

¹⁷ Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ) (части первая, вторая, третья и четвертая) (с изменениями и дополнениями) <http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072-006.htm>; prisijungimas 2009 06 14;

¹⁸ Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица – Москва: Статут, 2003 (p. 38);

¹⁹ Plačiau žr. Vaišvila A. Teisės teorija – Vilnius: Justitia, 2004 (p. 410 – 414);

²⁰ Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица – Москва: Статут, 2003 (p. 38);

šalia teisinės korporacijos (juridinio asmens *de jure*) pripažįstami juridiniai asmenys *de facto* (*corporation de facto*) – t.y. įsteigtas darinys, kuris iki visiško pripažinimo juridiniu asmeniu neįvykdė kokio nors įstatymo numatyto reikalavimo. Teismas, nagrinėdamas bylą, turi teisę pripažinti tokį darinį juridiniu asmeniu.²¹

Atkreiptinas dėmesys ir į Kvebeko civilinio kodekso 331 str. nuostatą, kuri nurodo, jog teismas turi teisę suteikti juridiniam asmeniui subjektiškumą, turintį retrospektyvinę galią, jeigu juridinis asmuo, dar nebūdamas įsteigtu, viešai, nepertraukiamai ir vienareikšmiškai rodė visus išorinius juridinio asmens požymius ir veikė kaip juridinis asmuo tiek savo dalyvių tiek trečiųjų asmenų atžvilgiu.²²

Juridinio asmens prigimties problemą XIX a. viduryje iškėlė F. K. Savinji. Sekdami jo pavyzdžiu savo juridinio asmens teorijas, jausdami prieš tai egzistavusios teorijos netobulumus, pasiūlė daugelis mokslininkų. Svarbu pažymėti, kad juridinio asmens teorijų atsiradimas ir jau atsiradusių teorijų postulatų tobulinimas vyksta ir šiais laikais. Toliau autorė trumpai apžvelgs pagrindinių juridinio asmens teorijų (fikcijos teorijos, realybės (organinės) teorijos, juridinio asmens neigimo teorijos, agregato teorijos (asmenų visumos), sutarties teorijos) postulatus ir juridinio asmens vadovų statuso ypatybes atsižvelgiant į kiekvienos teorijos nuostatas.

Fikcijos teorijos požiūriu juridinis asmuo yra žmonių susivienijimas, kuris fikcijos, kaip mokslinio metodo, pagalba (fikcija – *a priori* neteisingas teiginys), laikomas atskiru, savarankišku asmeniu. Valstybė fikcijos pagalba įstatymo pagrindu sukuria ir pripažįsta dirbtinį teisinių santykių subjektą.²³ Atsižvelgiant į tai, valstybės prerogatyva yra suteikti ir atimti juridinio asmens teises ir pareigas, kurios konkrečiu istoriniu laikotarpiu valstybės požiūriu yra juridiniam asmeniui reikalingos.²⁴ L. Ennekcerus labai tiksliai apibūdino juridinio asmens ir jo vadovų santykį fikcijos teorijos požiūriu, apibūdindamas **juridinį asmenį neveiksniu asmeniu, kuris lygiai taip pat kaip neveiksnius fizinis asmuo, civiliniuose teisiniuose santykiuose veikia per savo atstovus, kurių veiksmai, su sąlyga, kad jie vykdomi juridinio asmens vardu ir neperžengiant juridinio**

²¹ Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица – Москва: Статут, 2003 (p. 40);

²² Civil code of Quebec

http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html,
prisijungimas: 2009 06 17;

²³ Ten pat (p. 109);

²⁴ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 19 - 20);

asmens atstovų kompetencijos ribų, sukuria juridiniam asmeniui teises ir pareigas, tačiau šie veiksmai negali būti laikomi paties juridinio asmens veiksmis.²⁵

Realybės (organinė) teorijos atstovų (O. Girkė, F. Maithlandas ir kt.) įsitikinimu juridinis asmuo yra realiai egzistuojantis socialinis organizmas. O. Girkė, apibrėždamas **juridinio asmens ir jo steigėjų santykį, nurodo, kad juridinis asmuo egzistuoja atskirai nuo jį įsteigusią asmenų, turi savo valią, išlieka net steigėjams pasitraukus.** O. Girkės nuomone, valstybė turėtų pripažinti juridinio asmens realumą ir suteikti jam tokias pačias teises kokios yra suteikiamos žmogui. Manytina, kad Lietuvos Respublikos CK 2.33 str. atspindi realybės teorijos pagrindinę idėją: „<...> gali savo vardu įgyti ir turėti teises ir pareigas“.²⁶ **Esminį dėmesį realybės teorija skiria juridinio asmens teisiniam subjektiškumui, jo valios atskirumui nuo dalyvių valios, reprezentuojamam juridinio asmens valdymo organų.**²⁷ Anksčiau jau minėtas L. Ennekcerus yra pažymėjęs, kad laikant juridinį asmenį realiai egzistuojančiu teisės subjektu, veikiančiu savarankiškai, reikia turėti omeny, kad veikti savarankiškai juridinis asmuo gali tik per valdymo organus, kurių veiksmai, atlikti valdymo organų kompetencijos ribose, laikomi paties juridinio asmens veiksmis.²⁸

Juridinio asmens neigimo teorijos atstovai iš dalies sutiko su fikcijos teorijos atstovų prielaidomis, jog juridinis asmuo nėra savarankiškas teisinių santykių subjektas, jis yra teisinė konstrukcija, fikcija. Pagrindiniu šios teorijos tikslu mokslininkai laikė atsakymą į klausimą „Kas iš tikrųjų yra juridinio asmens teisių subjektas (subjektas, kuris faktiškai įgyja juridinio asmens suteikiamas teises)?“ Priklausomai nuo atsakymo į šį klausimą išsiskyrė kelios koncepcijos iš kurių nagrinėjamai temai aktualiausias yra **administracijos teorija, kurios šalininkai teigia, kad juridinio asmens teisių subjektu yra juridinio asmens valdytojai ir direktoriaus teorija, kuri teigė, kad po juridinio asmens priedanga slepiasi juridinio asmens vadovas – direktorius, kuris ir reiškia juridinio asmens valią.**²⁹

Agregato teorija (asmenų visumos) taip pat nepripažįsta visiškai savarankiško juridinio asmens subjektiškumo. Ypatingai populiaru JAV bendrovių teisėje. Šios teorijos skiriamasis bruožas, yra tas, jog šios teorijos atstovų nuomone juridinio asmens esmė – akcininkų interesų pirmenybė visų kitų interesų turėtojų atžvilgiu. Tačiau po 2001 m. akcijų rinkos krizės imta peržiūrėti

²⁵ Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица – Москва: Статут, 2003 (p. 109);

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334624; prisijungimas: 2009 06 19;

²⁷ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 19 - 20);

²⁸ Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица – Москва: Статут, 2003 (p. 110);

²⁹ Ten pat (p. 112);

akcininkų interesų pirmenybės idėją, kreipiant ypatingą dėmesį į kitų interesų grupių apsaugą, ypač darbuotojų ir kreditorių.³⁰ Šiuo, autorės nuomone, agregato teorija yra sunkiai atskiriama nuo juridinio asmens neigimo teorijos koncepcijų, numatančių tam tikros asmenų grupės interesų prioritetą. Anot šios teorijos **valdymo organai yra akcininkų įgaliotiniai, o ne juridinio asmens atstovai ir turi pareigą veikti tik akcininkų naudai.**³¹

Sutarties teorijos pagrindinis postulatą yra tas, jog juridinis asmuo yra konsensualinių santykių visuma, reguliuojama raliai egzistuojančių arba numanomų sutarčių, tarp visų juridinio asmens interesų grupių (akcininkų, direktorių, darbuotojų, kreditorių).³² Anot šios teorijos atstovų juridinio asmens teisinis subjektiškumas (skirtingai nuo realybės teorijos) nelaikomas pagrindiniu juridinio asmens požymiu, juridinio asmens subjektiškumas yra dirbtinis, sukurtas kai priemonė supaprastinanti sutarčių visumos atstovavimo teisinius santykius. Ši teorija **santykius tarp juridinio asmens ir jo steigėjų bei vadovų kvalifikuoja kaip sutartinius.**

Apibendrinant tai, kad išdėstyta šiame poskyryje, galima padaryti išvadą, jog universalią juridinio asmens sąvoką, kuri tiktų visoms juridinio asmens rūšims bei atitiktų valstybės ekonominio ir teisinio vystymosi lygį, pateikti yra labai sunku. Kyla abejonės ar tokią sąvoką pateikti įmanoma ir ar apskritai yra tikslinga tai daryti, nes kiekvienam valstybės vystymosi etapui yra būdingi vis kitokie juridinio asmens požymiai, todėl, manytina, neatsitiktinai buvo pasirinktas juridinio asmens apibrėžimas per jo požymių įvardijimą. Taipogi prieita išvados, kad nagrinėjant juridinį asmenį bet kokios iš aukščiau aptartų teorijų kontekste, valdymo organai laikomi juridinio asmens atstovais. Per juridinio asmens atstovus, jeigu jie neviršija savo kompetencijos ribų, juridinis asmuo įgyja savo teises ir pareigas ir be valdymo organų juridinis asmuo teisinėje apyvartoje veikti negali.

1.2 Juridinio asmens vadovų samprata.

Atskleidusi juridinio asmens pagrindinius bruožus, autorė šiame darbo poskyryje suformuluos juridinio asmens vadovo sampratą. Tik radus atsakymą į klausimą „kas yra juridinio asmens vadovas“ galės būti nustatytas asmuo, kuris turi vykdyti pareigas, kurios bus aptartos vėlesniuose šio darbo skyriuose, juridinio asmens atžvilgiu. Tik tinkamai nustačius subjektą, kuris

³⁰ Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 25);

³¹ Ten pat (p. 19);

³² Ten pat (p. 27);

turi juridinio asmens atžvilgiu vykdyti pareigas ir jų nevykdo arba vykdo netinkamai, tokį asmenį bus galima patraukti turčinėn atsakomybėn.

CK 2.81 str. 1 d. numato, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus.³³ Juridinio asmens organai vykdo juridinio asmens atstovavimo funkciją.³⁴ Tačiau tuo pat metu yra pažymėtina, kad „atstovavimo instituto normos, nors ir gali būti taikomos šiems santykiams, tai tik *mutatis mutandis*“.³⁵

Kokius organus turi konkretus juridinis asmuo nustato juridinio asmens steigimo dokumentai bei specialieji įstatymai, reglamentuojantys juridinio asmens veiklą. CK 2.82 str. 2 d. numato, kad juridinis asmuo **privalomai turi turėti vienasmenį arba kolegialų valdymo organą** taip pat dalyvių susirinkimą. Juridinio asmens dalyvių susirinkimas yra juridinio asmens organas, išreiškiantis bendrą juridinio asmens dalyvių nuomonę esminiais juridinio asmens veiklos klausimais. Juridinio asmens dalyvių susirinkimo pagrindinės funkcijos yra sprendimų dėl valdymo organų sudarymo, steigimo dokumentų pakeitimo, juridinio asmens pasibaigimo priėmimas, t.y. klausimai, kurių negalima priskirti juridinio asmens kasdienės veiklos organizavimo klausimams. Pažymėtina, kad Lietuvoje, JAV ir daugelyje kitų užsienio valstybių juridinio asmens dalyvių susirinkimas nelaikytinas juridinio asmens valdymo organu.

Juridinio asmens valdymo organas yra pagrindinis juridinio asmens organas, per kurį juridinis asmuo prisiima savo teises bei pareigas ir kuris organizuoja, vykdo ir kontroliuoja juridinio asmens kasdienę veiklą. CK 2.82 str. detalizuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABI) 19 str., reglamentuojantis bendrovės valdymą, kuris numato, jog bendrovė turi turėti vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą.³⁶ To paties straipsnio 2 dalis, nurodo, kad bendrovėje taip pat gali būti sudaromas kolegialus valdymo organas – valdyba. Jeigu bendrovėje yra sudaromas kolegialus valdymo organas, tai tik jo kolegialiai priimtas sprendimas yra laikomas juridinio asmens valdymo organo sprendimu.³⁷ Pažymėtina, kad valdybos sudarymas nėra būtinas. ABI 19 str. 6 d. imperatyviai nustato, kad **santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas.** Pažymėtina, jog CK 2.81 str. 4 d. numato, kad

³³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=334624; prisijungimas: 2009 06 23;

³⁴ Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija?

// Jurisprudencija, Mokslo darbai, Nr. 55 (47), Vilnius (p. 33);

³⁵ Ten pat;

³⁶ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=331523, prisijungimas: 2009 06 23;

³⁷ Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras – Vilnius: Justitia, 2002 (p. 183);

valdymo organu t.y. **juridinio asmens vienasmeniu valdymo organu arba kolegialaus valdymo organo nariu gali būti tik fizinis asmuo.**

Šiuo metu pasaulyje žinomos trys juridinio asmens valdymo organų sistemos (kai kurie autoriai šias sistemas vadina juridinio asmens veiklos organizavimo sistemomis)³⁸:

a) *Vienos grandies sistema* (vienpakopė, unitarinė) – pagrindinis juridinio asmens valdymo organas yra direktorių taryba (valdybai), kurios narius skiria akcininkai. Valdybą sudaro vykdomieji vadovai (angl. – *executive directors*), kurie yra atsakingi už juridinio asmens valdymą, ir nevykdomieji (angl. – *non – excutive*), kurie prižiūri ar juridinio asmens veikla atitinka teisės aktų reikalavimus. Tokia sistema yra JAV, Jungtinės Karalystės, Švedijos, Ispanijos, Liuksemburgo, Italijos, Airijos teisės sistemose. Pažymėtina, kad **tiek vykdomieji tiek nevykdomieji vadovai juridinio asmens atžvilgiu turi tas pačias teises ir pareigas. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog ir atsakomybė šių vadovų turėtų būti tapachios apimties.**

b) *Dviejų grandžių sistema* (dvipakopė, dualistinė) – sudaromi du valdymo organai – priežiūros institucija (stebėtojų taryba) ir vykdymo institucija (direktorių taryba). Tokia juridinio asmens organų organizavimo sistema yra numatyta Austrijos, Vokietijos, Danijos, Olandijos teisės aktuose. Kaip pavyzdį galima pateikti Vokietijos civilinio kodekso³⁹ nuostatas, kurios imperatyviai numato, jog juridinis asmuo privalo turėti kolegialų valdymo organą – valdybą, kuri atstovaus juridinį asmenį tiek procesiniuose tiek materialiniuose teisiniuose santykiuose (26 str.). Vokietijos civilinio kodekso 30 str. numato, jog juridinio asmens veiklą reglamentuojantys aktai gali numatyti, kad be valdybos juridinis asmuo gali turėti atstovą tam tikram sandoriui ar jų grupei sudaryti arba atstovą tam tikrai juridinio asmens veiklos sričiai. Valdybos veiklą prižiūri ir teikia juridinio asmens akcininkams ataskaitas apie juridinio asmens veiklą stebėtojų taryba.

c) *Mišri/alternatyvi sistema* – šalies teisės sistema leidžia pasirinkti vienos arba dviejų valdymo organų grandžių sistemą. Šiai valdymo organų sistemai priskiriamos Prancūzija, Lietuva.⁴⁰

Pažymėtina, jog šio poskyrio pradžioje aptartas Lietuvos bendrovių valdymo organų sistemos teisinis reglamentavimas iš esmės nesiskiria nuo Rusijos Federacijos teisės aktuose reglamentuoto juridinio asmens valdymo organų organizavimo. Antai Rusijos Federacijos civilinio

³⁸ Bitė V. Paskaitų ciklas “Verslo organizavimo teisinės formos”, Mykolo Romerio universitetas, 2008 m.; Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;

³⁹ German Civil Code http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#BGBengl_000G4; prisijungimas 2009 06 23;

⁴⁰ Plačiau Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 257 – 258); Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius : Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 99 – 104);

kodekso 53 str. numato, kad juridinis asmuo savo teises ir pareigas igyja per valdymo organus.⁴¹ Šio teisės akto 91 str. 1 d. numato, kad juridiniame asmenyje turi būti kolegialus arba vienasmenis valdymo organas, organizuojantis ir kontroliuojantis kasdienį bendrovės darbą. Valdymo organas yra kontroliuojamas visuotinio dalyvių susirinkimo. Pažymėtina, kad Rusijos Federacijos ribotos atsakomybės juridinių asmenų federalinio įstatymo 40 str. 2 d. ir 41 str. 1 d. numato, jog juridinio asmens vienasmeniu valdymo organu ir kolegialaus valdymo organo nariu gali būti renkamas tik fizinis asmuo.⁴²

Kvebeko civilinio kodekso 311 str. ir 312 str. taip pat numato, kad savo teises juridinis asmuo igyja ir pareigas vykdo per savo valdymo organus, kurie veikia savo įgaliojimų ribose.⁴³ Šio teisės akto 335 str. – 344 str. reglamentuoja kolegialaus valdymo organo veiklą, nurodydami, kad kolegialaus valdymo organo narius renka visuotinis juridinio asmens dalyvių susirinkimas. Kolegialaus valdymo organo nariai savo ruožtu gali paskirti vienasmenį valdymo organą ir pavesti jam vykdyti tam tikras kolegialaus valdymo organo funkcijas. Detaliau juridinio asmens valdymo organų veikla ir statusas šiame bendrajame teisės akte nereguliuojami, paliekant šiuos klausimus detalizuoti specialiesiems teisės aktams.

Europos Sąjungoje jau seniai buvo bandoma harmonizuoti juridinių asmens valdymo organų sistemą bei kompetenciją. Tačiau dėl ilgaamžių valstybių narių tradicijų tą padaryti nėra paprasta.⁴⁴

1983 m. buvo parengtas Europos Sąjungos penktosios direktyvos įmonių teisės klausimais projektas (1991 m. buvo parengtas antrasis pataisytas šios direktyvos projektas), kuris iki šiol nėra priimtas. Šio teisės akto pagrindinis tikslas yra nustatyti Europos Sąjungos valstybėms narėms vienodus įmonės struktūros reikalavimus, numatyti juridinio asmens darbuotojams galimybę dalyvauti įmonės valdyme.⁴⁵ Pirminiame šios direktyvos variante buvo numatyta, jog įmonės valdymo organai turėtų būti sudaromi tokiu principu, kad bendrovėje būtų vykduojantis ir kontrolės organas. Direktyvos projektas rekomenduoja diferencijuoti valdybos narių kompetenciją – vieni iš jų turi būti vykduojantieji direktoriai, o kiti turi skirti į pareigas vykduojančius direktorius bei

⁴¹ Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ) (части первая, вторая, третья и четвертая) (с изменениями и дополнениями) <http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072-006.htm>; prisijungimas 2009 06 23;

⁴² Федеральный закон Российской Федерации об обществах с ограниченной ответственностью http://www.consultant.ru/popular/ooo/48_4.html#p485; prisijungimas: 2009 06 23;

⁴³ Civil code of Quebec

http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca/dynamicSearch/telecharge.php?type=2&file=/CCQ/CCQ_A.html, prisijungimas: 2009 06 23

⁴⁴ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 258)

⁴⁵ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 98); V. Edwards Europos Sąjungos bendrovių teisė – Vilnius: Eugrimas, 2002;

kontroliuoti jų darbą. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 1991 m. Penktosios direktyvos projektas liko be pakeitimų ir jo priėmimo procesas nevyksta iki šiol, mažai tikėtina, kad ši direktyva būtų priimta.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta aukščiau, **teisės aktuose, tiek Lietuvos tiek užsienio šalių, nebuvo aptikta vieningos juridinio asmens vadovo sąvokos. Toks netobulas teisinis reglamentavimas, neapirėžiantis juridinio asmens vadovo kaip subjekto, sukelia keblumų reglamentuojant juridinio asmens vadovo pareigas bei atsakomybę už šių pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą.** Teisės aktuose bei teisės doktrinoje sąvoka „juridinio asmens vadovas“ apima tiek vienasmenį juridinio asmens valdymo organą tiek ir kolektyvinį t.y. kolegialų įmonės valdymo organą. Pažymėtina, jog teisės aktų, reglamentuojančių juridinio asmens veiklą, nesuderinamumas lėmė tai, kad prie juridinio asmens valdovų priskiriami stebėtojų tarybos nariai, valdybos nariai, administracijos vadovas ir jo pavaduotojai, vyriausiasis finansininkas (buhalteris), asmenys, įgalioti įmonės vardu sudaryti sandorius,⁴⁶ neribos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininkas,⁴⁷ revizorius, finansų įstaigos darbuotojas, vidaus audito tarnybos vadovas.⁴⁸

Toks platus asmenų, kuriuos įstatymų leidėjas yra linkęs priskirti juridinio asmens vadovams, ratas leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas neturi aiškios pozicijos, kuriuos subjektus priskirti juridinio asmens vadovams. Lietuvos teisės mokslininkai (R. Greičius, V. Mikelėnas) siūlo pernelyg nepralėsti juridinio asmens vadovų rato **ir apsistoti ties administracijos vadovu (vienasmeniu juridinio asmens valdymo organu), valdybos bei stebėtojų tarybos nariais.** Užsienio šalių doktrinoje ir praktikoje laikomasi analogiškos nuomonės. Autorės nuomone, ši pozicija yra pagrįsta, priešingu atveju, išplėsdami juridinio asmens vadovų ratą, asmenims, kurie tiesiogiai neorganizuoja juridinio asmens kasdienės veiklos ir kurių darbo funkcijos tiesiogiai nesusijusios su juridinio asmens valdymu, būtų užtrauktos papildomas pareigos už kurių nevykdymą arba netinkamą vykdymą šie asmenys galėtų būti patraukti atsakomybėn, taigi būtų nepagrįstai išplėstos juridinio asmens vadovo atsakomybės ribos, tuo pačiu dalis atsakomybės už nepakankamą pavaldžių darbuotojų priežiūrą būtų nukelia nuo tikrųjų juridinio asmens vadovu.

Teorijoje išskiriamos kelios juridinio asmens vadovų rūšys: *de jure* ir *de facto* vadovai, šešėliniai vadovai (vadovai, kurie nebūdami *de jure* vadovais kontroliuoja vadovų priimtus sprendimus, teikia juridinio asmens vadovui tam tikras veiklos instrukcijas), alternatyvūs vadovai, vykdomieji ir nevykdomieji vadovai (šios rūšys aptartos trumpai aptariant juridinio asmens valdymo

⁴⁶ Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 63-1581
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158569, prisijungimas 2009 11 11;

⁴⁷ Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515,
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331944, prisijungimas 2009 11 11;

⁴⁸ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891,
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=340491, prisijungimas 2009 11 11, 20 str.;

organų sistemas), kelių juridinių asmenų vadovai, nepriklausomi vadovai. Plačiau ties vadovų rūšių nagrinėjimų ir jų panašumų bei skirtumų nustatymu autorė neapsistos tiek dėl darbo apimties ribotumo, tiek dėl to, jog Lietuvos teismų praktika nediferencijuoja juridinio asmens skirtingų rūšių vadovų pareigų ir atsakomybės už šių pareigų nevykdymą ir/arba netinkamą vykdymą.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta prieinama išvados, jog Lietuvos teisinėje sistemoje nėra vienareikšmiškos juridinio asmens vadovo sampratos, teisės aktų leidėjas neturi aiškios juridinio asmens vadovo koncepcijos ir tai lėmė tai, jog juridinio asmens vadovų ratui priskiriami asmenys, kurie neturi nieko bendro su juridinio asmens vadovo statusu ir šio instituto teisine prigimtimi. Ši praktika, autorės nuomone, yra ydinga, nes toks juridinio asmens vadovų rato išplėtimas lemia papildomų pareigų juridinio asmens darbuotojams, faktiškai nesantiems juridinio asmens vadovais, užtraukimą ir jų padėties apsunkinimą, tokiu būdu nukeliant dalį atsakomybės nuo tikrojo juridinio asmens vadovo, kuris pagal savo kompetenciją privalo kontroliuoti tokių juridinio asmens darbuotojų veiksmus.

1.3 Juridinio asmens vadovo teisinis statusas.

Juridinio asmens vadovo teisinio statuso nustatymas yra ypatingai svarbus nagrinėjamai temai. Juridinio asmens vadovą ir juridinį asmenį gali sieti darbo santykiai arba civiliniai teisiniai santykiai. Santykių pobūdžio nustatymas svarbus teisinės atsakomybės rūšies nustatymui. Civilinėje teisėje taikoma civilinė atsakomybė. Plačiau civilinės atsakomybės požymiai bus aptarti kitame šio darbo skyriuje. Esant darbo santykiams taikoma materialinė darbuotojų atsakomybė. Esminis šių dviejų atsakomybės rūšių skiriamasis bruožas yra tas, jog civilinės atsakomybės atveju taikomas visiškas žalos atlyginimo principas, o darbuotojų materialinės atsakomybės dydis yra ribojamas Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) nuostatomis (DK 254 str. numato, kad darbuotojo atsakomybės dydis ribojamas jo 3 vidutinių mėnesinių darbo užmokesčio dydžiu⁴⁹), išskyrus atvejus, kai su darbuotoju sudaroma visiškos materialinės atsakomybės sutartis ir atvejus numatytus DK 255 str., t.y. atvejai, kada darbuotojas žalą padaro tyčia; kada žala padaryta darbuotojo nusikalstama veika, kuri yra konstatuota Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka; kada žala padaryta prarandant įrankius, drabužius, apsaugos priemones, perduotas darbuotojui naudotis darbe, taip pat prarandant medžiagas, pusgaminius ar gaminius gamybos procese; kada žala

⁴⁹ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, redakcija 2009-06-16// Valstybės žinios, 2009, Nr. 77-3160;

padaryta kitokiu būdu ar kitokiam turtui, kai už ją visiška materialinė atsakomybė nustatyta specialiuose įstatymuose; kada žala padaryta neblaivaus arba apsvaigusio nuo narkotinių ar toksinių medžiagų darbuotojo; kada tai nustatyta kolektyvinėje sutartyje.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, prieinama išvados, jog juridinio asmens vadovą pripažinus juridinio asmens darbuotoju juridinio asmens vadovui turėtų būti taikoma ne civilinė, o materialinė atsakomybė ir atvirkščiai, pripažinus, jog juridinį asmenį ir jo vadovą sieja civiliniai santykiai, turėtų būti taikoma civilinė atsakomybė.

Kitas svarbus šio teisinio santykio nustatymo aspektas – pripažinus, kad juridinį asmenį ir jo vadovą sieja darbo santykiai reikėtų daryti išvadą, jog juridinio asmens vadovas iš pareigų gali būti atleistas tik DK numatytais pagrindais.⁵⁰ Tokia išvada prieštarautų ABĮ nuostatomis bei Lietuvos teismų suformuotai praktikai, numatančioms, kad juridinio asmens organas, paskyręs juridinio asmens vadovą turi turėti galimybę bet kada atleisti jį iš užimamų pareigų.

Analizuojant Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių juridinio asmens vadovo statusą, nuostatas bei teismų praktiką darytina išvada, kad juridinį asmenį ir jo vadovą sieja civiliniai pavidimo teisiniai santykiai, tačiau ši praktika šiuo metu yra iš dalies reformuojama.

Papildomos painiavos nustatant juridinio asmens ir jo vadovo santykį įneša ABĮ 37 str. 4 d., kuri numato, jog su bendrovės vadovu yra sudaroma darbo sutartis. Ne vienoje byloje⁵¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra pažymėjęs, kad bendrovės vadovų teisinė padėtis yra specifiška. Viena vertus, atsižvelgiant į tai, kad vadovo veikla yra jo profesinė veikla ir pragyvenimo šaltinis, bendrovės vadovai įstatymų pripažįstami bendrovių darbuotojais ir jiems yra taikomos kai kurios darbo įstatymų nuostatos. Kita vertus, tarp juridinio asmens ir jo vadovo susiklostė atstovavimo santykiai, kuomet administracijos vadovui, kaip bendrovės įgaliotiniui, pavedama veikti bendrovės vardu ir savo veiksmais sukurti bendrovei teises ir pareigas, taip pat administracijos vadovas teikia tam tikras intelektines paslaugas, t.y. užtikrina kasdieninį bendrovės funkcionavimą ir jos reikalų tvarkymą. Taigi bendrovės vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, teisinis statusas reglamentuojamas ne tik darbo teisės bet ir civilinės teisės normų.

Paminėtina LAT 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* Nr. 3K-3-428/2008, kurioje LAT, priešingai ankščiau aptartai LAT praktikai,

⁵⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 260);

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 16 d. nutartis, priimta byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-760/2001, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lavitė“ v. G. R.*, bylos Nr. 3K-3-1203/2001; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. v. AB bankas „Snoras“*, bylos Nr. 3K-3-880/2002; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje *J. P. v. Kauno miesto savivaldybė*, bylos Nr. 3K-3-640/2004, Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2005 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB (duomenys neskelbtini) v. J. K.*, bylos Nr. 3K-3-191/2005 ir kt.;

konstatuoja, kad „bendrovės administracijos vadovo pareigų nevykdymu ar netinkamu vykdymu (nerūpestingai, neatidžiai, neapdairiai, per daug rizikuojant sudarant sandorius) padaryti nuostoliai yra bendrovei padaryta žala kaip pagrindas jo materialinei atsakomybei”.⁵² Pažymėtina, jog ir po šios bylos LAT ne vienoje byloje laikėsi anksčiau aptartos praktikos ir juridinio asmens ir jo vadovo santykius kvalifikavo kaip civilinius. Šiuo atveju susiduriame su tam tikru prieštaravimu ir praktikos nenuoseklumu traktuojant juridinio asmens ir jo vadovo santykius kaip atstovavimo civilinius teisinius santykius ir tuo pat metu bandant juridinio asmens vadovą patraukti materialinė atsakomybėn. Šiuo atveju, suformavus praktiką, jog juridinio asmens vadovui turėtų būti taikoma materialinė, o ne civilinė atsakomybė, yra apsunkinama juridinio asmens procesinė padėtis, nes taikant materialinę atsakomybę darbuotojas yra laikomas silpnesniąja šalimi ir visų materialinės atsakomybės elementų, tame tarpe ir kaltės, kuri civilinės atsakomybės atveju yra preziumuojama, įrodinėjimo pareiga perkeliama darbdaviui, t.y. juridiniam asmeniui.

Aukščiau aptartas prieštaravimas, manytina, buvo pastebėtas LAT ir vienoje iš naujausių LAT bylų nagrinėjama tema išryškėja tam tikras kompromisas: „<...> vadovą ir bendrovę siejančių teisinių santykių ypatumai teikia pagrindą konstatuoti, kad ABĮ 37 straipsnio 4 dalies nuostatos dėl su vadovu sudaromos darbo sutarties ir galimybės sudaryti visiškos materialinės atsakomybės sutartį, taip pat ABĮ 37 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos bendrovės vadovo funkcijos – organizuoti kasdienę bendrovės veiklą, priimti į darbą ir atleisti darbuotojus, sudaryti ir nutraukti su jais darbo sutartis, skatinti juos ir skirti nuobaudas – **viena vertus, patvirtina bendrovės vadovo, kaip darbo teisinių santykių subjekto, statusą, t. y. atitinkamai kaip darbuotojo ir kaip darbdavio atstovo. Šis bendrovės vadovo, kaip darbo teisinių santykių subjekto, statusas reiškiasi vadinamuosiuose „vidiniuose“ bendrovės ir vadovo santykiuose.** Kita vertus, ABĮ 19 straipsnio 6 dalies nuostatos – **bendrovės santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas – įtvirtina vadovo, kaip juridinio asmens atstovo, statusą „išoriniuose“ santykiuose, kuriuose vadovui keliami aukštesni reikalavimai tiesiogiai įtvirtinti civiliniuose įstatymuose arba išplaukiantys iš šių įstatymų esmės. Taigi egzistuoja (įstatymuose įtvirtinamas) tam tikras vadovo ir bendrovės santykių dualizmas: „vidiniuose“ santykiuose vadovas vertintinas kaip darbo teisinių santykių subjektas, o „išoriniuose“ – kaip bendrovės, t. y. juridinio asmens, valdymo organas (ir atstovas)”⁵³ (paryškinta autorės).**

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis, priimta byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P. Nr. 3K-3-428/2008;

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis priimta byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P. Nr. 3K-7-444/2009;

Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo metu Seime yra pateiktas ABĮ pakeitimo projektas, numatantis galimybę sudaryti su juridinio asmens vadovu tiek darbo sutartį tiek civilinę sutartį.⁵⁴ Autorės nuomone, tiek Lietuvos teismų praktikos posūkis tiek įstatymo leidėjo iniciatyvos turėtų lemti juridinio asmens vadovo statuso liberalizavimą ir palaipsniui juridinio asmens ir jo vadovo santykis bus išgrynintas ir taps vertinamas vienareikšmiškai kaip civilinis teisinis santykis.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos teismų praktika yra nevienalypė, aukščiau aptarti juridinio asmens vadovo ir bendrovės santykių ypatumai sudaro pagrindą pripažinti, kad net ir tuo atveju, kai tarp vadovo ir bendrovės yra sudaryta darbo sutartis, šie santykiai iš esmės atitinka ne darbo teisinius santykius, o civilinius teisinius santykius. Tuo pačiu pažymėtina, kad juridinio asmens vadovo buvimas bendrovės valdymo organu sąlygoja tai, jog daugelis vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, taigi vadovo ir bendrovės santykiams daugiau būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai. Tai akcentuoja ir aukščiau patekta LAT praktika.

Tokiu būdu, Lietuvos teismų praktikoje konstatuojama, kad juridinio asmens vadovo ir bendrovės santykiai savo esme yra pavidimo teisiniai santykiai,⁵⁵ todėl darbo teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai juridinio asmens vadovui taikytini tik galimybės perspektyvoje jam pasinaudoti socialinėmis garantijomis, susijusiomis su darbo sutartimi ir jos nutraukimu, užtikrinimo aspektu ir reguliuoja tik darbo sutarties pasibaigimo priežasties formulavimą, darbo sutarties nutraukimo ir atleidimo iš pareigų įforminimą bei atsiskaitymo tvarką.

Pažymėtina, kad juridinio asmens vadovo atleidimas iš pareigų laikomas besąlygine juridinio asmens valdybos, o jeigu ji nesudaroma, stebėtojų tarybos, jeigu pastaroji taip pat nesudaroma, visuotinio akcininkų susirinkimo teise, todėl bendrovės vadovams negali būti taikomos darbo santykius reguliuojančių teisės normų nustatytos garantijos, apribojančios juridinio asmens vadovo atšaukimą.

Yra autorių (pvz. R. Greičius) palaikančių LAT praktikos, kuri juridinio asmens ir jo vadovo santykius kvalifikuoja kaip darbo santykius, tendencijas dėl dviejų motyvų. Pirmasis motyvas yra tas, kad ypatingi juridinio asmens ir jo vadovo santykiai negali paneigti darbo sutarties egzistavimo, kuri turi būti sudaroma laikantys darbo teisės normų. Šių autorių nuomone, kadangi juridinio asmens

⁵⁴ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 26, 26¹, 32, 34, 35, 37, 41, 45, 47, 48, 52, 53, 57, 62, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 77, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 41¹ straipsniu įstatymo projektas, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=356693&p_query=&p_tr2=, prisijungimas 2009 12 06;

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 16 d. nutartis, priimta byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt.*, bylos Nr. 3K-7-760/2001;

vadovo teisinį santykį reglamentuoja tiek darbo teisės tiek civilinės teisės normos ir nėra pagrindo taikyti prioriteto vienai iš šių teisės šakų, juo labiau, kad pagal CK, jeigu yra CK ir kito teisės akto prieštaravimai, pirmenybė turi būti teikiama CK, o pagal DK, jeigu tarp DK ir kito teisės akto egzistuoja prieštaravimas, turi būti taikomos DK nuostatos.⁵⁶ Kitas nesutikimo su LAT suformuota doktrina, kuri teisinius juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens santykius kvalifikuoja kaip atstovavimo teisinius santykius, argumentas yra prieštaravimas pastebėtas pačioje LAT praktikoje, kuris pasireiškė kaip teisėjų kolegijos konstatavimas, kad tarp juridinio asmens ir jo vadovo tuo pačiu metu susiklosto įstatyminio atstovavimo ir pavedimo sutartiniai santykiai. Subjektas tuo pat metu negali būti įstatyminiu atstovu ir įgaliotiniu pagal pavedimo sutartį. Tačiau autorės nuomone, šie argumentai nesuteikia pagrindo juridinio asmens ir jo vadovo santykių vienareikšmiškai kvalifikuoti kaip darbo teisinius santykius ir tėra teisinės technikos koreguotinas netobulumas.

Trumpai apžvelgiant užsienio šalių patirtį galima pastebėti, kad dauguma užsienio valstybių pripažįsta juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens santykius esant civiliniais teisiniais santykiais, kuriems turi būti taikomos pavedimo sutartį reguliuojančios normos. Manytina, kad tokia užsienio šalių teisinė praktika susiformavo iš dalies dėl to, jog kai kuriuose užsienio šalyje santykiai, reglamentuojantys darbo santykius nėra išskiriami į atskirai teisės šakai priklausančius teisinius santykius, o laikomi civiliniais santykiais. Tokia nuomonė vyrauja Belgijos, Graikijos, Liuksemburgo, Portugalijos, Prancūzijos teisėje. Vokietijoje juridinio asmens ir jo vadovo santykiai grindžiami civiline paslaugų sutartimi.

Kitoks reglamentavimas vyrauja Austrijos, Švedijos teisėje, kur pripažįstama, kad juridinio asmens valdybos narius ir juridinį asmenį sieja darbo santykiai. Kartu pažymima, kad šie santykiai pasižymi tam tikromis ypatybėmis pvz. atsakomybės srityje.⁵⁷ Rusijoje teisės mokslininkai aktyviai diskutuoja juridinio asmens vadovo statuso klausimais. Šį klausimą nagrinėjo N. Kozlova, V. Kononovas, F. Bogatyriovas. Vis dėlto dauguma šiame darbe nagrinėtų Rusijos teisės mokslininkų laikosi nuomonės, jog juridinį asmenį ir jo vadovą sieja darbo santykiai. Tokia nuomonė atsispindi ir Rusijos Federacijos darbo kodekse. Taip pat pažymėtina, jog nagrinėdami juridinio asmens atsakomybės klausimus Rusijos teisininkai teoretikai ir praktikai taiko civilinės atsakomybės institutą, aiškindami, kad iš esmės materialinė atsakomybė ir civilinė atsakomybė nesiskiria nes tiek

⁵⁶ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius : Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 125);

⁵⁷ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 261, 263);

civilinė atsakomybė (sutartinė) tiek materialinė atsakomybė kyla darbo teisėje iš sutarties, sudarytos suderinus dviejų teisės subjektų valią.⁵⁸

Įdomus yra Prancūzijos juridinio asmens vadovo teisinio statuso reglamentavimas. Jeigu juridinio asmens vadovas yra juridinio asmens akcininkų mažumos atstovas, jis pripažįstamas juridinio asmens darbuotoju. Vadovui esant akcininkų daugumos atstovu, jis pripažįstamas verslininku, t.y. nebelaikomas juridinio asmens darbuotoju.⁵⁹

Apibendrinant, **teisės mokslininkai prieina išvados, kad „užsienio valstybių praktika patvirtina, jog įmonės vadovo ir įmonės tarpusavio santykiams turėtų būti taikomos civilinės, o ne darbo teisės normos.** Visų pirma tai pasakytina apie įmonės vadovų atsakomybę įmonei“.⁶⁰

Nagrinėjant juridinio asmens vadovų atsakomybės klausimą, apibrėžus kokie asmenys laikytini juridinio asmens vadovais ir atsakomybės subjektais, būtina apžvelgti juridinio asmens vadovo pareigas, kurias jis privalo vykdyti dėl savo ypatingo ir nevienareišmio statuso.

Juridinio asmens vadovų kompetenciją nustato du šaltiniai: juridinio asmens veiklos dokumentai (vidaus aktai) bei teisės aktai, reglamentuojantys juridinio asmens veiklą.

Juridinio asmens vadovų, kaip jie buvo apibrėžti šio darbo 1.2 poskyryje, kompetenciją apibrėžia ABĮ atitinkamos nuostatos, teisės aktų, reglamentuojančių juridinio asmens rūšis (pvz. bankų, finansų įstaigų, draudimo bendrovių ir kt.) nuostatos bei juridinio asmens steigimo dokumentai. Pažymėtina, jog įstatymas juridinio asmens valdymo organų kompetenciją gali numatyti imperatyviai arba dispozityviai. Imperatyviu būdu nustatyta juridinio asmens valdymo organų kompetencija negali būti keičiama juridinio asmens vidaus dokumentais. Svarbu paminėti, jog įstatymo atitinkamam valdymo organui priskirtos funkcijos negali būti įgyvendinamos kito juridinio asmens organo.

Juridinio asmens *stebėtojų tarybos kompetencija* yra apibrėžta ABĮ 32 str., kuris numato, kad stebėtojų taryba renka valdybos narius (jei valdyba nesudaroma – bendrovės vadovą) ir atšaukia juos iš pareigų; jei bendrovė dirba nuostolingai, stebėtojų taryba privalo svarstyti, ar valdybos nariai (jei valdyba nesudaroma – bendrovės vadovas) tinka eiti pareigas; prižiūri valdybos ir bendrovės vadovo veiklą; pateikia visuotiniam akcininkų susirinkimui atsiliepimus ir pasiūlymus dėl bendrovės veiklos strategijos, metinės finansinės atskaitomybės, pelno paskirstymo projekto ir bendrovės metinio pranešimo, taip pat valdybos bei bendrovės vadovo veiklos; teikia siūlymus valdybai ir

⁵⁸ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 372 – 385);

⁵⁹ Ten pat (p. 372 – 385);

⁶⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 Ten pat (p. 264); Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 372 – 385);

bendrovės vadovui atšaukti jų sprendimus, kurie prieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams, bendrovės įstatams ar visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimams; sprendžia kitus bendrovės įstatuose, taip pat visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimuose stebėtojų tarybos kompetencijai priskirtus bendrovės ir jos valdymo organų veiklos priežiūros klausimus.⁶¹

Juridinio asmens valdybos kompetenciją apibrėžia ABĮ 34 str. Pagrindinės juridinio asmens valdybos funkcijos yra juridinio asmens veiklos strategijos, metinio pranešimo, juridinio asmens struktūros ir darbuotojų pareigybių svarstymas bei tvirtinimas, bendrovės vadovo skirimas, juridinio asmens konfidencialios informacijos sąrašo formavimas bei tvirtinimas ir kitos funkcijos.

Juridinio asmens vadovo, kaip vienasmenio juridinio asmens valdymo organo, kompetencija pateikta ABĮ 37 str. Svarbiausios juridinio asmens vadovo pareigos yra kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimas bei įgyvendinimas, juridinio asmens finansinės atskaitomybės sudarymas bei tvirtinimas (šią juridinio asmens vadovo pareigą numato ir CK 2.82 str. 3 d.), bendrovės dokumentų saugojimas ir pateikimas juridinio asmens registro tvarkytojui, informacijos teikimas akcininkams. Teisės aktai reglamentuojantys atskirų rūšių juridinių asmenų veiklą gali nustatyti juridinio asmens vadovams papildomas, ABĮ neapartas, funkcijas.

Be juridinio asmens vadovų kompetencijos išvardintos teisės aktuose ir juridinio asmens steigimo dokumentuose, atsižvelgiant į specifišką juridinio asmens vadovų teisinę padėtį bei į juridinio asmens vadovų ypatingas funkcijas, pasireiškiančias kasdienio juridinio asmens darbo organizavimu, nuo kurių atlikimo kokybės iš esmės priklauso juridinio asmens veiklos sėkmė ir pelningumas, **juridinio asmens vadovams yra keliami ypatingi elgesio standartai ir užtraukiamos ypatingos pareigos, kurių neturi kiti juridinio asmens darbuotojai.** Šių pareigų prigimtis bei turinys nėra tokie akivaizdūs kaip pareigų, išvardintų teisės aktuose ir juridinio asmens vidaus aktuose, ir juridinio asmens vadovų atsakomybės klausimas dažniausiai iškyla nagrinėjant šių ypatingų, literatūroje dar įvardijamų *fiduciarinėmis*, pareigų nevykdymą ir/arba netinkamą vykdymą.

Šios ypatingos (fiduciarinės) pareigos apibrėžia, kokias principais turi vadovautis juridinio asmens vadovai įgyvendindami jų kompetencijai teisės aktų ir juridinio asmens veiklą reglamentuojančių dokumentų priskirtas pareigas. Juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos yra glaudžiai susijusios su civilinės teisės principais (teisingumo, protingumo, sąžiningumo), kurių civilinių teisinių santykių subjektai turi laikytis, įgyvendindami savo teises ir pareigas. Kai kurie autoriai, pvz. R. Greičius, apibendrindami Lietuvos teismų praktiką, teigia, kad „fiduciarinės

⁶¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331523, prisijungimas: 2009 07 09;

pareigos iš esmės atitinka civilinės teisės principus veikti teisingai, protingai ir sąžiningai“.⁶² Fiducirinių juridinio asmens vadovų pareigų egzistavimą, nedetalizuodama jų turinio ir neatskleisdama jų požymių, patvirtina Lietuvos teismų praktika. LAT bylose, susijusiose su juridinio asmens vadovo veikla, konstatuoja, kad juridinių asmenų ir jo vadovą sieja fiduciariniai, t.y. tarpusavio pasitikėjimu grindžiami santykiai, ir juridinio asmens valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas juridiniam asmeniui, t. y. pareigas veikti išimtinai juridinio asmens interesais ir šių pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas lemia valdymo organo nario civilinę atsakomybę.⁶³

Juridinio asmens fiduciarinės pareigos išvardijamos CK 2.87 str., ABĮ 19 str. 8 d., ABĮ 37 str. 9 d. Tam tikros papildomos, be išvardintų CK, juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos yra keliamos atskirų rūšių privačių juridinių asmenų vadovams pvz. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo 20 str. 1 d., kuri numato, jog draudimo įmonės priežiūros ir valdymo organai privalo užtikrinti skaidrų, patikimą ir apdairų draudimo įmonės valdymą, draudimo įmonės veiklos vidaus kontrolę, o administracijos vadovas bei pagal kompetenciją stebėtojų taryba ir valdyba – skaidrias, patikimas ir apdairias draudimo įmonės apskaitos procedūras.⁶⁴

Toliau autorė trumpai apžvelgs pagrindines fiduciarines juridinio asmens vadovo pareigas (sąžiningumo, protingumo, lojalumo, konfidencialumo, interesų konflikto vengimo, juridinio asmens turto ar informacijos, gautos einant juridinio asmens vadovo pareigas, nenaudojimo savo asmeninei naudai gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo, veikti juridinio asmens ir jo dalyvių naudai, vykdant veiklą, laikytis įstatymų ir juridinio asmens veiklą reglamentuojančių vidaus aktų):

1. *Sąžiningumo pareiga* juridinio asmens ir juridinio asmens organų narių atžvilgiu.

Sąžiningumo pareigos turinys Lietuvos teisės aktuose nėra atskleidžiamas. Manytina, kad sąžiningumas reiškia, jog juridinio asmens vadovas turi elgtis atidžiai ir rūpestingai juridinio asmens ir jo dalyvių atžvilgiu. Atidumo ir rūpestingumo požymių išskirimas daro sąžiningumo pareigą sunkiai atskiriamą nuo protingumo pareigos.

2. *Protingumo pareiga* juridinio asmens ir juridinio asmens organų narių atžvilgiu.

Šios pareigos turinį sudaro juridinio asmens vadovo pareiga elgtis kvalifikuotai, apdairiai, rūpestingai ir atidžiai juridinio asmens atžvilgiu. Teisinėje literatūroje yra nuomonių, jog

⁶² Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius : Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 25);

⁶³ LAT 2009 m. birželio 1 d. nutartis, priimta byloje UAB „Eksena“ v. BUAB „Panevėžio balsas“ Nr. Nr. 3K-3-244/2009, LAT 2006 m. spalio 31 d. nutartis byloje UAB „Valdo leidykla“ v. UAB „Vasmangas“ Nr. 3K-3-567/2006, LAT 2000 m. kovo 29 d. nutartis byloje Vilniaus miesto valdyba v. UAB „UAB „Sangreta“ ir S. J. Nr. 3K-3-383/2000 ir kt.;

⁶⁴ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas// Valstybės žinios 2003, Nr. 94-4246, aktuali redakcija 2009-04-04, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=340569, prisijungimas 2009 12 07;

„protingumo pareiga reikalauja, kad asmuo, abejojantis atliekamo veiksmo teisiniais padariniais, prieš jį atlikdamas pasikonsultuotų su teisininku arba susilaikytų nuo tokių veiksmų.“⁶⁵ Tokiu atveju kyla natūralus klausimas, kaip elgtis tais atvejais, kai juridinio asmens vadovui abejonių dėl priimamo sprendimo nekilo, tačiau neigiami padariniai jo vadovaujamam juridiniam asmeniui atsirado. Atsakymas į šį klausimą, autorės nuomone, sudaro vieną iš pagrindinių nagrinėjamos temos problemų.

Lietuvos teismų praktikoje bandoma surasti atsakymą į aukščiau paminėtą probleminį klausimą pažymint, jog juridinio asmens vadovui keliami aukštesni nei vidutiniai protingumo standartai⁶⁶, taip pat vadovui keliami didesni protingumo standartai nei eiliniam juridinio asmens darbuotojui. Tačiau pažymėtina, kad įstatymuose nėra nustatyti *vidutiniai* protingumo standartai arba jų nustatymo taisyklės, taigi kyla abejonės ar įmanomas *vidutiniškai protingas elgesys*. Autorės nuomone, **elgesys gali būti arba protingas arba neprotingas, todėl neįmanoma apibrėžti kas yra aukštesni nei vidutiniai protingumo standartai ir kaip turi elgtis juridinio asmens vadovas, kad jo elgesys atitiktų šiuos standartus.**

Dar viena sudėtinga problema, su kuria susiduriama vertinant juridinio asmens vadovo elgesį protingumo pareigos atžvilgiu, yra neprotingo elgesio atribojimas nuo verslo rizikos. Pažymėtina, kad pernelyg didelių protingumo standartų ir atsakomybės už jų nesilaikymą nustatymas lemtų juridinio asmens vadovo veiksmų suvaržymą, kas savo ruožtu lemtų paties juridinio asmens veiklos neefektyvumą, kas savaime suprantama netenkintų nei juridinio asmens nei jo dalyvių interesų.

Nagrinėdamas juridinio asmens vadovo elgesį protingumo pareigos atžvilgiu, LAT 2005 m. vasario 7 d. civilinėje byloje *UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika* yra pažymėjęs, jog pareiga veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu nustatoma įgyvendinant bendrąjį civilinių teisinių santykių reguliavimo principą (CK 1.5 straipsnis), t. y. nustatant, ar juridinio asmens narys elgiasi taip, kaip elgtųsi apdairus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis, ir ar jis elgiasi *bona fide* juridinio asmens atžvilgiu.⁶⁷

Įdomi yra CK komentaro autorių nuomonė jog „sprendžiant ar tam tikras veiksmas yra sąžiningas ir protingas juridinio asmens atžvilgiu, negalima remtis kitų asmenų nuomone ir išvadomis“.⁶⁸ Komentaro autoriai teigia, kad juridinio asmens vadovas yra vienintelis subjektas

⁶⁵ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius : Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 133);

⁶⁶ LAT 2004 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta byloje *A. Ruzgys v. UAB „Besserlita“* Nr. 3K-3-213/2004;

⁶⁷ LAT 2005 m. vasario 7 d. nutartis, priimta byloje *UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika* Nr. 3K-3-16/2005;

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras – Vilnius: Justitia, 2002 (p. 193);

priimantis sprendimus, todėl jo elgesį reikia vertinti ne objektyviai, o subjektyviai, atsižvelgiant į juridinio asmens vadovo turimą informaciją. Autorės nuomone, čia susiduriama su prieštaravimu susiformavusiai teismų praktikai, numatančiai, jog juridinio asmens vadovas turi elgtis kaip *bonus pater familias* juridinio asmens atžvilgiu, t.y. elgtis taip kaip pasielgtų kitas pakankamai apdairus, rūpestingas ir kvalifikuotas juridinio asmens vadovas, kas savaime suponuoja ne tik subjektyvų, bet ir objektyvų juridinio asmens vadovo veiksmų vertinimą.

Užsienio valstybių praktikoje buvo bandymų apibrėžti juridinio asmens vadovo protingumo pareigos standartą. Kaip antai, Jungtinėje Karalystėje 1992 m. byloje *Norman v. Theodore Goddard* buvo pripažinta, kad įmonės vadovas privalo elgtis taip, kaip to galima tikėtis iš protingo asmens, turinčio ir reikiamų įgūdžių, ir patirties, bei kaip buvo galima tikėtis iš žmogaus atliekant analogiškas funkcijas.⁶⁹ Vokietijoje pareiga elgtis protingai apibrėžiama kaip pareiga elgtis kaip protingas verslininkas. Prancūzijos teisėje protingumo pareiga yra aiškinama kaip aktyvus vadovavimas įmonei, stropus dalyvavimas priimant sprendimus susijusius su vadovavimu įmonei ir priėmimas sprendimų, kurie geriausiai atitiktų įmonės interesus.⁷⁰

3. *Lojalumo juridiniam asmeniui pareiga.*

Juridinių asmenų teisės doktrinoje sutariama, kad juridinio asmens vadovo lojalumo pareiga siejama su vadovo pareiga veikti juridinio asmens ir su juo susijusių asmenų interesais. Kartais literatūroje yra nurodoma, kad juridinio asmens vadovas privalo užtikrinti geriausius juridinio asmens interesus, vadinasi, privalo priimti juridiniam asmeniui maksimaliai naudingus sprendimus.⁷¹ Lietuvos teismų praktikoje lojalumo pareigos turinys nėra detalizuojamas.⁷² Aukščiau minėtoje byloje *UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika LAT* pateikė labai lakonišką lojalumo pareigos turinio išaiškinimą ir nurodė, kad „lojalumo pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas ir jo nariai turi veikti pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus, taip pat, juridinio asmens valdymo organai turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jo tikslus“.⁷³

4. *Konfidencialumo pareiga.*

Ši pareiga reiškia, kad juridinio asmens vadovas yra įpareigotas elgtis taip, kad informacija, sudaranti komercinę, gamybos ar profesinę paslaptį nebūtų atskleista tretiesiems asmenims.

⁶⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius : Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 135);

⁷⁰ Ten pat (p. 136);

⁷¹ Ten pat (p. 158);

⁷² LAT 2004 m. kovo 15 d. nutartis, priimta byloje *A. Kvietkauskas v. UAB „Interarbo“* Nr. 3K-3-192/2004, LAT 2000 m. kovo 29 d. nutartis, priimta byloje *Vilniaus miesto valdyba v. UAB „Sangreta“* Nr. 3K-3-383/2000;

⁷³ LAT 2005 m. vasario 7 d. nutartis, priimta byloje *UAB „Khartli“ v. UAB Diagnostikos poliklinika* Nr. 3K-3-16/2005;

5. *Juridinio asmens turto ar informacijos, gautos einant juridinio asmens vadovo pareigas, nenaudojimo savo asmeninei naudai gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo pareiga.*

Teisės doktrinoje ši pareiga yra laikoma interesų konflikto vengimo pareigos elementu, todėl, manytina, šios pareigos išskirimas teisės aktų nuostatuose yra perteklinis.

6. *Interesų konflikto vengimo pareiga.*

Interesų konflikto vengimo pareigos pažeidimas praktikoje dažniausiai pasireiškia tais atvejais, kai juridinio asmens vadovas tuo pat metu yra ir juridinio asmens akcininkas, kai juridinio asmens turtas painiojamas su juridinio asmens vadovo turtu atlyginimo, išeitinių išmokų, turto perleidimo, verslo galimybių panaudojimo atvejais.⁷⁴ Apibendrinant teismų praktiką ir mokslininkų nuomones interesų konflikto vengimo pareigos klausimu, galima padaryti išvada, jog nepriklausomai nuo to kokie dar santykiai sietų juridinį asmenį ir jo vadovą, be vadovavimo santykių, pastarieji visada turi likti pagrindiniais ir juridinio asmens vadovas turi veikti juridinio asmens naudai ir interesais.

Užsienio šalių teisės praktikoje interesų konflikto vengimo pareigos reglamentavimas yra skirtingas, kartais net absoliučiai priešingas. Kaip antai Jungtinėje Karalystėje juridinio asmens vadovui draudžiama turėti jo vadovaujamos įmonės akcijų, o Prancūzijoje – atvirkščiai – juridinio asmens vadovui numatyta pareiga turėti tokį jo vadovaujamos įmonės akcijų kiekį, kad jis suteiktų teisę balsuoti visuotinio akcininkų susirinkimo metu.⁷⁵ Manoma, kad tokiu atveju, juridinio asmens vadovas, būdamas ir juridinio asmens akcininku, imsis veiksmų, kurie lemtų juridinio asmens pelningą ir efektyvią veiklą.

Dažnai interesų konflikto klausimas kyla, kai juridinio asmens vadovas vadovauja vienu metu keliems juridiniams asmenims. Kai kuriuose užsienio šalyje, pvz. Jungtinėje Karalystėje, Austrijoje, Prancūzijoje, nustatytas konkretus skaičius įmonių, kurioms vienu metu gali vadovauti (būti vienasmeniu vadovu, valdybos arba stebėtojų tarybos nariu) tas pats vadovas. Kai kuriuose šalyse, pvz. Vokietijoje, tokia juridinio asmens vadovo teisė yra ribojama.

Pažymėtina, kad teisės aktai numato juridinio asmens vadovui pareigą atskleisti juridinio asmens dalyviams informaciją apie galimą interesų konfliktą. Tinkamas informacijos apie galimą interesų konfliktą atskleidimas (t.y. atskleidžiant šį interesą visiškai ir sąžiningai, esant pirmai galimybei tai padaryti juridinio asmens dalyvių susirinkimo metu) yra pagrindas atleisti juridinio asmens vadovą nuo atsakomybės už interesų konflikto vengimo pareigos pažeidimą.

7. *Pareiga veikti juridinio asmens ir jo dalyvių naudai.*

⁷⁴ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius : Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 177);

⁷⁵ Ten pat;

Autorės nuomone, ši pareiga yra lojalumo pareigos sinonimas arba vienas iš lojalumo pareigos sudėtinių elementų, todėl šios pareigos išvardijimas teisės aktuose yra perteklinis.

8. *Pareiga, vykdant veiklą, laikytis įstatymų ir juridinio asmens veiklą reglamentuojančių vidaus aktų.*

Pažymėtina, kad šio darbo tikslas nėra detali juridinio asmens vadovo fiduciarinių pareigų juridinio asmens atžvilgiu analizė, todėl autorė nesiekė atskleisti visos juridinio asmens fiduciarinių pareigų problematikos, apsistodama ties pagrindiniais šios doktrinos aspektais, kiek tai yra būtina atskleidžiant nagrinėjamą juridinio asmens vadovų atsakomybės klausimą už fiduciarinių pareigų nevykdymą ir/arba netinkamą vykdymą.

Už aukščiau išvardintų pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą juridinio asmens vadovui atsiranda pareiga visiškai atlyginti juridiniam asmeniui padarytą žalą, jeigu įstatymai, juridinio asmens steigimo dokumentai arba sutartys nenumato ko kito (CK 2.87 str. 7 d.).⁷⁶

Apibendrinant tai, kas išdėstyta I šio darbo skyriuje darytinios išvados, jog:

- 1. Teisės moksle nėra suformuluota juridinio asmens samprata. Juridinis asmuo yra apibrėžiamas per juridinio asmens požymius.*
- 2. Nagrinėjant juridinį asmenį bet kokios iš šiame darbe aptartų juridinio asmens teorijų kontekste, valdymo organai yra laikomi juridinio asmens atstovais. Per juridinio asmens atstovus, jeigu jie neviršija savo kompetencijos ribų, juridinis asmuo įgyja savo teises ir pareigas ir be valdymo organų juridinis asmuo teisinėje apyvartoje veikti negali.*
- 3. Lietuvos teisinėje sistemoje nėra vienareikšmiškos juridinio asmens vadovo sampratos, teisės aktų leidėjas neturi aiškios juridinio asmens vadovo koncepcijos ir tai lėmė tai, jog juridinio asmens vadovų ratui priskiriami asmenys, kurie neturi nieko bendro su juridinio asmens vadovo statusu ir šio instituto teisine prigimtimi. Ši praktika yra ydinga, nes toks juridinio asmens vadovų rato išplėtimas lemia papildomų pareigų juridinio asmens darbuotojams, faktiškai nesantiems juridinio asmens vadovais, užtraukimą ir jų padėties apsunkinimą, tokiu būdu nukeliant dalį atsakomybės nuo tikrojo juridinio asmens vadovo, kuris pagal savo kompetenciją privalo kontroliuoti tokių juridinio asmens darbuotojų veiksmus.*

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334624; prisijungimas: 2009 06 24;

4. *Net ir tuo atveju, kai tarp vadovo ir bendrovės yra sudaryta darbo sutartis, juridinio asmens ir jo vadovo santykiai savo pobūdžiu atitinka civilinius teisinius santykius. Juridinio asmens vadovo buvimas bendrovės valdymo organu sąlygoja tai, jog daugelis vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo pagrindu. Darbo teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai juridinio asmens vadovui taikytini tik galimybės perspektyvoje jam pasinaudoti socialinėmis garantijomis aspektu ir reguliuoja tik darbo sutarties pasibaigimo priežasties formulavimą, darbo sutarties nutraukimo ir atleidimo iš pareigų įforminimą bei atsiskaitymo tvarką.*

5. *Be teisės aktų ir juridinio asmens veiklą reglamentuojančių vidaus aktų nuostatų numatytų pareigų juridinio asmens vadovams, įstatymo leidėjas, doktrina ir praktika išskiria fiduciarinių pareigų kategoriją. Šios pareigos praplečia bendruosius civilinės teisės principus veikti atidžiai, apdairiai, sąžiningai ir rūpestingai. Kai kurių fiduciarinių pareigų išskyrimas yra perteklinis, nes jos atkartoja viena kitą arba viena kitos sudedamuosius elementus.*

2. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ TURTINĖ ATSAKOMYBĖ.

2.1 Juridinio asmens vadovų turinės atsakomybės prigimtis.

Juridinio asmens vadovai nevykdydami arba netinkamai vykdydami savo pareigas, aptartas ankstesniame šio darbo skyriuje, taip pat pažeisdami teisės aktų bei juridinio asmens vidaus aktų reikalavimus gali padaryti žalos tiek jų vadovaujama juridiniam asmeniui tiek juridinio asmens dalyviams ir tretiesiems asmenims. Juridinio asmens vadovo elgesys nevykdant arba netinkamai vykdamas juridinio asmens vadovo pareigas, apibrėžtas teisės aktuose ir juridinio asmens veiklos dokumentuose, lemia neigiamą reakciją į tokį juridinio asmens elgesį, kuris vadinamas *atsakomybe*.

Atsižvelgiant į specifinį juridinio asmens ir juridinio asmens vadovo santykį, teisės aktų ir teismų praktikos analizę, šio darbo 1.3 poskyryje buvo prieita išvados, jog Lietuvoje teismų praktika dėl juridinio asmens vadovo statuso, o per statuso prizmę ir dėl juridinio asmens vadovo atsakomybės už žalą, padarytą netinkamu jo pareigų vykdymu arba nevykdymu yra nevienalygė.

Jau buvo minėta, jog juridinio asmens ir jo vadovų santykį kvalifikuojant kaip darbo santykį, atsakomybė už juridinio asmens vadovo veiksmais padarytą žalą turėtų būti kvalifikuojama kaip *materialinė* ir kylanti iš darbo teisės normų. Priešingu atveju juridinio asmens ir jo vadovo santykį laikant civiliniu santykiu, juridinio asmens vadovo atsakomybė, kilsianti iš tokių santykių būtų *civilinė*.

Šio santykio problematika buvo nagrinėta šio darbo 1.3 skyriuje ir autorės nuomone, tikslingesnė, paremta ne tik ankstesne Lietuvos teismų praktika bet ir užsienio šalių patirtimi, nuomonė, jog juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens santykis yra civilinis (visos pagrindinės juridinio asmens vadovo pareigos yra numatytos įstatymuose, o ne darbo sutartyje arba lokalinuose teisės aktuose), su tam tikrais darbo teisinio santykio elementais, taigi ir atsakomybė, kylanti iš tokio santykio turėtų būti civilinė, bet ne materialinė. Taip pat nederėtų pamiršti to materialinės atsakomybės aspekto, jog juridinio asmens vadovui taikant materialinę atsakomybę, kaip jau buvo minėta šio darbo 1.3 poskyryje, būtų apsunkinama juridinio asmens padėtis, nes taikant materialinę atsakomybę darbuotojas yra laikomas silpnesniąja šalimi (neatsižvelgiant į tai, jog juridinio asmens vadovui keliami papildomi atidumo, protingumo, rūpestingumo reikalavimai ir į tai, jog juridinis asmuo kaip juridinio asmens vadovo darbdavys praktikoje gali kontroliuoti savo darbuotoją – juridinio asmens vadovą – labai ribotai) ir visų materialinės atsakomybės elementų, tame tarpe ir kaltės, kuri civilinės atsakomybės atveju yra preziumuojama, įrodinėjimo pareiga perkeliama

darbdaviui, t.y. juridiniam asmeniui, taipogi pažymėtina, jog darbuotojo atsakomybės dydis yra ribojamas išskyrus šio darbo 1.3 skyriuje numatytas išimtis.

Manytina, jog tokios nuomonės laikėsi ir Lietuvos įstatymų leidėjas, pagrindines juridinio asmens vadovo pareigas numatydamas CK. CK 2.87 str. 7 d. numato, kad juridinio asmens valdymo organo narys nevykdantis arba netinkamai vykdytys pareigas, nuodytas CK 2.87 str. arba steigimo dokumentuose, privalo padarytą **žalą juridiniam asmeniui atlyginti visiškai**, jei įstatymai, steigimo dokumentai arba sutartis nenumato kitaip.

Nagrinėjant juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens santykį ir iš tokių santykių kylančią atsakomybę, svarbu pažymėti, jog juridinio asmens valdymo organai dalyvauja dvejopo pobūdžio santykiuose. Pirma – vidiniai juridinio asmens ir jo vadovo santykiai, antra – „išoriniai“ santykiai, kai juridinio asmens vadovas dalyvauja civilinėje apyvartoje juridinio asmens vardu, tokiu būdu susiklosto santykiai su trečiaisiais asmenimis.

Vienoje iš naujausių LAT bylų, LAT yra priėjęs išvados, jog, kaip minėta aukščiau, yra tikslinga vadovo ir juridinio asmens santykius pagal jų pobūdį skirstyti į „vidinius“ ir „išorinius“.⁷⁷

Autorė taip pat norėtų pažymėti, jog autorės suformuota nuomonė, kad juridinio asmens ir jo vadovo santykių pobūdis ir juridinio asmens vadovo pareigų pobūdis lemia tai, jog juridiniam asmeniui turėtų būti taikoma ne materialinė, bet civilinė atsakomybė, sutampa su naujausioje LAT byloje išreikšta LAT nuomone, kurioje LAT pažymi, jog „už įstatymuose įtvirtintų pareigų nevykdymą ir (arba) netinkamą vykdymą bendrovės vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, atsakomybė kyla taip pat įstatymų, o ne darbo sutarties ar vietinių (lokalinių) norminių (darbo) teisės aktų pagrindu. <...> už <...> civilinio teisinio pobūdžio pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą bendrovės vadovui, kaip bendrovės valdymo organui, kyla pareiga atlyginti jo kaltais veiksmais, nesilaikant įstatymuose įtvirtintų pareigų, padarytą žalą. **Šią pareigą ir jos teisinį pagrindą nustato civilinės, o ne darbo teisės normos. Darbo kodekso normos nereglamentuoja juridinio asmens valdymo organų veiklos, jų atsakomybės už civilinio teisinio pobūdžio pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą, nes šie santykiai nepatenka tarp DK 1 straipsnyje nurodytų Darbo kodekso reglamentuojamų santykių.** Dėl to negalima teigti, kad DK XVII skyriaus „Materialinė atsakomybė“ normos reglamentuoja bendrovės vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, atsakomybę už civilinio teisinio pobūdžio pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą „išoriniuose“ santykiuose. Šios išvados **nepaneigia DK 85 straipsnio 4 dalis**, nustatanti įmonės vadovo ribotą

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis priimta byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P. Nr. 3K-7-444/2009;

materialinę atsakomybę už dėl jo kaltės darbdaviui padarytą žalą, kai ji buvo padaryta kilus streikui dėl vadovo kaltės arba esant kitoms šioje teisės normoje nustatytoms jos taikymo sąlygoms, nes pastaroji teisės norma **reglamentuoja „vidinius“ santykius, kuriuose vadovas vertintinas kaip darbo teisių santykių subjektas.** <...> Aiškinimas, kad bendrovės vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, atsakomybė „išoriniuose“ santykiuose yra materialinė pagal darbo teisę, CK 2.87 straipsnio 7 dalies, kurioje įtvirtinta visų juridinio asmens narių valdymo organų atsakomybė, kontekste prieštarautų teisingumo ir protingumo principams, nes suponuotų skirtingos atsakomybės juridinio asmens valdymo organų nariams taikymo galimybę.⁷⁸

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, jog juridinio asmens vadovo atsakomybės klausimą tikslinga plėtoti dviem kryptimis – juridinio asmens vadovo atsakomybė juridiniam asmeniui ir juridinio asmens vadovo atsakomybė tretiesiems asmenims.⁷⁹

2.2 Civilinės juridinio asmens vadovų atsakomybės požymiai.

Atsižvelgiant į tai, jog autorės nuomone, juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens santykis turi daugiau civilinio teisinio santykio, o ne darbo teisinio santykio požymių, autorė toliau šiame darbe atskleis pagrindinius civilinės juridinio asmens vadovo atsakomybės elementus.

Civilinė atsakomybė nuo kitų teisinės atsakomybės rūšių skiriasi tuo, kad tai yra *neigiama turtinio pobūdžio reakcija* į netinkamą juridinio asmens vadovo elgesį, tai yra *neigiama privataus asmens reakcija, taikoma privataus asmens iniciatyva* į netinkamą juridinio asmens vadovo elgesį (valstybės institucijos įsikiša į šį santykį tik tuomet, kai žalą padaręs asmuo jos savanoriškai neatlygina), civilinė atsakomybė yra *naujas teisinis santykis*, kurio viena šalis yra žalą padaręs asmuo t.y. juridinio asmens vadovas, o kita šalis yra žalą patyręs asmuo, kuris įgyja teises reikalauti tos žalos atlyginimo, t.y. juridinis asmuo, juridinio asmens dalyviai arba, tam tikrais atvejais, kreditoriai.

Pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensuoti juridinio asmens vadovo netinkamais veiksmais padarytą žalą juridiniam asmeniui arba tretiesiems asmenims. Civilinės atsakomybės taikymu siekiama atkurti padėtį, kurioje buvo žalą patyręs asmuo iki neteisėtų veiksmų, kurie sukėlė tą žalą. Civilinė atsakomybė pasižymi visiško nuostolių atlyginimo principu, tą atspindi jau anksčiau minėta CK 2.87 str. 7 d. Pažymėtina yra tai, jog kompensacinė civilinės

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis priimta byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P. Nr. 3K-7-444/2009;

⁷⁹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998;

atsakomybės funkcija suponuoja tai, kad taikant ją nereikalaujama atsižvelgti į žalą padariusio subjekto asmenybę, jo paties požiūrį į jo elgesį ir tokio elgesio pasekmes.

Kita civilinės atsakomybės funkcija yra prevencinė. Ši funkcija yra ypatingai svarbi nagrinėjant juridinio asmens vadovo civilinę atsakomybę. Šios funkcijos svarba nagrinėjamam klausimui pasireiškia tuo, jog tinkamas juridinio asmens vadovo atsakomybės klausimo sureguliuojimas ir praktinis taikymas lemtų juridinio asmens vadovų atsakingesnę elgesį, kas, manytina, sumažintų žalos juridiniam asmeniui kilimo tikimybę. Kita vertus, pernelyg griežtos atsakomybės nustatymas, pernelyg griežtų standartų juridinio asmens vadovo elgesiui taikymas galėtų lemti juridinio asmens vadovo veiksmų suvaržymą, taip sumažindami juridinio asmens veiklos efektyvumą. Kaip antraeiles autoriai, pvz. V. Mikelėnas, išskiria informacinę ir verslo stimuliavimo civilinės atsakomybės funkcijas.

Teisės moksle civilinė atsakomybė, atsižvelgiant į prievolės iš kurios ji kildinama pobūdį, skirstoma į *deliktinę* ir *sutartinę*. *Sutartinė* atsakomybė kyla iš sutartinių pareigų pažeidimo, o nesant sutartinių santykių kyla *deliktinė* atsakomybė. Be sutartinės ir deliktinės atsakomybės taip pat išskiriama ikisutartinė atsakomybė.⁸⁰ Klausimas kokios rūšies yra juridinio asmens vadovo civilinė atsakomybė yra sudėtingas ir sulaukęs nemažo teisės srities mokslininkų dėmesio ir pažymėtina, kad jų nuomonės išsiskyrė. Vieni iš jų, pvz. V. Mikelėnas, teigia, kad atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens vadovas veikia sutarties pagrindu, juridinio asmens vadovo atsakomybė yra sutartinė.⁸¹ Kiti autoriai, pvz. R. Greičius, teigia, kad atsižvelgiant į ypatingą juridinio asmens vadovo statusą, daugelis jo pareigų yra reglamentuojamos ne sutartimi, o imperatyviomis teisės aktų nuostatomis, kurios negali būti pakeistos šalių susitarimu, todėl juridinio asmens vadovo atsakomybei turėtų būti taikomos deliktinės atsakomybės taisyklės.⁸² Civilinės atsakomybės rūšies nustatymas nėra savitiksliis dalykas. Lietuvos teisės aktai numato šioms civilinėms atsakomybės rūšims skirtingą ieškinio senaties terminą – bendrą 10 metų ieškinio senaties terminą ieškiniui dėl sutartinės atsakomybės pareikšti ir sutrumpintą 3 metų ieškinio senaties terminą dėl žalos atlyginimo. Taip pat skiriasi atsakomybės dydis – sutartinės atsakomybės atveju atsakomybės dydį gali nustatyti šalys, o deliktinės atsakomybės atveju susitarimas dėl žalos dydžio nėra galimas.⁸³ CK komentaro vienas iš autorių Prof. V. Mikelėnas deliktinės ir sutartinės atsakomybės atskirimo požymiu taip pat siūlo laikyti iki žalos atsiradimo momento tarp šalių buvusius santykius. Jeigu iki žalos atsiradimo

⁸⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 233);

⁸¹ Ten pat;

⁸² Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 219);

⁸³ Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė (prievolių teisė) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 181);

momento šalis siejo civiliniai teisiniai santykiai siūloma civilinę atsakomybę laikyti sutartine, o jeigu tarp šalių jokių santykių iki civilinės atsakomybės santykio nebuvo – deliktine. Komentaro autoriai taip pat pažymi, jog deliktinę atsakomybę galima taikyti ir tada, kai šalis sieja sutartiniai santykiai, bet tik įstatymo numatytais atvejais⁸⁴.

CK 2.87 str. 7 d. numato, kad juridinio asmens valdymo organų juridiniam asmeniui padaryta žala turi būti atlyginama visiškai, *išskyrus atvejus, kai tarp šalių sudaryta sutartis numato ką kita*. Taigi, atsižvelgiant į šią nuostatą galima būtų padaryti išvadą, jog anot Lietuvos įstatymų leidėjo, juridinio asmens vadovo atsakomybė gali būti apribota šalių sutartimi, kas nėra būdinga deliktinei atsakomybei, todėl darytina išvada, jog įstatymo leidėjo nuomone juridinio asmens vadovo atsakomybė yra sutartinė. Juridinio asmens vadovo atsakomybės apribojimo šalių susitarimu galimybė bus aptariama plačiau šio darbo III skyriuje.

Užsienio šalių teisės mokslininkai ir praktikai taip pat neturi vienos nuomonės dėl juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės rūšies. Kaip antai rusų įmonių teisės moksle yra nuomonių, kad juridinio asmens vadovo atsakomybė yra dvejopo pobūdžio: sutartinė, jeigu yra pažeidžiama darbo sutartis ir deliktinė, jeigu yra pažeidžiamos įmonių teisės normos.⁸⁵ Ši pozicija, autorės nuomone, yra labai logiška, tačiau atsižvelgiant į tai, kad praktikoje teismai yra linkę sutartines ir taisybės aktų nustatytas pareigas susieti į vieną visumą, o fiduciarines pareigas aiškinti plačiai, būtų sudėtinga sutartinę ir deliktinę atsakomybę taikyti praktikoje, dėl ko nukentėtų atsakomybės taikymo efektyvumas bei prevencinė jos funkcija. Kai kurie rusų mokslininkai (B. Karabelnikovas) bandė išskirti atskirą atsakomybės rūšį – „nesutartinę atsakomybę“ motyvuodami tuo, kad juridinio asmens vadovo atsakomybė kyla už nesutartinių pareigų pažeidimą, t.y. pareigų veikti sąžiningai ir protingai, kas savo ruožtu, šio autoriaus nuomone, nėra pagrindas kalbėti apie deliktinę atsakomybę. Kodėl autoriaus nuomone imperatyvių teisės normų (Rusijos Federacijos Akcinių bendrovių įstatymo ir Rusijos Federacijos Civilinio kodekso) pažeidimas nelaikytinas deliktinės atsakomybės taikymo pagrindu autorius nepaaiškina.⁸⁶ F. Bogatyriovas laikosi nuomonės, teikdamas pirmenybę faktui, kad su juridinio asmens vadovu sudaroma sutartis, jog juridinio asmens vadovo atsakomybei turėtų būti taikomos sutartinės atsakomybės taisyklės.⁸⁷

⁸⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras (Šeštoji knyga) – Vilnius: Justitia 2003(p. 335);

⁸⁵ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 383);

⁸⁶ Б. П. Карабельников Трудовые отношения в хозяйственных обществах – Москва: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003 (p. 80);

⁸⁷ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 384);

Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į tai, jog juridinio asmens vadovas nebūtinai yra tik vienasmenis valdymo organas, dažnai kyla situacijos, kai žalą juridiniam asmeniui sukelia keli asmenys, pvz. keli valdybos nariai. Tokiais atvejais kyla civilinės atsakomybės paskirstymo klausimas. Kai kalba eina apie kelių asmenų veiksmais padaryta žalą galima dalinė, solidarioji arba subsidiarioji jų atsakomybė. *Dalinė* atsakomybė yra bendrojo pobūdžio taisyklė, kuomet kiekvienas iš asmenų, padariusių žalą, atsako lygiomis dalimis, jeigu įstatymas arba sutartis nenumato kitokios atsakomybės apimties. Ši atsakomybės rūšis taikoma tais atvejais, kai įstatymas arba sutartis nenumato solidarios arba subsidiarios atsakomybės. *Solidarioji* atsakomybė taikoma tais atvejais, kai tokią galimybę numato įstatymas arba sutartis. Taikant solidariają atsakomybę reikalavimas gali būti pareikštas bet kuriam iš žala padariusių asmenų dėl visos žalos arba jos dalies atlyginimo. *Subsidiarioji* atsakomybė taip pat kyla įstatymo arba sutarties numatytais pagrindais. Būtinai šios rūšies atsakomybės bruožas yra tas, jog pirmiausia reikalavimas atlyginti žalą turi būtų nukreipiamas į pagrindinį skolininką, pažeidusį pagrindinę prievolę, ir tik jam žalos neatlyginus arba atlyginus ją nevisiškai, reikalavimas nukreipiamas į subsidiariai atsakingą skolininką.⁸⁸ Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens vadovų, kaip jie buvo apibrėžti ankstesniame šio darbo skyriuje, negalima išskirti į „pagrindinius“ ir „subsidiarius“, darytina išvada, jog subsidiarioji atsakomybė juridinio asmens vadovams negalėtų būti taikoma.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, prieinama išvados, jog juridinio asmens vadovų atsakomybė yra sutartinė (tokia išvada buvo prieita atsižvelgiant į įstatymo leidėjo nuomonę, jog juridinio asmens vadovo atsakomybės dydis gali būti apribotas sutartimi, bei į tai, kad juridinio asmens ir jo vadovo santykių pagrindas yra sutartis), tačiau, autorės nuomone, į šį klausimą vienareikšmišką atsakymą surasti yra labai sudėtinga. Autorės nuomone, tokia įstatymo leidėjo pozicija nėra visiškai pagrįsta ir CK 2.87 str. 7 d. taisytina atsižvelgiant į bendrąsias civilinės atsakomybės taikymo taisykles ir užsienio šalių teisinę praktiką, kuomet yra draudžiama sutartimi apriboti atsakomybės dydį, jeigu žala yra padaryta tyčia arba dėl didelio neatsargumo. Jeigu juridinis asmuo turi kolegialų valdymo organą, juridinio asmens vadovų atsakomybė galėtų būti dalinė, arba, numatant įstatymui arba sutarčiai, solidarioji.

2.3 Juridinio asmens vadovų civilinės atsakomybės sąlygos.

⁸⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 234); Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė (prievolių teisė) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 179);

Civilinei atsakomybei atsirasti yra būtinas tam tikrų juridinių faktų visetas – civilinės atsakomybės sąlygos. Teisinėje literatūroje galima pastebėti, jog civilinės atsakomybės kilimo pagrindu laikomas teisės pažeidimas. Tiek Prof. V. Mikelėno, tiek Doc. Dr. D. Ambrasienės, tiek LAT ir Lietuvos apeliacinio teismo nuomone tokia samprata nėra visiškai tiksli. LAT ir Lietuvos apeliacinis teismas ne vienoje savo byloje yra pažymėjęs, kad civilinei atsakomybei kilti nepakanka nustatyti neteisėtus veiksmus, o visų pirma, privalu konstatuoti žalos padarymo faktą.⁸⁹

Civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygos reglamentuojamos CK. Tai – neteisėti veiksmai (CK 6.246 str.), priežastinis ryšys (CK 6.247 str.), kaltė (CK 6.248 str.), žala ir nuostoliai (CK 6.249 str.). Toliau kiekvienas civilinės atsakomybės elementas bus aptariamas plačiau išskiriant jo ypatybes juridinio asmens vadovo atsakomybės atžvilgiu.

Rusų teisės mokslininkai išskiria tokias pat keturias juridinio asmens vadovo atsakomybės sąlygas. Tačiau autorė norėtų priminti, kad juridinio asmens vadovo atsakomybę jie laiko materialine, o ne civiline, bet materialinės atsakomybės sąlygų aiškinimas, rusų teisės mokslininkų nuomone, nesiskiria nuo civilinės atsakomybės sąlygų aiškinimo.

2.3.1 Neteisėti juridinio asmens vadovų veiksmai.

Civilinė atsakomybė kaip ir bet kuri kita atsakomybės rūšis gali atsirasti tik už neteisėtų veiksmų atlikimą. Teisėtas teisės subjekto veiksmas negali užtraukti atsakomybės. Pažymėtina yra tai, jog civilinėje teisėje neteisėtumo sąvoka suprantama labai plačiai ir, skirtingai nei taikant baudžiamąją arba administracinę atsakomybę, neteisėtų veiksmų sąrašas nėra išvardintas jokiame teisės akte – neteisėtumas civilinėje teisėje gali būti ir sutarties pažeidimas, ir teisės normos pažeidimas, ir konkrečios pareigos neįvykdymas arba netinkamas vykdymas.

Neteisėtumas gali pasireikšti dvejopai: neteisėtais aktyviais veiksmais (veikimu) arba neteisėtu pasyviu elgesiu (neveikimu, kai asmuo turėjo pareigą veikti). Pažymėtina, kad neteisėtu civilinėje teisėje gali būti pripažintas pats žalos padarymo faktas, nesiejant žalos padarymo su ją padariusio asmens kalte.⁹⁰ Civilinė teisė įtvirtina bendrą kiekvieno asmens pareigą – be teisinio pagrindo nedaryti žalos kito asmens teisėms ir teisėtiems interesams. Šis principas vadinamas *generalinio delikto principu*.

Lietuvos ir daugelio šalių teisėje asmens elgesys vertinamas pagal apdairaus, rūpestingo, atidaus, t.y. racionalaus, protingo asmens, kuris gali būti apibūdintas kaip geras šeimos tėvas (*bonus*

⁸⁹ LapT 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis, priimta byloje UAB „Naruva“ v. E. T. Nr. 2A-675/2008 ir kt.;

⁹⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 240);

pater familias) etaloną. Tai yra objektyvusis asmens elgesio kriterijus. Subjektyvųjų asmens elgesio kriterijų sudaro asmens, dėl kurio veikslių kilo žala, kvalifikacija, amžius, sveikatos būklė, patirtis, išsilavinimas ir panašūs subjektyvūs veiksniai. Įvairiose užsienio šalyse subjektyvusis asmens veikslių vertinimo kriterijus turi įvairią reikšmę. Vokietijoje į subjektyvųjų kriterijų atsižvelgiama labiau, Lietuvoje, Prancūzijoje, Suomijoje asmens veikslių vertinimo pagrindą sudaro objektyvusis kriterijus. Svarbu tai, jog *bonus pater familias* standartas taip pat taikomas vertinant asmens, padariusio žalą, kaltę.

Kaip jau buvo aptarta ankstesniame šio darbo skyriuje, juridinio asmens vadovo pareigas nustato juridinio asmens veiklą reglamentuojantys dokumentai bei teisės aktų normos, taip pat juridinio asmens pareiginiai nuostatai, instrukcijos, tarp juridinio asmens ir jo vadovo sudarytos sutartys. Taigi, darytina išvada, kad **bet kurios iš aukščiau išvardytų, juridinio asmens veiklą reglamentuojančių, normų pažeidimas, tame tarpe juridinio asmens fiduciarinių pareigų pažeidimas, laikomas neteisėtu juridinio asmens vadovo elgesiu. Taip pat neteisėtu laikomas juridinio asmens kompetencijos ribų peržengimas arba suteiktos teisės naudojimas ne pagal paskirtį.** Todėl nagrinėjant kiekvieną atskirą atvejį reikia atidžiai išnagrinėti visus aukščiau paminėtus aktus ir tik tada galima daryti išvadą ar juridinio asmens vadovo elgesys buvo neteisėtas. **Juridinio asmens vadovo elgesys civilinės teisės prasme būtų neteisėtas, jeigu jis pažeistų savo subjektinę pareigą ir dėl to būtų padaryta žala įmonei arba trečiajam asmeniui.**⁹¹

Neteisėtu gali būti pripažintas tik teisėtos pareigos pažeidimas.

Neteisėtumas nėra preziumuojamas, jį turi įrodyti ieškovas, t.y. žalą patyręs juridinis asmuo arba žalą patyręs tretysis asmuo. Ar juridinio asmens veiksmai buvo neteisėti nustato teismas išnagrinėjęs visas bylos aplinkybes.

Rusų teisės mokslininkai, aiškindami juridinio asmens vadovo veikslių neteisėtumo sąlygą, laikosi nuomonės, jog juridinio asmens vadovo veiksmai yra neteisėti, jeigu juridinio asmens vadovas pažeidžia teisės aktų normas, tame tarpe ir juridinio asmens steigimo dokumentų bei juridinio asmens veiklą reglamentuojančių lokalinių aktų nuostatas. Taip pat juridinio asmens vadovo veiksmai laikomi neteisėtais, jeigu teisės normas pažeidžia pats juridinis asmuo, t.y. juridinio asmens vadovas yra atsakingas už juridinio asmens veiklos teisėtumą.

Suomijoje civilinę atsakomybę gali užtraukti net mažiausiais nerūpestingumas, jeigu nustatomas priežastinis nerūpestingumo ir juridiniam asmeniui kilusios žalos ryšys.

⁹¹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 241);

2.3.2 Priežastinis ryšys tarp juridinio asmens vadovų pareigų nevykdymo arba netinkamo jų vykdymo ir dėl to kilusios žalos.

Priežastinis ryšys atspindi dviejų objektyvios tikrovės reiškinių – priežasties ir pasekmės – sąsają. Civilinėje atsakomybėje tai yra ryšys tarp neteisėtų veiksmų, kaip priežasties, ir žalos arba nuostolių, kurie turi būti šios priežasties pasekmė.⁹² CK 6.247 str., kuriame aptariama priežastinio ryšio sąlyga, nereikalauja, kad būtų nustatyta vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Todėl priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad asmens elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir nevienintelė.⁹³

Priežastiniam ryšiui kaip civilinės atsakomybės sąlygai yra keliami būtinumo, konkretumo, objektyvumo reikalavimai. Priežastinis ryšys privalomai turi būti įrodomas taikant civilinę atsakomybę. Šios civilinės atsakomybės sąlygos svarba pasireiškia tuo, kad netinkamai nustačius priežastinį ryšį gali būti pažeistos tiek vienos tiek kitos šalies interesai. Neteisinga būtų pernelyg susiaurinti priežastinio ryšio sampratą, nes tokiu būdu būtų pažeistos nukentėjusiosios šalies interesai, o pernelyg išplėtus priežastinio ryšio sampratą už padarytą žalą būtų verčiamas atsakyti asmuo, kurio veiksmai yra „pernelyg nutolę“ nuo neigimų pasekmių.⁹⁴ Todėl priežastinio ryšio klausimas iki šiol sulaukia teisės mokslininkų dėmesio. Yra išvystyta daugybė priežastinio ryšio teorijų, tačiau autorė aptars tik pagrindines, aktualiausias nagrinėjamai temai.

Tiesioginio priežastinio ryšio doktrina yra viena iš pagrindinių ir populiariausių priežastinio ryšio doktrinų. Šios doktrinos esmė yra ta, jog asmuo privalo atsakyti tik už tą žalą, kuri yra tiesioginė jo veiksmų pasekmė. Ši priežastinio ryšio doktrina turi daug atmainų. Viena iš šios doktrinos atmainų yra *betarpiškos pasekmės teorija*, kuri aiškina, kad tarp asmens veiksmų ir kilusios žalos turi praeiti trumpas laiko tarpas arba pasekmės (žala) turi atsirasti tuoj pat po neteisėto veiksmo atlikimo; *artimiausios priežasties teorija*, aiškinanti, kad teisine prasme priežastinis ryšys egzistuoja tik tarp žalos ir ją sukėlusios artimiausios (tiek laiko tiek grandžių prasme) priežasties.⁹⁵ Trumpo laiko tarpo tarp neteisėtų veiksmų ir žalos kilimo reikalavimas yra pagrindinis šios teorijos trūkumas. Dėl juridinio asmens vadovo neteisėtų veiksmų žalingos pasekmės juridiniam asmeniui arba tretiesiems asmenims gali atsirasti neiškarto, pvz. dėl juridinio asmens nesąžiningų veiksmų, nuolatinių interesų konfliktų ir piktnaudžiavimų juridinis asmuo privedamas prie bankroto.

⁹² Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė (prievolių teisė) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 184);

⁹³ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras (Šeštoji knyga) – Vilnius: Justitia 2003(p. 338);

⁹⁴ LAT 2002 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta byloje B. Leskauskas v. S. Bylinskienė Nr. 3K-3-614/2002;

⁹⁵ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 240);

Kita paplitusi teorija – *adekvataus priežastinio ryšio doktrina*, kurios požiūriu priežastinis ryšys tarp veiksmų ir žalos egzistuoja tada, kai tais veiksmais padidinama žalos kilimo tikimybė. Ši doktrina leidžia iš daugelio priežasčių išskirti vieną, nulėmusią žalos atsiradimą (turėjusią didžiausią įtaką žalos atsiradimui) ir nebūtinai tiesioginę ir artimiausią priežastį. Ši priežastinio ryšio doktrina sėkmingai taikoma tais atvejais, kai asmuo atsako ne už savo, o už trečiųjų asmenų veiksmus. Šios doktrinos trūkumas – gali būti pernelyg išplečiamos civilinės atsakomybės ribos. Taikant šią doktriną svarbu, jog priežastis, kurią siekiama susieti priežastiniu ryšiu su kilusia žala nebūtų pernelyg nutolusi. Praktikoje tikslinga derinti tiesioginio priežastinio ryšio ir adekvataus priežastinio ryšio doktrinas, manytina, jog tai užtikrintų abiejų šalių interesų pusiausvyrą.

Teorijoje žinomos ir kitos teorijos pvz. pakankamos priežasties teorija, pasekmių numatymo, teisės veikimo srities ir kt.

Pažymėtina, kad teismų praktikoje nesivadovaujama nei viena iš teorijų grynuoju pavidalu. Teismas, išnagrinėjęs visas bylos aplinkybes, atsižvelgdamas į sąžiningumo, protingumo ir teisingumo reikalavimus, nustato konkretų priežastinį ryšį, kuris egzistavo esant konkrečioms aplinkybėms.

Nagrinėjant juridinio asmens vadovo atsakomybės klausimą priežastinio ryšio nustatymo klausimas yra itin aktualus ir itin problematiškas dėl to, kad esant dideliame juridiniame asmeniui su sudėtinga organizacine struktūra, kuriame dirba daug darbuotojų, kuruojančių įvairias juridinio asmens veiklos sritis ir dažnai savarankiškai priimančių sprendimus įvairiose juridinio asmens veiklos srityse, gali būti labai sudėtinga nustatyti veiksmus, dėl kurių juridiniam asmeniui kilo žalos ir juos atlikusį asmenį. Užsienio šalių praktikoje tokiais atvejais juridinio asmens vadovas, net jeigu ne jo, o kito darbuotojo veiksmai sukėlė žalą juridiniam asmeniui, yra baudžiamas kaip veikęs nepakankamai apdairiai ir rūpestingai t.y. yra baudžiamas už fiduciarinių pareigų netinkamą vykdymą – už darbuotojų nepakankamą priežiūrą ir kontorę. Taip pat priežastinio ryšio klausimas yra aktualus nustatant kolegialaus valdymo organo narių atsakomybę.

Prof. V. Mikelėno nuomone „aiškinantis ar tarp įmonei ir trečiajam asmeniui padarytos žalos ir įmonės vadovo veiksmų egzistuoja priežastinis ryšys, reikia nustatyti, ar vadovo veiksmai buvo vienintelis žalą sąlygojęs faktorius“.⁹⁶ Jeigu atsakymas į šį klausimą teigiamas – konstatuotinas priežastinis ryšys tarp juridinio asmens vadovo veiksmų ir juridiniam asmeniui arba tretiesiems asmenims kilusios žalos. Jeigu žalai atsirasti įtakos turėjo ir kiti veiksniai reikėtų vertinti ar juridinio asmens vadovo veiksmai padidino žalos kilimo galimybę arba turėjo lemiamos įtakos žalai atsirasti.

⁹⁶ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 244);

Jeigu žalai atsirasti didesnę įtaką turėjo kiti veiksniai, pvz. trečiųjų asmenų veiksmai, už kuriuos juridinio asmens vadovas neatsako, kitų juridinio asmens organų narių sprendimai, kuriems juridinio asmens vadovas negalėjo padaryti įtakos, priežastinio ryšio negalima bus konstatuoti ir tokiu būdu juridinio asmens vadovo negalima bus patraukti atsakomybėn.

Rusijos teisės mokslininkai, sistemiškai aiškindami Rusijos Federacijos Akcinių bendrovių įstatymo ir Rusijos Federacijos Uždarųjų akcinių bendrovių įstatymo nuostatas, prieina išvados, kad juridinio asmens vadovas neturi juridiniam asmeniui atsakyti už žalą, kuri buvo sukelta juridinio asmens darbuotojų veiksmų ir/arba neveikimo. Aiškindamas juridinio asmens vadovo ir žalos juridiniam asmeniui atsiradimo priežastinį ryšį F. Bogatyriovas pateikia įdomų pavyzdį. Jis teigia, kad juridinio asmens vadovo juridinio asmens darbuotojui išduotas įgaliojimas sudaryti tam tikrą sandorį dėl kurio vėliau juridiniam asmeniui kilo žalos yra tik viena iš sąlygų žalai juridiniam asmeniui kilti, bet nebuvo žalos priežastimi.⁹⁷ Autorės nuomone, su šia išvada negalima sutikti, kadangi įgaliojimo tam tikram sandoriui sudaryti išdavimas buvo būtinoji sąlyga žalai juridiniam asmeniui kilti, be įgaliojimo juridinio asmens darbuotojas nebūtų įgaliotas sandorio sudaryti, o neįgalioto asmens sudarytas sandoris negalėtų juridiniam asmeniui sukelti jokių teisinių padarinių, išskyrus atvejus kai juridinis asmuo tokį sandorį patvirtina.

Tačiau negalima nesutikti su F. Bogatyriovo teiginiu, jog nagrinėjant konkrečią situaciją kiekvienu atveju reikia aiškintis visas faktines bylos aplinkybes ir nustatyti visas priežastis, kurios galėjo lemti žalos kilimo faktą. Autorius pateikia 2 atvejus, kuriais, jo nuomone, priežastinis ryšys tarp juridinio asmens vadovo veiksmų/neveikimo ir žalos, kilusios juridiniam asmeniui arba tretiesiems asmenims, galėtų būti konstatuotas neatliekant papildomo išsamaus tyrimo: pirmajam atvejui autorius priskiria situacijas, kuomet juridinio asmens vadovo veiksmai yra visiškai savarankiški ir nepriklausomi nuo kitų juridinio asmens darbuotojų sprendimų ir veiksmų, antrasis atvejis, kai juridinio asmens darbuotojų elgesiui ir priimamiems sprendimams lemiamą įtaką turi juridinio asmens vadovo išreikšta valia (kaip pavyzdžius galima pateikti tokias situacija, kada juridinio asmens darbuotojas veikė/neveikė juridinio asmens vadovo tiesioginiu nurodymu,⁹⁸ taip pat situacijas kai juridinio asmens vadovas pritarė žodžiu, raštu, taip pat, autorės nuomone, ir konkludentiniais veiksmais juridinio asmens darbuotojo elgesiui arba neveikimui). Darytina išvada, kad į paskutinį pavyzdį galėtų patekti daugelis situacijų, kai juridinio asmens vadovas tvirtina arba vizuoja darbuotojų pateiktas ataskaitas, projektus, veiklos planus ir pan. Klausimas, ar juridinio

⁹⁷ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 390);

⁹⁸ Ten pat (p. 391);

asmens vadovas galėjo ir turėjo pastebėti jo tvirtinamų dokumentų ydingumą taip pat yra neteisėtų veiksmų ir kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygų vertinimo dalykas.

Rusų autoriai (F. Bogatyriovas, E. Vasiljevas ir kt.) taip pat pažymi, ir, autorės nuomone, su jais negalima nesutikti, jog juridinio asmens vadovo veiksmų/neveikimo ir juridiniam asmeniui arba tretiesiems asmenims kilusios žalos priežastiniam ryšiui nustatyti visiškai nėra svarbu ar juridinio asmens vadovas veikė savo kompetencijos ribose ar ją peržengė.

2.3.3 Juridinio asmens vadovų kaltė.

Civilinė atsakomybė atsiranda tik esant žalą padariusio asmens kaltei, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kai atsakomybė gali atsirasti ir be kaltės. Civilinėje teisėje kaltė suprantama kitaip negu baudžiamojoje arba administracinėje teisėje. Pastarosiose teisės šakose kaltė suprantama subjektyviai, t.y. vertinamas teisės pažeidimą padariusio asmens psichinis santykis su jo veiksmais ir tų veiksmų padariniais, t.y. vertinama ar asmuo suvokė ar galėjo suvokti savo veiksmų/neveikimo, kuriais padaroma teisės pažeidimas, pobūdį ir sugebėjo tuos veiksmus valdyti. Civilinėje teisėje vyrauja objektyvi kaltės samprata ir taikomas apdairaus rūpestingo šeimos galvos (*bonus pater familias*) kriterijus – žalą padariusio asmens elgesys vertinamas pagal objektyvų elgesio standartą. Apie šį kriterijų jau buvo kalbėta nagrinėjant neteisėtų veiksmų vertinimą kaip civilinės atsakomybės sąlygą. Nagrinėjant veiksmų neteisėtumo kriterijų *bonus pater familias* standartas buvo svarbus aiškinant žalą padariusio asmens pareigos elgtis rūpestingai, apdairiai ir atidžiai, t.y. atitinkamai bendroms elgesio normoms, tinkamą arba netinkamą įvykdymą, o aiškinantis kaltės kriterijų *bonus pater familias* standartas taikytinas nustatant ar objektyviai asmuo turėjo galimybę elgtis būtent taip kaip pasielgė ir taip pat jo vietoje būtų pasielgęs kitas atidus, rūpestingas ir apdairus žmogus. Jeigu nustatoma, kad žalą padaręs asmuo pasielgė kitaip (nepakankamai atidžiai ir rūpestingai) ir kitas apdairus, atsakingas ir rūpestingas žmogus, žalą padariusio asmens vietoje, būtų pasielgęs kitaip, galima konstatuoti asmens, padariusio žalą, kaltę.

To paties kriterijaus taikymas neteisėtiems veiksams ir kaltei nustatyti kai kuriose užsienio šalyse, pvz. Prancūzijoje, lėmė tai, jog neteisėtų veiksmų ir kaltės civilinės atsakomybės elementai nėra atskiriami ir yra laikomi vienu civilinės atsakomybės elementu.

Kaip jau buvo aptarta nagrinėjant neteisėtų veiksmų civilinės atsakomybės sąlygą, skirtingose šalyse skirtingai vertinamas subjektyvusis „protingo žmogaus“ kriterijaus elementais, t.y. žalą padariusio asmens kvalifikacija, patirtis, sveikatos būklė ir kiti subjektyvūs veiksniai. Tokios pačios taisyklės taikomos ir nagrinėjant *bonus pater familias* standarto taikymą žalą

padariusio asmens kaltei. Lietuvoje vyrauja objektyviojo kriterijaus taikymas, nors manytina, kad teisingumo principas vis dėlto reikalauja atsižvelgti ir į subjektyvųjį kriterijų. Tą pažymi ir LAT „kaip turėjo elgtis vadovė jos vadovavimo įmonei laikotarpiu nustatoma vadovaujantis „rūpestingos šeimos galvos“ (*bonus pater familias*) standartais, atsižvelgiant į įmonės specifiką, įvertinant normalią ūkinę-gamybinę riziką, taip pat atsižvelgiant į ieškovės asmenines savybes, kvalifikaciją, sveikatos būklę ir pan. Kolegija taip pat pažymi, jog esant situacijai, kai įmonė veikia nuostolingai, administracijos vadovas turi elgtis aktyviai, stengtis daryti viską, kas nuo jo priklauso tam, kad būtų sumažinti nuostoliai ar jų būtų išvengta“.⁹⁹ Darytina prielaida, kad objektyviojo kriterijaus vyravimą lėmė ne kas kitas, o kompensacinė civilinės atsakomybės funkcija, kuri reikalauja visų pirma atlyginti nukentėjusiajam jo patirtą žalą.

Kaltė gali pasireikšti dviem formomis – tyčia arba neatsargumu. *Tyčia* laikomas toks asmens elgesys, kuriuo sąmoningai siekiama padaryti žalos arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti,¹⁰⁰ t.y. aiškiai numatant žalos kilimo galimybę nesiimama priemonių žalai išvengti. *Neatsargumas*, savo ruožtu, gali būti skirstomas į didelį neatsargumą ir paprastą neatsargumą. Neatsargumas reiškia tokį asmens elgesį, kai asmuo sąmoningai nesiekia padaryti žalos, bet žala kyla dėl nepakankamo asmens atidumo ar rūpestingumo. Didelis nerūpestingumas reiškia asmens elementarių atidumo ir rūpestingumo normų nepaisymą, o paprastas rūpestingumas reiškia tokį asmens elgesį kai nepaisoma griežtesnių rūpestingumo ir atidumo standartų. Daugelis autorių teigia, kad civilinei atsakomybei kaltės forma paprastai neturi reikšmės, tačiau kaltės forma gali turėti reikšmės nagrinėjant atsakomybės mažinimo arba atleidimo nuo atsakomybės klausimus. Taip pat kaltės forma dažnai yra aptariama civilinės atsakomybės sutartyse. Taipogi draudžiant civilinę atsakomybę, kaltais juridinio asmens vadovo veiksmai padaryta žala dažnai pripažįstama nedraudiminiu įvykiu ir draudimo kompanijos tokios žalos neatlygina.

Nagrinėjant juridinio asmens vadovo kaltės klausimą, nederėtų pamiršti, jog tiek teisės doktrina tiek teismų praktika kelia juridinio asmens vadovui padidintus protingumo, rūpestingumo ir atidumo reikalavimus.¹⁰¹ Taigi, **nagrinėjant ar juridinio asmens vadovo veiksmuose yra kaltės, būtina spręsti klausimą ar kitas juridinio asmens vadovas esant tapačioms sąlygoms ir turėdamas tapačią padidinto protingumo, atidumo ir apdairumo pareigą, būtų pasielgęs kitaip negu juridinio asmens vadovas, dėl kurio veiksmų kilo žalos.** Tokiu atveju būtų konstatuojama,

⁹⁹ LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis, priimta byloje Nr. 3K-3-880/2002;

¹⁰⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras (Šeštoji knyga) – Vilnius: Justitia 2003(p. 339);

¹⁰¹ LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis, priimta byloje Nr. 3K-3-880/2002; LAT 2005 m. kovo 21 d. nutartis, priimta byloje Nr. 3K-3-191/2005;

kad juridinio asmens vadovas yra kaltas, priešingu atveju – kaltės nebūtų galima konstatuoti. Būtina nepamiršti, kad skirtingo pobūdžio juridinio asmenų vadovams negali būti taikomi vienodi standartai. Kaip antai, yra akivaizdu, jog investicinės bendrovės arba banko vadovui turėtų būti taikomi gerokai aukštesni veiklos, kompetencijos, galu gale moralės standartai nei, tarkime, smulkios bandelių kepimo įmonės direktoriui.

Įdomi yra kai kurių autorių nuomonė, pvz. R. Greičiaus, kad juridinio asmens vadovas, esant bent menkiausiai abejonei, turėtų kreiptis į atitinkamų sričių specialistus – teisininkus, finansininkus ir pan. Atrodytų, kad tokia nuomonė yra pagrįsta, bet kaip elgtis tuo atveju, turint omenyje, kad Lietuvos teisėje nelinkstama asmens elgesiui taikyti subjektyvųjų vertinimo kriterijų, jeigu juridinio asmens vadovui dėl kompetencijos arba patirties stokos nekyla abejonių dėl vienokio ar kitokio sprendimo teisingumo, kuris vėliau sukelia juridiniam asmeniui žalos. Autorės nuomone, šioje vietoje iškila atsakomybės subjekto problema – ar turėtų būti nagrinėjami nekompetentingą vadovą paskirusių juridinio asmens organų veiksmai arba, vis dėlto, vadovo, kuris suvokdamas, kad neturi pakankamos kvalifikacijos ir patirties vadovauti juridiniam asmeniui nesiėmė veiksmų pranešti apie tai jį paskirusiems ir, atrodytų turėjusiems tai žinoti, juridinio asmens organams bei nesiėmė priemonių savo kompetencijai kelti arba atsisakyti eiti pareigas, kurių eiti tinkamai negalėtų.

Svarbu yra tai, kad **kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga yra preziumuojama, t.y. pareiga įrodyti, kad juridinio asmens vadovo veiksmuose nebuvo kaltės, tenka pačiam juridinio asmens vadovui.** Svarbu yra pažymėti, jau anksčiau ne kartą minėtą, LAT 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartį, priimtą byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* Nr. 3K-3-428/2008, kurioje LAT pasisakė kad „bendrovės administracijos vadovo pareigų nevykdymu ar netinkamu vykdymu (nerūpestingai, neatidžiai, neapdairiai, per daug rizikuojant sudarant sandorius) padaryti nuostoliai yra bendrovei padaryta žala kaip pagrindas jo materialinei atsakomybei“. Konstatavus, kad juridinio asmens netinkami veiksmai yra pagrindas nagrinėti materialinės atsakomybės klausimą, kaltės įrodinėjimo pareiga yra perkeliama juridiniam asmeniui, kadangi darbo teisėje darbuotojo kaltę (taip šiuo atveju būtų traktuojamas juridinio asmens vadovas) turi įrodyti darbdavys (juridinis asmuo).

Rusijos teisės mokslininkai, pateikdami kaltės apibrėžimą, remiasi Rusijos Federacijos civilinio kodekso nuostatomis, nors juridinio asmens ir jo vadovo santykius laiko darbo santykiais. Rusijos civilinėje teisėje asmuo laikomas nekaltu, jeigu atsižvelgiant į tą rūpestingumo ir atidumo laipsnį, kuris iš asmens buvo reikalaujamas priklausomai nuo tam asmeniui keliamų pareigų, ėmėsi visų veiksmų tinkamam savo pareigų įgyvendinimui. Rusijos Federacijos akcinių bendrovių

įstatymas papildo šį kaltės apibrėžimą ir nurodo teismui orientyrus, atsižvelgiant į kuriuos teismas turėtų vertinti juridinio asmens vadovo veiksmus. Tokie orientyrai yra įprastos civilinės apyvartos sąlygos ir kitos reikšmingos bylos aplinkybės.¹⁰² Tačiau, autorės nuomone, akivaizdu, kad šie orientyrai nekiek teismui nepadeda, nes atkartoja bendruosius civilinio proceso principus, reikalaujančius nagrinėjant byla išnagrinėti visas bylai reikšmingas aplinkybes.

Rusų mokslininkai taip pat nurodo, jog juridinio asmens vadovo rūpestingumo laipsnis yra skirtingas priklausomai nuo jo veiklos pobūdžio, t.y. sudarydamas didelės vertės sandorį, juridinio asmens vadovas turi būti daug rūpestingesnis ir atidesnis negu sudarydamas smulkų sandorį, taip pat juridinio asmens rūpestingumo laipsnis priklauso nuo juridinio asmens priimamo sprendimo galimų pasekmių.

2.3.4 Žala ir nuostoliai.

Civilinėje teisėje žala pirmiausiai suprantama kaip neigiamas poveikis asmens turtui ir turtinėms teisėms, pasireiškiantis jų vertės sumažėjimu arba visišku praradimu. Todėl padaryta žala turi būti įvertinama, išreiškiama pinigais. Žala, įvertinta pinigais, vadinama nuostoliais.¹⁰³ Teisės teorijoje skiriamos žalos turtui ir žalos asmeniui kategorijos. Žala turtui vadinama tokia žala, kuri lemia turto vertės sumažėjimą arba turto žūtį. Žala asmeniui yra tokiais atvejais, kai dėl asmens veiksmų sužalojama fizinio asmens sveikata arba jis žūsta. Tiek viena tiek kita žalos rūšis yra turtinė žala. Neturtinė žala civilinės teisės moksle apibrėžiama kaip žala padaryta asmeninėms neturtinėms asmens vertybėms, pvz. žala reputacijai. Neturtinė žala pasižymi tuo, kad sunku nustatyti jos dydį, kadangi žala yra padaroma vertybėms, kurių vertės negalima išreikšti pinigais.¹⁰⁴

Žala (nuostoliai) gali būti tiesioginė ir netiesioginė (negautos pajamos). Negautos pajamos (netiesioginiai nuostoliai) yra tokios, kurių žalą patyręs asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų įvykdyta žalą padariusio asmens neteisėtų veiksmų.¹⁰⁵ Svarbu tai, kad tiek tiesioginiai nuostoliai tiek netiesioginiai turi būti įrodomi žalą patyrusio asmens (juridinio asmens). Tais atvejais, kai šaliai sunku įrodyti nuostolius, CK 6.249 str. 1 d. suteikia teismui teisę ir pareigą nustatyti nuostolių dydį. Netiesioginius nuostolius nelaikomos hipotetinės pajamos. Netiesioginių ir tiesioginių nuostolių atlyginimas užtikrina visiško žalos atlyginimo principo įgyvendinimą, tačiau sutartyje šalys gali

¹⁰² Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причененные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 392);

¹⁰³ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 235);

¹⁰⁴ Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė (prievolių teisė) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;

¹⁰⁵ Ten pat;

susitarti ir apriboti netiesioginės žalos atlyginimą arba nustatyti atlyginamos žalos maksimalų dydį. Tokia galimybė CK 2.87 str. 7 d. suteikta juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens santykiuose. Tačiau tas pats CK straipsnis numato pareigą atlyginti juridiniam asmeniui padarytą žalą visiškai. Tą pažymi ir LAT: „įstatymuose įtvirtinta ne materialinė bendrovės vadovo, kaip bendrovės valdymo organo, atsakomybė, o būtent **civilinė atsakomybė, kurios esminis bruožas (požymis) – visiškai nuostolių atlyginimo principas** (CK 6.251 straipsnis), kurią <...> lemia <...> specifiskas bendrovės vadovo teisinis statusas, kaip toks, taip pat (su šiuo statusu susiję) vadovui keliami aukšti elgesio standartai ir suteiktų įgaliojimų mastas.“¹⁰⁶

Nustatant žalos dydį svarbu atsižvelgti į rinkos sąlygas, infliacijas, turto vertės pokyčius. CK 6.249 str. 5 d. nuostata, kad žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną gali lemti, jog vienos arba kitos šalies interesai, priklausomai nuo rinkos pokyčių gali būti pažeisti, t.y. nukentėjęs asmuo gali gauti daugiau negu patyrė žalos ir taip nepagrįstai praturtėti, arba žalą padaręs asmuo gali atlyginti padarytą žalą nevisiškai ir taip bus pažeistas visiškos žalos atlyginimo principas.¹⁰⁷

Rusijos Federacijos teisės aktai numato, kad juridinio asmens vadovas privalo atlyginti juridiniam asmeniui visą jo veiksmis padarytą žalą – tiek tiesioginius nuostolius, tiek negautas pajamas.

Apibendrinant tai kas išdėstyta II šio darbo skyriuje darytinios išvados, jog:

- 1. Juridinio asmens vadovų atsakomybė yra civilinė, sutartinė (tokia išvada buvo prieita atsižvelgiant į įstatymo leidėjo nuomonę, jog juridinio asmens vadovo atsakomybės dydis gali būti apribotas sutartimi, bei į tai, kad juridinio asmens ir jo vadovo santykių pagrindas yra sutartis). Jeigu juridinis asmuo turi kolegialų valdymo organą, juridinio asmens vadovų atsakomybė galėtų būti dalinė, arba, numatant įstatymui arba sutarčiai, solidarioji.*
- 2. Juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės elementai yra: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis juridinio asmens vadovo neteisėtų veiksmų ir žalos ryšys, juridinio asmens vadovo kaltė.*

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis priimta byloje BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P. Nr. 3K-7-444/2009;

¹⁰⁷ Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė (prievolių teisė) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006; Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998;

3. *Juridinio asmens vadovo neteisėtų veiksmų ypatumas pasireiškia tuo, jog neteisėtais veiksmais yra laikomi juridinio asmens veiklą reglamentuojančių normų pažeidimas, tame tarpe juridinio asmens fiduciarinių pareigų pažeidimas, juridinio asmens kompetencijos ribų peržengimas arba suteiktos teisės naudojimas ne pagal paskirtį.*
4. *Priežastinio ryšio ypatumas pasireškia tuo, jog juridinio asmens vadovas gali būti traukiamas atsakomybėn ir už darbuotojų, kurių veiksmais padaryta žalos juridiniam asmeniui, veiksmus.*
5. *Kaltės elemento ypatumas pasireškia tuo, jog sprendžiant juridinio asmens vadovo atsakomybės klausimą yra būtina spręsti klausimą ar kitas juridinio asmens vadovas esant tapačioms sąlygoms ir turėdamas tapačią padidinto protingumo, atidumo ir apdairumo pareigą, būtų pasielgęs taip pat, kaip pasielgė juridinio asmens vadovas, dėl kurio veiksmų kilo žalos.*
6. *Žalos ypatybė pasireškia tuo, jog ji gali būti kaip tiesioginė taip ir netiesioginė (reputacijos sumenkinimas), šio elemento įrodinėjimas yra sudėtingas.*

3. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ SKIRTINGIEMS SUBJEKTAMS. JURIDINIO ASMENS VADOVŲ ATSAKOMYBĖS APRIBOJIMAS.

3.1. Juridinio asmens vadovo civilinė atsakomybė juridiniam asmeniui.

Nagrinėjama tema suponuoja poreikį išskirti kelias subjektų grupes, kuriems juridinio asmens vadovo veiksmais gali būti padaryta žalos. LAT yra konstatavęs, kad „įmonės valdymo organai, netinkamai atlikdami savo funkcijas, gali savo veiksmais padaryti žalos tiek pačiai įmonei, tiek tretiesiems asmenims. Tokiu atveju šiems gali kilti civilinė atsakomybė, t. y. atsirasti turtinė prievolė, už neteisėtais veiksmais padarytą žalą.“¹⁰⁸

Daugumoje Europos valstybių įmonių teisėje galioja bendra taisyklė, kildinama iš juridinio asmens teisinio subjektiškumo pripažinimo, kad valdymo organų narių atsakomybė numatoma tik pačiai bendrovei, o ne tiesiogiai akcininkams ar kreditoriams. XX a. 9 dešimtmečio pradžioje tik Prancūzija pasižymėjo siekiu išplėsti direktorių atsakomybę ir patiems akcininkams ir kreditoriams.¹⁰⁹ Vėliau palaipsniui įvairiose valstybėse pradėjo atsirasti juridinio asmens vadovo atsakomybės juridinio asmens kreditoriams institutas.

Visų pirma juridinio asmens vadovo veiksmais žalos gali būti padaryta pačiam *juridiniam asmeniui*. Juridinis asmuo, dėl juridinio asmens vadovo netinkamų veiksmų, gali patirti tiek turtinę tiek neturtinę žalą, tiek tiesioginę tiek netiesioginę žalą. Neturtinė žala tokiu atveju dažniausiai pasireiškia kaip juridinio asmens dalykinės reputacijos sumenkinimas, pvz. blogai valdomas juridinis asmuo tampa nepatikimu verslo partneriu kontrahentų akyse. Lietuvos teismų praktika susiformavo tokia linkme, kad juridinio asmens dalykinės reputacijos sumenkinimas yra ypatingai sudėtingas įrodinėjimo dalykas, o turint omenyje, kad teismai reikalauja nurodyti konkretų žalos reputacijai dydį išreikštą pinigais ir paremtą įrodymais, užduotis šaliai, siekiančiai įrodyti dalykinės reputacijos pažeidimą, dar labiau pasunkėja.

Remiantis Prof. V. Mikelėno klasifikacija, apibendrintai galima būtų teigti, kad juridinio asmens vadovo atsakomybė atsiranda, jeigu jis:

1. Pažeidė įstatymus ir kitus teisės aktus ir dėl šio pažeidimo juridinis asmuo patyrė nuostolių. Pritardami Rusijos teisės mokslininkams ir atsižvelgdami į tai, kad juridinio asmens vadovas turi užtikrinti juridinio asmens veiklos teisėtumą, šiai pažeidimų grupei taip pat, autorės

¹⁰⁸ LAT 2008 m. birželio 3 d. nutartis, priimta byloje *V. G. v. UAB „Naujapilė“* Nr. 3K-3-295/2008;

¹⁰⁹ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // *Jurisprudencija, Mokslo darbai*, Nr. 8(110), Vilnius (p. 57);

- nuomone, priskiriami atvejai, kai juridinis asmuo pažeidė teisės aktų nuostatas, dėl ko juridinis asmuo patyrė nuostolių;
2. Pažeidė juridinio asmens įstatus, kitus veiklos dokumentus ir dėl šių pažeidimų juridinis asmuo patyrė nuostolių;
 3. Elgėsi aplaidžiai, nerūpestingai,¹¹⁰ nelojaliai, t.y. pažeidė savo fiduciarines pareigas juridinio asmens atžvilgiu ir dėl to juridinis asmuo patyrė nuostolių.

3.1.1 Įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimas.

Jau ne kartą buvo minėta, jog juridinio asmens vadovas atsako už juridinio asmens kasdienės veiklos organizavimą. Juridinio asmens kasdienė veikla yra reguliuojama daugybės teisės aktų nuostatų. Teisės aktų reikalavimų nustatymas įvairioms juridinio asmens veiklos sritims neapsiriboja vien deklaratyvaus, rekomendacinio pobūdžio reikalavimais ir dažniausia už tų reikalavimų nevykdymą arba netinkamą vykdymą juridiniam asmeniui numatytos vienokio ar kitokio pobūdžio poveikio priemonės.

Ši pažeidimų kategorija apima plačiausią spektrą juridinio asmens ir jo vadovo bei trečiųjų asmenų santykių. Juridiniam asmeniui nesilaikant teisės aktų reikalavimų, jam taikomos neigiamos poveikio priemonės – sankcijos, tokiu būdu dėl to, jog juridinio asmens vadovas neužtikrino deramo teisės aktų reikalavimų laikymosi, juridinis asmuo patiria nuostolių, kuriuos turi atlyginti juridinio asmens vadovas. Ši pažeidimų kategorija apima tiek bendrųjų teisės aktų, tokių kaip CK, nuostatų, bei specialiųjų įstatymų, pvz. Bankų įstatymas, Finansų įstaigų įstatymas, Draudimo įstatymas, Konkurencijos įstatymas, Buhalterinės apskaitos įstatymas, darbų saugą reglamentuojantys aktai, aplinkos apsaugą ir kt. sritis reglamentuojančių įstatymų ir poįstatyminių norminių aktų, pažeidimus.

Svarbiausios juridinio asmens vadovo pareigos bendrais bruožais apibrėžtos CK. Kaip antai CK 2.82 str. 3 d. numatis, jog juridinio asmens valdymo organas atsako už juridinio asmens *finansinės atskaitomybės sudarymą bei juridinio asmens dokumentų išsaugojimą*. Šią pareigą detalizuoja Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos įstatymas.¹¹¹ Šio įstatymo 9 str. 2 d. numato juridinio asmens vadovui pareigą pasirinkti ir įgyvendinti juridinio asmens apskaitos politiką, 14 str. 1 d. numato juridinio asmens vadovui pareigą patvirtinti asmenis, turinčius teisę

¹¹⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 274);

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515, 2008-11-14 redakcija // Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5371 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331944, prisijungimas 2009 07 16;

surašyti bei pasirašyti juridinio asmens apskaitos dokumentus, to paties straipsnio 2 dalis, nurodo, kad už apskaitos dokumentų teisingumą, atliktos operacijos teisėtumą ir tikrumą atsako asmuo, surašęs ir pasirašęs tuos apskaitos dokumentus. Buhalterinės apskaitos įstatymo 21 str. nurodo, kad juridinio asmens vadovas yra atsakingas už juridinio asmens apskaitos organizavimą ir apskaitos dokumentų išsaugojimą. Organizuodamas buhalterinės apskaitos dokumentų saugojimą juridinio asmens vadovas turi pareigą laikytis Archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytų dokumentų saugojimo terminų bei Lietuvos Respublikos Dokumentų ir archyvų įstatymo nustatytų reikalavimų.

Kitos pareigos, įtvirtintos bendrajame teisės akte – CK ir detalizuojamos specialiuosiuose teisės aktuose, yra juridinio asmens vadovo *pareiga pateikti teisingus duomenis ir dokumentus Juridinių asmenų registru*. Be duomenų pateikimo Juridinio asmenų registru, teisingų duomenų pateikimo pareiga kompetentingoms valstybės institucijoms detalizuojama atskirų rūšių juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, pvz. Bankų įstatyme, Finansų įstaigų įstatyme. Ši pareiga yra minima ir Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymo 7 str.,¹¹² kuris numato, kad ūkio subjekto ketinančio pasiūlyti savo vertybinius popierius viešajai apyvartai, vadovas yra atsakingas už prospekto, kuriame pateikiama informacija apie emitentą ir jo vertybinius popierius, kurie bus viešai siūlomi arba įtraukiami į prekybą reguliuojamoje rinkoje, paskelbimą. Už šios informacijos teisingumą ir išsamumą yra atsakingas juridinio asmens, paskelbusio prospektą, vadovas arba valdymo ir priežiūros organai (kaip jau buvo minėta šio darbo 1.2 skyriuje, autorės nuomone, kolegialių valdymo organų ir priežiūros organų nariai irgi patenka į juridinio asmens vadovo sąvoką).

Bendroji juridinio asmens vadovo *pareiga organizuoti juridinio asmens veiklą* detalizuojama konkrečiau juridinio asmens veiklos rūšį reglamentuojančiuose teisės aktuose, pvz. Bankų įstatymas, Finansų įstaigų įstatymas, Draudimo įstatymas, kurie savo ruožtu nukreipia į kitus teisės aktus, reglamentuojančius pvz. veiklos licencijavimą, pranešimų šių juridinių asmenų veiklą kontroliuojančioms institucijoms pateikimo tvarką ir aibę kitų reikalavimų. Šie specialieji įstatymai gali numatyti juridinio asmens veiklos apribojimus, kurių nesilaikant juridinis asmuo taip pat gali patirti nuostolių, pvz. Draudimo įstatymas numato juridiniam asmeniui, vykdančiam draudimo veiklą, draudimą užsiimti bet kokia kitokia veikla. Taigi juridinio asmens vadovas, savo ruožtu, turi

¹¹² Lietuvos Respublikos Vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626, 2008-06-05 redakcija // Valstybės žinios. 2008, Nr. 71-2718 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=323169, prisijungimas 2009 07 16;

užtikrinti tai, kad jo vadovaujamas juridinis asmuo neperžengs teisės aktų juridinio asmens veiklai nustatytų apribojimų.

Iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad juridinio asmens vadovo pareigos reglamentuojamos daugelyje įstatymų ir poįstatyminių aktų ir orientuotis juose nėra paprasta. Tačiau juridinio asmens vadovui kaip ir bet kokiam kitam subjektui taikomas principas, jog įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Šioje vietoje grįžtama prie ankstesniame skyriuje aptartos fiduciarinės rūpestingumo pareigos, reikalaujančios iš juridinio asmens išsiaiškinti visas jo statuso ypatybes ir jo vadovaujama juridiniam asmeniui keliamus reikalavimus, o jeigu juridinio asmens vadovas pats nesugeba to padaryti, pasitelkti tam specialistus. Deja, specialistams taip pat nėra labai paprasta „susidoroti“ su Lietuvos juridinių asmenų teisės instituto reglamentavimu, dėl to, jog Lietuvos juridinių asmenų teisės sistema yra labai paini, o kai kurių teisės mokslininkų nuomone, tokios sistemos Lietuvoje dar nėra. Taip pat, pažymėtina, jog juridinio asmens instituto reglamentavimo sistema nėra suderinta – šiame darbe jau buvo nagrinėta juridinio asmens vadovo sąvokos problema, kai skirtingose įstatymuose vadovais įvardijami vis kiti asmenys.

Juridinio asmens vadovas atsako juridiniam asmeniui tik už tuos nuostolius, kuriuos įmonė patyrė dėl jo neteisėtų veiksmų jam einant juridinio asmens vadovo pareigas.¹¹³ Juridinio asmens vadovas negali atsakyti už kitų asmenų, pvz. juridinio asmens vadovui nepavaldžių darbuotojų (nors sunku išskirti tokią darbuotojų grupę, kuri nėra pavaldi juridinio asmens vadovui, todėl, autorės nuomone, šią darbuotojų kategoriją reikėtų apibrėžti, kaip darbuotojus, kurie pagal savo pareiginius nuostatus, turi teisę ir pareiga priiminėti sprendimus visiškai nepriklausomai nuo juridinio asmens vadovo, kurie gali vėliau sukelti nuostolių juridiniam asmeniui. Kai kuriuose teisės aktuose, pvz. Finansų įstaigų įstatymo 20 str. 1 d. 5-6 p.¹¹⁴ tokius asmenis įstatymų leidėjas prilygino vadovams ir įstatyme įvardijo vadovais). Manytina, jog juridinio asmens vadovas turėtų atsakyti už darbuotojų, kurie yra tiesiogiai pavaldūs juridinio asmens vadovui, kuriuos juridinio asmens vadovas pats asmeniškai parinko bei pasitelkė juridinio asmens vadovo funkcijoms padėti atlikti ir kuriuos turi asmeniškai kontroliuoti, veiksmus.¹¹⁵ Svarbu tai, jog neteisėti tokių darbuotojų veiksmai ir dėl jų juridiniam asmeniui kilusi žala turi būti juridinio asmens vadovo nepakankamos darbuotojų priežiūros ir kontrolės rezultatas. Kokiu mastu juridinio asmens vadovas turi atlikti savo darbuotojų

¹¹³ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 280);

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Finansų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891; 2008-07-03 redakcija// Valstybės žinios. 2008, Nr. 82-3237;

¹¹⁵ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 281)

priežiūrą, kad ji būtų „pakankama“ taip pat yra problematiškas klausimas, susijęs su juridinio asmens vadovo protingumo, atidumo ir rūpestingumo fiduciarinių pareigų įgyvendinimu.

Taip pat pažymėtina, jog juridinio asmens vadovas, pagal bendrą taisyklę neturėtų atsakyti už kitų asmenų neteisėtais veiksmais padarytą žalą, kai tie veiksmai buvo padaryti iki jų paskiriant juridinio asmens administracijos vadovu arba po jo paskirimo. Tačiau juridinio asmens vadovas gali būti įpareigotas atlyginti dėl ankstesnio juridinio asmens vadovo neteisėtų veiksmų juridinio asmens patirtus nuostolius, jeigu jis tokiems neteisėtiems veiksams pritaria, juos tęsia arba įgyvendina.¹¹⁶ Taip pat, autorės nuomone, šį sąrašą reikėtų papildyti tais atvejais, kai juridinio asmens vadovas negalėjo nežinoti apie ankstesnio juridinio asmens vadovo atliktus neteisėtus veiksmus, bet nesiėmė aktyvių veiksmų užkirsti kelią žalai juridiniam asmeniui kilti arba jai sumažinti. Pareigą susipažinti su ankstesnio juridinio asmens atliktais veiksmais suponuoja fiduciarinė protingo, rūpestingo ir apdairaus elgesio pareiga. Vertinant ar juridinio asmens vadovas turėjo galimybę susipažinti su ankstesnio juridinio asmens vadovo veiksmais, reikėtų vertinti tiek objektyvias aplinkybes (laikas praėjęs nuo naujo juridinio asmens vadovo įgaliojimų pradžios, laikas, kada buvo atlikti neteisėti ankstesnio juridinio asmens vadovo veiksmai bei laikas, kada kilo neigiami padariniai juridiniam asmeniui, naujajam vadovui pateiktos ir prieinamos informacijos apimtis ir pan.) bei subjektyvias aplinkybes (ar naujasis vadovas esant susikolsčiusiai situacijai ir atsižvelgiant į jo asmenines savybes turėjo galimybę sužinoti apie ankstesnio juridinio asmens vadovo veiklą).

3.1.2 Juridinio asmens įstatų, kitų veiklos dokumentų pažeidimai.

Tiek Lietuvos tiek užsienio šalių teisės aktai pabrėžia juridinio asmens pareigą veikti ne tik laikantis teisės aktų nuostatų, bet ir juridinio asmens steigimo dokumentų bei juridinio asmens veiklą reglamentuojančių lokaliųjų aktų nuostatų. Juridinio asmens veiklą reglamentuojantys teisės aktai numato daug atvejų, kuriuos palieka reglamentuoti juridinio asmens veiklos dokumentais, tokiu būdu tarsi deleguodami dalį juridinio asmens veiklos sureguliuoti pačiam juridiniam asmeniui. Taigi iš čia kyla juridinio asmens vadovo pareiga laikytis lokaliųjų juridinio asmens aktų. Juridinio asmens vadovui nuo pat išrinkimo momento atsiranda paklusnumo juridinio asmens vidaus dokumentams pareiga (*duty of obedience*)¹¹⁷. Juridinio asmens lokaliniai aktai yra ne tik juridinio asmens įstatai, bet ir juridinio asmens visuotinio akcininkų susirinkimo protokolai, juridinio asmens

¹¹⁶ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 281);

¹¹⁷ Ten pat (p. 284);

stebėtojų tarybos, valdybos nutarimai, juridinio asmens vadovo pareiginiai nuostatai, įvairios veiklos instrukcijos ir pan.

Juridinio asmens lokaliniai dokumentai dažnai numato ne tik juridinio asmens vadovo kompetenciją, bet ir jo kompetencijos apribojimus, pvz. sudarant sandorius juridinio asmens vardu. Esant tokiems apribojimams juridinio asmens vadovas privalo veikti *intra vires*,¹¹⁸ t.y. laikytis apribojimų, ir neperžengti savo kompetencijos ribų. Jeigu juridinio asmens vadovas peržengia jam numatytus apribojimus išskyla *ultra vires* problema, kuri įmonių teisėje suprantama dviem aspektais:

- *Ultra vires* reiškia, kad juridinio asmens veiksmai prieštarauja jo veiklos tikslams, nurodytiems juridinio asmens steigimo dokumentuose. Šia prasme *ultra vires* doktrina yra suprantama bendrosios teisės tradicijos šalyse;
- *Ultra vires* reiškia, kad juridinio asmens valdymo organas viršijo teisės aktuose ir juridinio asmens veiklos dokumentuose nustatytą savo kompetenciją. Šis požiūris į *ultra vires* doktriną vyrauja civilinės teisės tradicijos šalyse.¹¹⁹

Juridinio asmens vadovo *ultra vires* ištakos yra juridinio asmens vystymosi istorijoje, kuri buvo apžvelgta šio darbo pirmajame skyriuje, kuomet juridiniai asmenys galėjo būti įsteigti išimtinai karaliaus/valdžios aktais ir tuose aktuose konkrečiai nurodytiems tikslams pasiekti ir tik tai veiklai vykdyti, kuri buvo nurodyta aktuose. Juridiniam asmeniui pažeidus tokiuose aktuose nurodytus apribojimus, tokie juridinio asmens veiksmai buvo laikomi netesėtais ir negaliojančiais.

Ilgainiui besivystant juridinio asmens koncepcijai, juridinio asmens veiklos apribojimų nustatymas iš valdžios institucijų perėjo juridinio asmens dalyviams. Šiomis dienomis *ultra vires* doktrina trečiųjų asmenų atžvilgiu daugelyje užsienio valstybių nėra taikoma, pvz. JAV sutartys, sudarytos *ultra vires*, nėra pripažįstamos negaliojančiomis, nebent tokia sutartis galėtų būti pripažįstama negaliojančia dėl kitų pagrindų (prieštaravimas imperatyvioms įstatymo normoms, sutartis sudaryta apgaulės, smurto įtakoje ir pan.).

Pagrindinis nagrinėjamai temai svarbus *ultra vires* aspektas – ar juridinį asmenį įpareigoja sandoriai, kuriuos juridinio asmens vadovas sudarė peržengdamas savo kompetencijos ribas? Ar juridinio asmens vadovas privalo atlyginti juridiniam asmeniui žalą, kurią tas patyrė dėl to jog juridinio asmens vadovas veikė viršydamas savo kompetenciją? Atsakymai į šios klausimus priklauso nuo šalies teisinio reglamentavimo.

¹¹⁸ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 284);

¹¹⁹ Ten pat (p. 266);

Pirmasis klausimas, kaip jau buvo minėta, sprendžiamas užsienio teisės šalyse skirtingai – trečiojo asmens atžvilgiu *ultra vires* taikoma ribotai. Europoje tretiesiems asmenims *ultra vires* praktiškai nėra taikoma. Faktas, jog juridinio asmens vadovo veiklos apribojimus nustatantys aktai yra paskelbti viešai, neturi reikšmės sąžiningiems tretiesiems asmenims. Išimtis – Prancūzija, kur nustatoma, kad sandoriai, sudaryti pažeidžiant sandorį sudariusio asmens atstovo kompetenciją, kai tretysis asmuo buvo nesažiningas, t.y. žinojo arba turėjo žinoti, kad sandoris yra *ultra vires*, negalioja ir nesukelia juridiniam asmeniui teisinių pasekmių, išskyrus atvejus, kai juridinis asmuo tokį sandorį patvirtina ir sandoris juridiniam asmeniui yra pelningas. Lietuvos CK 2.83 str. numato reglamentavimą, labai panašų į Prancūzijos – sandoriai sudaryti peržengiant juridinio asmens valdymo organų kompetencija yra galiojantys, išskyrus atvejus, kai tretysis asmuo žinojo arba negalėjo nežinoti, kad sandorį sudarantis asmuo viršija savo kompetenciją.¹²⁰ Ši nuostata netaikoma, jeigu juridinio asmens veiklos dokumentai numato kiekybinį atstovavimą. Kiekybinio atstovavimo faktas turi būti įregistruotas registre, todėl šis duomuo laikomas viešai paskelbtu. To paties straipsnio 3 dalyje numatyta subsidiarioji sandorį sudariusio asmens atsakomybė trečiajam asmeniui, jeigu juridinis asmuo nepatenkina trečiojo asmens reikalavimų.

Antrasis klausimas daugelyje užsienio valstybių sureglamentuotas panašiai. Pripažįstama, jog jeigu dėl to, kad juridinio asmens vadovas sudarė sandorį viršydamas savo kompetencijos ribas juridiniam asmeniui kilo žalos, juridinio asmens vadovas privalo tą žalą atlyginti, nes jo veiksmuose yra visi ankščiau aptarti juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės elementai. Taip pat čia patenka atvejai, kai juridinis asmuo įvykdo reikalavimus pagal sutartį ir gali nukreipti reikalavimus dėl sutarties įvykdymo metu patirtų išlaidų į juridinio asmens vadovą.

Kitas juridinio asmens veiklos dokumentų pažeidimo aspektas yra juridinio asmens veiklos tikslų pažeidimas. Pažymėtina, jog šis aspektas buvo aktualus galiojant senajam Lietuvos Respublikos CK, reikalavusiam steigimo dokumentuose nurodyti konkretų juridinio asmens veiklos tikslą. Šiomis dienomis juridiniai asmenys į savo steigimo dokumentus įtraukia visus įmanomus tikslus ir visas įmanomas juridinio asmens veiklos sritis, aišku kiek tai neprieštaruoja imperatyvioms įstatymų nuostatomis, todėl šis pažeidimas tapo itin retu.

Teisės mokslininkai akcentuoja, jog ne bet koks juridinio asmens vadovo elgesys, pažeidžiantis juridinio asmens veiklos dokumentus, bus laikomas neteisėtu elgesiu. Kaip jau buvo minėta, nagrinėjant juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės neteisėtų veiksmų elementą, tik teisėto reikalavimo, teisėtos pareigos pažeidimas bus laikomas neteisėtu elgesiu. Taigi, jeigu

¹²⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, redakcija 2009-11-12
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=334624;

juridinio asmens veiklos dokumentuose yra normų, prieštaraujančių imperatyvioms įstatymo normoms, juridinio asmens vadovas privalo laikytis imperatyviųjų teisės aktų nuostatų ir nevykdyti neteisėtų juridinio asmens veiklos dokumentų normų. Esant priešingam juridinio asmens vadovo elgesiui ir esant aklam imperatyvioms teisės normoms prieštaraujančio juridinio asmens vidaus dokumento normų laikimuisi, juridinis asmuo „nukeliamas“ į ankščiau aptartą pažeidimų rūšį – teisės normų pažeidimai – ir bus traukiamas civilinės atsakomybės. Juo labiau, juridinio asmens vadovui, pastebėjus juridinio asmens veiklos dokumentų neatitikimą imperatyvioms įstatymo normoms, atsiranda pareiga veikti aktyviai, t.y. imtis veiksmų, kad toks neatitikimas būtų kuo skubiau pašalintas.

3.1.3 Juridinio asmens vadovas elgėsi aplaidžiai, nerūpestingai, nelojaliai, t.y. fiduciarinių pareigų pažeidimai.

Apie juridinio asmens vadovo fiduciarines pareigas buvo kalbėta šio darbo 1.3 poskyryje bei aptariant juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės neteisėto elgesio bei kaltės elementus, *bonus pater familias* standartą, buvo paliesta ir juridinio asmens vadovo atsakomybė už šių pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą, todėl, autorės nuomone kartotis nėra tikslinga.

3.2 Juridinio asmens vadovų civilinė atsakomybė akcininkams.

Kitas subjektas, kuris gali patirti žalos dėl netinkamų juridinio asmens vadovo veiksmų yra juridinio asmens dalyviai – *akcininkai*. Akcininkų pagrindinis interesas yra, kad juridinis asmuo veiktų pelningai ir efektyviai būtų naudojami juridinio asmens ištekliai. Yra autorių (A. Tikniūtė) teigiančių, kad iš esmės juridinio asmens akcininkų ir juridinio asmens interesai sutampa, nes iš esmės juridinio asmens interesas yra išvestinis visų jo dalyvių interesas, todėl juridinio asmens intereso pažeidimas tuo pat metu gali būti ir akcinių interesų pažeidimu. Su tokia nuomone negalima nesutikti, tačiau būtina patikslinti, jog akcininko pagrindinis interesas yra gauti kuo didesnę dividendą, todėl ne visuomet įmonės pelninga veikla užtikrins maksimalaus (akcininko lūkesčius atitinkančio) dividendo gavimą.

Kitų autorių nuomone, tą patvirtina ir užsienio šalių praktika, juridinio asmens vadovo atsakomybė akcininkams atsiranda retai. Kai kurių valstybių teisės aktai numato atvejus, kada tokia situacija yra galima, pvz. kai juridinio asmens vadovas turės atsakyti juridinio asmens akcininkams

už melagingos informacijos suteikimą arba deliktą.¹²¹ Tačiau, manytina, jog delikto atveju juridinio asmens vadovas akcininkams turėtų atsakyti kaip paprastas fizinis asmuo ir jam neturėtų būti taikomi padidinti juridinio asmens vadovo atsakomybės standartai. JAV teisėje juridinio asmens akcininkams suteikta teisė reikalauti iš juridinio asmens vadovo nuostolių atlyginimo, jeigu buvo atliktos finansinės operacijos, sukėlusios juridinio asmens bankrotą.¹²²

Autorės nuomone, juridinio asmens vadovo pareiga akcininkams pasireiškia per fiduciarines juridinio asmens vadovo pareigas juridiniam asmeniui. Tačiau pažymėtina, tą pažymi ir R. Greičius savo monografijoje „Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos“, nurodydamas, jog „Lietuvos Respublikos teisės aktai, tame tarpe ir CK 2.87 str. gina ne tik juridinio asmens bet ir akcininkų, kreditorių, darbuotojų interesus“.¹²³ Tačiau kaip pažymi R. Greičius, problema kyla aiškinant juridinio asmens vadovo fiduciarinę lojalumo pareigą. CK 2.87 str. 2 d. numato, jog juridinio asmens vadovas privalo būti lojalus juridinio asmens atžvilgiu, R. Greičiaus nuomone, kurią palaiko ir autorė, CK 2.82 str. 2 d. nuostata prieštarauja kitoms CK 2.87 str. dalims, kurios numato, kad juridinio asmens valdymo organo narys turi pareigas ir kitų subjektų atžvilgiu. Taipogi pažymėtina, jog to paties straipsnio 7 dalis numato, kad juridinio asmens vadovas privalo atlyginti žalą tik juridiniam asmeniui, bet nieko nekalba apie galimybę reikalauti žalos atlyginimo kitiems subjektams, tame tarpe akcininkams. **Apibendrinant, galima priėti išvados, jog praktikoje žalos, sukeltos neteisėtais juridinio asmens vadovo veiksmais, atlyginimas juridinio asmens akcininkams šiuo metu yra sunkiai įgyvendinamas ir tobulintinas.**

Rusijos teisės aktai numato, kad ieškinį dėl juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės turi teisę pareikšti tiek pats juridinis asmuo, tiek jo dalyviai. Tačiau ieškinį pareiškus dalyviams, jie netampa juridinio asmens vadovo kreditoriais, juo išlieka juridinis asmuo.¹²⁴

3.3 Juridinio asmens vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams.

Trečioji subjektų grupė, kuriai gali padaryti žalos juridinio asmens vadovo netinkami veiksmai yra juridinio asmens *kreditoriai*. Pareigos kreditoriams turinį galima apibrėžti kaip „nedaryti rizikingesnių sprendimų už tuos, kuriuos esamomis sąlygomis kreditoriai priimtų

¹²¹ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 308);

¹²² Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998 (p. 308);

¹²³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;

¹²⁴ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причененные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 400);

patys.¹²⁵ Nei įmonių teisės mokslininkai, nei teisininkai praktikai neprieštarauja, jog jeigu bendrovė yra moki, juridinio asmens vadovai neprivalo atsižvelgti į kreditorių interesus.

Lietuvoje iki 2006 metų teisinis reguliavimas nenumatė mechanizmo juridinio asmens vadovui patraukti civilinę atsakomybę už žalą padarytą juridinio asmens kreditoriams. Padėtis pasikeitė po LAT išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutarties byloje *K. J. J. prieš J. B. ir V. K.*, kurioje LAT pažymėjo, kad „įmonė ir jos valdymo organai (kolegialūs ir (ar) vienasmeniai) privalo laikytis įmonių veiklą reglamentuojančių įstatymų, įmonės interesų nepriešpastatyti visuomenės interesams. Dėl šios priežasties įmonės vadovo (vienasmenio ar kolegialaus) civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek įmonei, kai įmonės vadovas veikia priešingai įmonės interesams, tiek ir tretiesiems asmenims, kai įmonės vadovas pažeidžia apribojimus, nustčius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas.”¹²⁶

A. Tikniūtė taip pat labai tiksliai pažymėjo ir su šia jos nuomone negalima nesutikti, jog kreditorių interesų apsauga yra išvestinė ir veikia tik per bendrovės interesų apsaugą. Tačiau pažymėtina, jog valdymo organų atsakomybė, kaip priemonė, neutralizuojanti rizikos perkėlimą kreditoriams, galėtų būti efektyvi tik tuo atveju, jei valdymo organai privalėtų atsižvelgti ne tik į bendrovės (t.y. akcininkų), bet ir į kreditorių interesus.¹²⁷

Lietuvoje juridinio asmens atsakomybės kreditoriams teisinis reguliavimas dar nėra iki galo susiformavęs. Kaip priemonė ginti kreditorių interesus numatyta kreditorių teisė ginčyti juridinio asmens valdymo organo sprendimus, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ir sąžiningumo principams (CK 2.82 str. 4 d.). Tačiau kreditoriai neturi teisinio pagrindo tiesiogiai reikalauti juridinio asmens vadovo atsakomybės už netinkamą pareigų vykdymą.¹²⁸

Juridinio asmens vadovo atsakomybės kreditoriams klausimas tampa ypač aktualus bankroto bylose. Pažymėtina yra, jog nuo 2008 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo papildymas 4 dalimi, numatantis, jog „įmonės vadovas, arba kitas asmuo (asmenys), įmonėje turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą, privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos

¹²⁵ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, Mokslo darbai, Nr. 8(110), Vilnius (p. 62); Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006 (p. 75 – 76);

¹²⁶ LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis byloje *K. J. J. prieš J. B. ir V. K.* Nr. 3K-7-266; Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, Mokslo darbai, Nr. 8(110), Vilnius (p. 62);

¹²⁷ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, Mokslo darbai, Nr. 8(110), Vilnius (p. 59);

¹²⁸ Ten pat;

iškėlimo“.¹²⁹ Atkreiptinas dėmesys, jog teismų praktikoje šios normos taikymo klausimas jau buvo keltas, tačiau teismai vengia šią normą taikyti ir žalos atlyginimo klausimą sprendžia, remdamiesi bendraisiais civilinės atsakomybės taikymo pagrindais,¹³⁰ kurie buvo aptarti šiame darbe. Pažymėtina, jog, autorės nuomone, šios normos pagrindinis trūkumas, kuris padaro šios normos taikymą praktikoje problematišką – žalos dydžio kreditoriams nustatymas.

Pažymėtina, jog Lietuvos teismų praktika formuojama ta linkme, jog yra paliekama galimybė bankrutavusio juridinio asmens kreditoriams reikalauti iš juridinio asmens vadovo žalos atlyginimo, nebelikus bankrutavusio juridinio asmens turto. LAT pažymi, jog „LAT praktikoje pripažįstama, kad, atsakovui (įmonei) iškėlus bankroto bylą, jeigu joje pareikštas kreditoriaus reikalavimas nebuvo patenkintas, tai pasibaigus bankroto bylai išlieka teisė kreiptis su reikalavimu dėl žalos atlyginimo į bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusius fizinius asmenis, o byla nagrinėjančiam teismui tenka spręsti, ar egzistuoja civilinės atsakomybės sąlygos dėl atsakovui pareikšto reikalavimo. Likvidavus skolininką dėl bankroto, kreditoriaus teisės į kaltąjį dėl žalos padarymo asmenį išsaugojimas reiškia **bendrovės kreditoriaus teisių apsaugą**, kreditoriaus subjektinių teisių realumą ir praktinį užtikrinimą. **Įmonei (skolininkui) tapus nemokiai ir bankrutavus, vienintelė galimybė kreditoriui apsaugoti savo interesus (jei jie nebuvo patenkinti bankroto byloje) yra grindžiama įmonės valdymo organus sudariusių asmenų fiduciarinių pareigų pačiai įmonei, jos akcininkams ir kreditoriams pažeidimu, nes bendrovė privalo veikti atsižvelgdama į visų suinteresuotų asmenų, įskaitant ir kreditorius, interesus.** Taigi generalinio delikto principo taikymo galimybė įmonės valdymo organus sudarantiems asmenims atsiranda, jeigu pati įmonė dėl jos valdymo organus sudarančių asmenų priimamų sprendimų tampa nemoki ir bankrutuoja“.¹³¹

Užsienio valstybėse juridinio asmens vadovo atsakomybės klausimas sprendžiamas įvairiai. Antai Belgijoje direktorių atsakomybė kreditoriams galima pažeidus įstatymą arba įstatus, kilus interesų konfliktui ir bendraisiais deliktinės atsakomybės pagrindais. Danijoje yra įtvirtinta bendra vadovų pareiga kreditoriams – vengti, kad kreditoriai patirtų nuostolių. Ypatingai išplėsta direktorių

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas// Valstybės žinios Nr. 31-1010, redakcija nuo 2008 05 22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=321939, prisijungimas 2009 12 09;

¹³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje *D. G. v. UAB „Dagilė“* Nr. 2-995/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alveronas“ v. . S., R. P., A. P., G. M., G. B. ir D. Č.*; Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Tefire“ v. UAB „Lakis“, V. R., A. M., P. J., P. K.*; Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alveronas“ v. . S., R. P., A. P., G. M., G. B. ir D. Č.*; Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. lapkričio 6 d. *AB DnB NORD bankas v. UAB „Dama“* Nr. 2-823/2008;

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 19 d. civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir neveiksniu pripažintas B. J. B., atstovaujamas M. B* Nr. 3K-3-517/2009;

atsakomybė tretiesiems asmenims yra Prancūzijoje. Šioje šalyje atsakomybė juridinio asmens vadovui gali būti pritaikyta net už netinkamą valdymą. Vokietijos teisinis reguliavimas numato, jog juridinio asmens vadovas neatsako prieš trečiuosius asmenis, kartu numatydamas daugybę išimčių tokių kaip Vokietijos civilinio kodekso ir kitų teisės normų pažeidimas.¹³²

3.4 Kolegialių valdymo ir priežiūros organų narių civilinė atsakomybė.

Nagrinėjant juridinio asmens vadovo sąvoką šio darbo 1.2 poskyryje, buvo prieita išvados, jog juridinio asmens vadovas yra ne tik vienasmenis juridinio asmens administracijos vadovas, bet ir kolegialaus juridinio asmens valdymo organo nariai bet kolegialaus juridinio asmens priežiūros organo nariai.

Akivaizdu, kad atsižvelgiant į tai, jog tiek teisės aktai tiek juridinio asmens veiklą reglamentuojantys aktai šiems juridinio asmens valdymo organams priskiria skirtingas funkcijas, šių organų kompetencija ir vykdomos pareigos juridinio asmens atžvilgiu skiriasi. Tačiau bet koku atveju tiek juridinio asmens vienasmenio vadovo, tiek kolegialaus valdymo organo narių civilinė atsakomybė priklauso nuo keturių šio darbo 2.3 poskyryje aptartų civilinės atsakomybės elementų įvertinimo konkrečiame šių asmenų elgesyje. Juridinio asmens kolegialaus valdymo organo narių veiksmai taip pat kaip ir vienasmenio valdymo organo atveju gali pasireikšti teisės normų nesilaikymu, juridinio asmens veiklos dokumentų normų nesilaikymu bei fiduciarinių pareigų netinkamu vykdymu.

Verta aptarti valdymo ir priežiūros organų narių atsakomybės ypatumus, nes užsienio teisės¹³³ mokslas skirsto kolegialius valdymo organo narius į „išorės direktorius“ (*outside director*) ir „vidaus direktorius“ (*inside director*). Toks skirstymas yra paremtas tuo, kad užsienio šalių teisės sistemoje numatytos galimybės valdybos nariams nebūti susietais su valdomu juridiniu asmeniu nuolatiniai ryšiais („vidaus direktorius“ nuolat dirba įmonėje, yra susietas su juridiniu asmeniu darbo arba civiliniais santykiais, o „išorės direktorius“ nėra juridinio asmens darbuotojas, kas savo ruožtu reiškia, jog juridinio asmens ir šios rūšies vadovo nesieja tokie glaudūs teisiniai ryšiai ir „išorės direktorius“ neturi tiek informacijos apie juridinio asmens veiklą, kaip yra vienasmenio valdymo organo arba „vidaus direktoriaus“ atvejais), dėl šių priežasčių yra skirtingas tų valdymo organų narių informuotumo apie juridinio asmens veiklą laipsnis bei skirtingas rūpestingumo,

¹³² Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998;

¹³³ Pvz. Brian R. Cheffins, Bernard S. Black. Outside Director Liability Across Countries // Texas Law Review, Vol. 84, p. 1385-1480, 2006;

atidumo ir apdairumo pareigos turinys, t.y. „vidaus direktorius“, būdamas juridinio asmens darbuotoju ir geriau žinodamas juridinio asmens kasdienę veiklą, privalo elgtis atidžiau ir rūpestingiau už „išorės direktorių“.

Kai kuriuose užsienio šalyse, pvz. JAV dėl aukščiau išvardintų priežasčių „vidaus“ ir „išorės“ direktoriams taikomi skirtingi elgesio standartai ir juridinio asmens „vidaus direktoriui“ taikoma griežtesnė civilinė atsakomybė. Autoriai pažymi, jog „išorės direktoriams“ JAV yra labai palanki teisinė civilinės atsakomybės išvengimo terpė tiek dėl bylinėjimosi išlaidų, kurias kiekviena šalis apmoka pati, tiek dėl juridinio asmens akcininkų pakankamai didelio skaičiaus reikalavimo pareikšti ieškinį juridinio asmens „išorės direktoriui“, taip pat dėl susiformavusios JAV teismų praktikos, jog akcininkams yra labai sunku įrodyti „išorės direktoriaus“ neteisėtus veiksmus bei dėl tokių veiksmų kilusią juridiniam asmeniui žalą.¹³⁴

Koordinaliai priešingas reglamentavimas yra kitos bendrosios teisės tradicijos šalies – Jungtinės Karalystės teisės sistemoje, kur nėra daroma formalusis teisinio statuso skirstymas į „išorės“ ir „vidaus“ direktorius bei jų pareigų diferencijavimas – visi juridinio asmens valdymo organų nariai yra lygūs ir turi tas pačias pareigas juridiniam asmeniui.¹³⁵

Kontinentinės teisės šalių reglamentavimas, pvz. Vokietijos, remiasi tuo, jog juridinis asmuo turi valdymo organą – valdybą ir priežiūros organą – stebėtojų tarybą.¹³⁶ Autorių nuomone, Vokietijoje stebėtojų tarybos nariai turi tik labai nedidelę galimybę būti patrauktais civilinės atsakomybės.¹³⁷

Išskiriant juridinio asmens stebėtojų tarybos narių civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui klausimą, būtina nepamiršti, jog teisininkai teoretikai stebėtojų tarybos narius priskiria juridinio asmens vadovų grupei, tačiau LR Akcinių bendrovių įstatymas aiškiai įvardija, kad stebėtojų taryba yra kolegialus bendrovės veiklos priežiūros, o ne valdymo organas. Tokiu būdu susiduriama su nevienareikšmiška situacija, jog, viena vertus, atsižvelgiant į Lietuvos teisinį reglamentavimą, stebėtojų taryba nėra valdymo organas, todėl darytina išvada, kad jam netaikomos CK 2.87 str. numatytos juridinio asmens valdymo organų pareigos, tame tarpe ir fiduciarinės pareigos veikti atidžiai, protingai ir rūpestingai, ir kita vertus, pagal savo teisinę prigimtį (be šio organo yra apsunkinamas normalus bendrovės darbas ir vadovas įgyja dar daugiau galimybės piktnaudžiauti savo teisėmis dėl nepakankamos jo veiksmų priežiūros) ir pasirėmę teisininkų teoretiku nuomone,

¹³⁴ Brian R. Cheffins, Bernard S. Black. Outside Director Liability Across Countries // Texas Law Review, Vol. 84, pp. 1385-1480, 2006 (p. 1393 – 1395);

¹³⁵ Ten pat (p. 1399);

¹³⁶ Ten pat (p. 1421);

¹³⁷ Ten pat (p. 1446);

stebėtojų taryba priskirtina juridinio asmens vadovams, todėl darytina išvada, kad negalima pateisinti stebėtojų tarybos narių tiek teisės aktų, tiek juridinio asmens veiklą reglamentuojančių aktų, tiek fiducarinių pareigų pažeidimų.

3.5 Juridinio asmens vadovo atsakomybės apribojimas.

Autorė šiame darbe nelies juridinio asmens vadovo atleidimo nuo atsakomybės klausimų, nes juridinio asmens vadovo atleidimui nuo atsakomybės arba jos netaikymui yra taikomi tie patys pagrindai, kaip ir nagrinėjant bet kokio kito subjekto civilinės atsakomybės klausimą, t.y. nenugalima jėga, valstybės veiksmai, trečiojo asmens veikla, nukentėjusiojo asmens veiksmai, būtinasis reikalingumas, būtinoji gintis, savigyna.

Juridinio asmens vadovo atsakomybė gali būti apribota įvairiai, pvz. nustatant, kad atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai, o negauta nauda nėra atlyginama, taip pat šalys gali susitarti apriboti atsakomybės dydį tam tikra suma. Pažymėtina, jog ši šalių teisė negali būti aiškinama kaip absoliuti. Daugelis užsienio šalių riboja šalių teisę atleisti viena kitą nuo civilinės atsakomybės. Kaip antai Rusijos ir daugelio kitų užsienių šalių teisės moksle yra pažymima, jog juridinio asmens vadovo atleidimas nuo civilinės atsakomybės galimas tik esant jo neatsargumui ir jokių būdu negalėtų būti taikomas esant juridinio asmens vadovo tyčiai arba dideliame neatsargumui.¹³⁸

Ankstesniuose šio darbo skyriuose buvo trumpai aptarta juridinio asmens vadovo ir juridinio asmens teisė, numatyta CK 2.87 str. 7 d., sutartimi arba steigimo dokumentais apriboti juridinio asmens vadovo civilinę atsakomybę. Iš esmės ši teisė reiškia juridinio asmens teisės reikalauti iš juridinio asmens vadovo visiško žalos, padarytos neteisėtais juridinio asmens vadovo veiksmais, atlyginimo atsisakymą. Pažymėtina, kad toks atsisakymas, kaip minėta aukščiau, gali pasireikšti įvairiais aspektais, pvz. žalos dydžio apribojimu, kaltės formos apribojimu. Tuo pačiu pažymėtinas CK 6.252 str., kuris numato apribojimus šalių susitarimams dėl civilinės atsakomybės netaikymo ir apribojimo. Ši norma imperatyviai nurodo, jog negalioja šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo, taip pat yra draudžiama panaikinti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą.¹³⁹ Todėl darytina išvada, kad tiek sutartis, tiek juridinio asmens steigimo dokumentai gali numatyti juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės apribojimą tik tais atvejais, kai žala kilo dėl juridinio asmens

¹³⁸ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 399);

¹³⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, redakcija 2009-11-12 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=334624;

neatsargumo ir, autorės nuomone, tai įstatymų leidėjas turėtų aiškiai ir imperatyviai išreikšti aukščiau minėtame CK 2.87 str. 7 d. Šis nesudėtingas patobulinimas išspręstų nevienareikšmiško šios normos aiškinimo problemą, kadangi CK nevisada yra taikomas profesionalių teisininkų, aiškinančių įstatymą sistemiškai.

Šiai nuomonei pritaria ir rusų teisės teoretikai bei praktikai, nors juridinio asmens vadovo atsakomybės apribojimai šioje šalyje yra numatomi darbo, o ne civilinėje sutartyje.¹⁴⁰ F. Bogatyriovas mini vieną įdomų praktinį atvejį, kai juridinį asmenį „valdo“ taip vadinamas nominalusis direktorius, kuris griežtai vykdo juridinio asmens dalyvių nurodymus. Tokiais atvejais direktorius, norėdamas užsitikrinti, kad nebus traukiamas civilinės atsakomybės už netinkamus veiksmus, kurie bus padaryti juridinio asmens dalyvių nurodymu, pasirūpina juridinio asmens dalyvių vienašaliais sandoriais, kuriais juridinio asmens vadovas yra atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės. Tačiau toliau autorius minties nebetęsia ir neaiškina kaip traktuoti tokią situaciją. Autorei kyla abejonių ar tokiu atveju toks nominalusis direktorius gali būti laikomas tikroju juridinio asmens vadovu. Manytina, jog nagrinėjant tokią situaciją vis dėlto reikėtų nagrinėti santykio turinį, o ne formą ir daryti išvadą, jog tikrieji juridinio asmens vadovai yra juridinio asmens dalyviai ir civilinės atsakomybės reikėtų traukti būtent juos.

Kita šio rusų autoriaus nagrinėjama situacija yra, kai juridinio asmens vadovas kartu yra ir pagrindinis juridinio asmens dalyvis. Tokiu atveju, atleidžiant juridinio asmens vadovą nuo civilinės atsakomybės, pastebimas interesų konfliktas. F. Bogatyriovo nuomone, toks sandoris galėtų turėti teisinę galią tik tokiu atveju, jeigu jam pritartų ir kiti juridinio asmens dalyviai.¹⁴¹ Lietuvos Respublikos CK 2.87 str. numato juridinio asmens vadovui pareigą pranešti juridinio asmens dalyviams apie susiklosčiusią interesų konflikto situaciją, tačiau neįpareigoja jo gauti visų juridinio asmens dalyvių sutikimo ir leidimo veikti esant interesų konfliktui. Tačiau atsižvelgiant į juridinio asmens vadovo atleidimo nuo civilinės atsakomybės klausimo svarbą ir galimos žalos neigiamą įtaką juridinio asmens veiklai, manytina, kad reikėtų gauti juridinio asmens dalyvių pritarimą tokiam juridinio asmens vadovo sprendimui ir tai įstatymo leidėjas turėtų imperatyviai numatyti CK 2.87 str.

Teismai, nagrinėdami juridinio asmens atleidimo nuo civilinės atsakomybės klausimą (nesant sutartinio civilinės atsakomybės apribojimo), ypatingai dėl fiduciarinės protingumo pareigos nevykdymo arba netinkamo vykdymo, privalo atsižvelgti į taisyklę, kuri anglosaksų šalyse paprastai

¹⁴⁰ Plačiau Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 397-399);

¹⁴¹ Ф. О. Богатырев Ответственность директора за убытки, причиненные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006 (p. 400);

vadinama verslo sprendimo vertinimo taisykle (angl. – *business judgment rule*). Šios taisyklės esmę sudaro tai, jog juridinio asmens vadovas atleidžiamas nuo atsakomybės, jeigu priėmė sprendimą:

- a) remdamasis įmonės įstatais,
- b) akivaizdžiai neviršijantį normalios gamybinės-ūkinės rizikos,
- c) kuris nėra akivaizdžiai nuostolingas,
- d) kuris nėra akivaizdžiai ekonomiškai nenaudingas.¹⁴²

JAV Delavaro valstijos teismai, formuodami juridinio asmens vadovo atleidimo nuo atsakomybės dėl verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo byloje *Aronson v. Lewis* išskyrė tokius šios taisyklės nustatymo kriterijus: juridinio asmens vadovas buvo gerai informuotas, veikė sąžiningai bei veikė manydamas, kad veikia geriausiaisiais įmonės interesais.¹⁴³

Lietuvos teisės aktai nereglamentuoja tokios taisyklės, tai yra palikta teismų kompetencijai. Dažniausiai teismai taikydami verslo sprendimo vertinimo taisyklę nagrinėja klausimą ar sprendimas akivaizdžiai neviršijo gamybinės – ūkinės rizikos ir ar jis buvo nuostolingas juridiniam asmeniui. Tačiau šių kriterijų vertinimo taisyklės teismų praktikoje nėra aiškiai suformuluotos.

Atkreiptinas dėmesys, jog viena iš priemonių sumažinti arba kompensuoti, juridinio asmens patirtą žalą, jeigu ji vis dėlto kilo, yra civilinės atsakomybės draudimas. Atkreiptinas dėmesys, jog nei Europoje nei JAV nėra įtvirtintas privalomasis juridinių asmens vadovų civilinės atsakomybės draudimas. Pažymėtina, jog šiuo klausimų vyksta daug diskusijų, tačiau daugiau pasisakančiųjų atstovauja poziciją, jog šis draudimas liktų savanorišku. Pažymėtina, kad Lietuvoje ši draudimo rūšis nėra populiari tarp juridinio asmens vadovų dėl jos brangumo.

Apibendrinant tai kas išdėstyta III skyriuje, darytinios išvados, jog:

1. *Juridinio asmens vadovas gali būti traukiamas atsakomybės ne tik už žalą padarytą pačiam juridiniam asmeniui, bet ir už žalą padarytą juridinio asmens akcininkams ir kreditoriams, tačiau iki šiol atsakomybė pastariesiems subjektams yra sunkiai įgyvendinama praktikoje.*
2. *CK 2.87 str. 7 d. taisytina ta linkme, jog imperatyviai turėtų būti draudžiama sutartimi apriboti atsakomybės dydį, jeigu žala yra padaryta tyčia arba dėl didelio neatsargumo.*

¹⁴² Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007 (p. 140);

¹⁴³ Ten pat (p. 141);

3. *Teismai, nagrinėdami juridinio asmens atleidimo nuo civilinės atsakomybės klausimą, ypatingai dėl fiduciarinės protingumo pareigos nevykdymo arba netinkamo vykdymo, turėtų atsižvelgti į verslo sprendimo vertinimo taisyklę. Patartina suformuluoti aiškius šios taisyklės taikymo kriterijus. Autorės nuomone, pasiremiant užsienio šalių praktika, tokie kriterijai galėtų būti juridinio asmens vadovo informuotumo laipsnis, veiksmų sąžiningumas bei objektyvus pagrindas manyti, kad juridinio asmens vadovo veiksmai geriausiai atitinka įmonės interesus.*

IŠVADOS

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame magistro baigiamajame darbe, darytina išvada, jog šio darbo hipotezė, pateikta darbo įvade (juridinio asmens vadovo turinės atsakomybės koncepcija Lietuvoje neatitinka šių dienų poreikių) dėl žemiau išvardintų aplinkybių yra iš dalies patvirtinta.

1. Lietuvos teisinėje sistemoje nėra vienareikšmiškos juridinio asmens vadovo sampratos. Juridinio asmens vadovų ratui priskiriami asmenys, kurie neturi nieko bendro su juridinio asmens vadovo statusu ir šio instituto teisine prigimtimi. Toks juridinio asmens vadovų rato išplėtimas užtraukia papildomas pareigas juridinio asmens darbuotojams, faktiškai nesantiems juridinio asmens vadovais, apsunkina jų padėtį, nukelia dalį atsakomybės nuo tikrojo juridinio asmens vadovo.
2. Juridinio asmens ir jo vadovo santykiai savo pobūdžiu atitinka civilinius teisinius santykius. Juridinio asmens vadovų atsakomybė yra civilinė, sutartinė. Jeigu juridinis asmuo turi kolegialų valdymo organą, juridinio asmens vadovų atsakomybė galėtų būti dalinė, arba, numatant įstatymui arba sutarčiai, solidarioji.
3. Darbo teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai juridinio asmens vadovui taikytini tik galimybės perspektyvoje jam pasinaudoti socialinėmis garantijomis aspektu ir reguliuoja tik darbo sutarties pasibaigimo priežasties formulavimą, darbo sutarties nutraukimo ir atleidimo iš pareigų įforminimą bei atsiskaitymo tvarką.
4. Išskiriama *fiduciarinių* juridinio asmens vadovų pareigų kategorija, kuri praplečia bendruosius civilinės teisės principus veikti atidžiai, apdairiai, sąžiningai ir rūpestingai. Kai kurių fiduciarinių pareigų išskyrimas yra perteklinis, nes jos atkartoja viena kitą arba viena kitos sudedamuosius elementus.
5. Juridinio asmens vadovo civilinės atsakomybės elementai yra: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis juridinio asmens vadovo neteisėtų veiksmų ir žalos ryšys, juridinio asmens vadovo kaltė.
6. Juridinio asmens vadovo neteisėtų veiksmų ypatumas pasireiškia tuo, jog neteisėtais veiksmais yra laikomi juridinio asmens veiklą reglamentuojančių normų pažeidimas, tame tarpe juridinio

asmens fiduciarinių pareigų pažeidimas, juridinio asmens kompetencijos ribų peržengimas arba suteiktos teisės naudojimas ne pagal paskirtį.

7. Priežastinio ryšio ypatumas pasireiškia tuo, jog juridinio asmens vadovas gali būti traukiamas atsakomybėn ir už darbuotojų, kurių veiksmais padaryta žalos juridiniam asmeniui, veiksmus.
8. Kaltės elemento ypatumas pasireiškia tuo, jog sprendžiant juridinio asmens vadovo atsakomybės klausimą yra būtina spręsti ar kitas juridinio asmens vadovas esant tapačioms sąlygoms ir turėdamas tapačią padidinto protingumo, atidumo ir apdairumo pareigą, būtų pasielgęs taip pat, kaip pasielgė juridinio asmens vadovas, dėl kurio veiksmy kilo žalos.
9. Žalos ypatybė pasireiškia tuo, jog ji gali būti kaip tiesioginė taip ir netiesioginė (reputacijos sumenkinimas), šio elemento įrodinėjimas yra sudėtingas.
10. Juridinio asmens vadovas gali būti traukiamas atsakomybės už žalą padarytą pačiam juridiniam asmeniui, juridinio asmens akcininkams ir kreditoriams.

PASIŪLYMAI

1. Siūlytina tobulinti teisės aktus juridinio asmens vadovams priskiriant vienasmenį valdymo organą, kolegialaus valdymo organo narius bei priežiūros organo narius.
2. Siūlytina pritarti ABĮ pakeitimo projektui, kuris numato galimybę sudaryti su vadovu civilinę sutartį. Siūlytina konkretizuoti šios civilinės sutarties rūšį ir apibrėžti ją kaip civilinę paslaugų teikimo sutartį.
3. Siūlytina patobulinti fiduciarinių pareigų sąrašą, pašalinant iš jo juridinio asmens turto ar informacijos, gautos einant juridinio asmens vadovo pareigas, nenaudojimo savo asmeninei naudai gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo pareigą bei pareigą veikti juridinio asmens ir jo dalyvių naudai.
4. Siūlytina taisyti CK 2.87 str. 7 d. imperatyviai draudžiant sutartimi apriboti juridinio asmens vadovo atsakomybės dydį, jeigu žala yra padaryta tyčia arba dėl didelio neatsargumo ir išdėstyti taip:

2.87 straipsnis. Juridinio asmens organų narių pareigos

<..>

7. Juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdamas pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Sutartimi draudžiama apriboti juridinio asmens valdymo organo nario atsakomybę, jeigu ji padaryta tyčiais juridinio asmens valdymo organo nario veiksmais arba dėl didelio juridinio asmens valdymo organo nario neatsargumo.

5. Siūlytina teismams, nagrinėjant juridinio asmens atleidimo nuo civilinės atsakomybės klausimą atsižvelgti į užsienio praktikoje taikomą verslo sprendimo vertinimo taisyklę. Patartina suformuluoti aiškius šios taisyklės taikymo kriterijus. Tokie kriterijai galėtų būti: juridinio asmens vadovo informuotumo laipsnis, juridinio asmens vadovo veiksmų sąžiningumas bei objektyvus pagrindas manyti, kad juridinio asmens vadovo veiksmai geriausiai atitinka juridinio asmens interesus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos teisinė literatūra:

- 1.1. Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998;
- 1.2. Ambrasienė D. ir kt. Civilinė teisė (prievolių teisė) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;
- 1.3. Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė (bendroji dalis) – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;
- 1.4. Bitė V. Paskaitų ciklas “Verslo organizavimo teisinės formos”, Mykolo Romerio universitetas, 2008 m.;
- 1.5. V. Edwards Europos Sąjungos bendrovių teisė – Vilnius: Eugrimas, 2002;
- 1.6. Greičius R. Įmonės vadovo fiduciarinės pareigos: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005;
- 1.7. Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;
- 1.8. Kelzen H. Grynoji teisės teorija – Vilnius, 2002;
- 1.9. Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? // Jurisprudencija, Mokslo darbai, Nr. 55 (47), Vilnius,
- 1.10. Mikelėnas V., Bartkus G., Mizaras V., Keserauskas Š. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras (Antroji knyga) – Vilnius: Justitia, 2002;
- 1.11. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras (Šeštoji knyga) – Vilnius: Justitia 2003;
- 1.12. Pakalniškis V. Civilinės teisės paskaitos <http://www.mruni.lt/~vypaka/>, prisijungimas 2006 03 12;
- 1.13. Tikniūtė A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006;
- 1.14. Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija, Mokslo darbai, Nr. 8(110), Vilnius;
- 1.15. Vaišvila A. Teisės teorija – Vilnius: Justitia, 2004;

2. Užsienio teisės literatūra:

- 2.1. Brian R. Cheffins, Bernard S. Black. Outside Director Liability Across Countries // Texas Law Review, Vol. 84, pp. 1385-1480, 2006;
- 2.2. Christopher M. Bruner. Good Faith, State of Mind, and the Outer Boundaries of Director Liability in Corporate Law // Wake Forest Law Review, Vol. 41, p. 1131, 2006;
- 2.3. Coase R. H. The nature of the Firm, the Firm, the Market, and the Law. University of Chicago Press, 1988,
- 2.4. Elizabeth Nowicki. The Unimportance of Being Earnest: Reflections on Director Liability and Good Faith // Tulane University - School of Law, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=921668, prisijungimo laikas 2009 01 20;
- 2.5. Eric Tucker. From Condition of Limited Liability to Exceptional Remedy: The History of Shareholder and Director Liability for Unpaid Workers' Wages in Kanada // York University - Osgoode Hall Law School, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1105575, prisijungimo laikas 2009 01 20;
- 2.6. Lucian Arye Bebchuk, Joseph E. Bacherder, Roel C. Campos, Byron S. Georgiou, Alan G. Hevesi, William Lerach, Robert Mendelsohn, Robert A.G. Monks, Toby Myerson, John F. Olson, Leo E. Strine Jr., John Wilcox. Director Liability // Delaware Journal of Corporate Law, Vol. 31, No. 3, pp. 1011-1045, 2006;
- 2.7. The History of American Business and Industry – Washington, 1972;
- 2.8. Богатырев Ф. О. Ответственность директора за убытки, причененные хозяйственному обществу: Убытки и практика их возмещения// Сборник статей – Москва: Статут, 2006;
- 2.9. Васильев Е.А. (ответственный редактор) Гражданское и торговое право капиталистических государств – Москва: 1993;
- 2.10. Карабельников Б. П. Трудовые отношения в хозяйственных обществах – Москва: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003;
- 2.11. Козлова Н. В. Понятие и сущность юридического лица – Москва: Статут, 2003;
- 2.12. Суворов Н. С. Об юридических лицах по римскому праву – Москва, 2000;
- 2.13. Тарасов И. Т. Учение об акционерных компаниях – Москва: 2000;

3. Lietuvos Konstitucinio teismo praktika

- 3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas, Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr.69-2798;

4. Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika

- 4.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla 3K-3-517/2009;
- 4.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-7-444/2009;
- 4.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. Nr. 3K-3-329/2009;
- 4.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-244/2009;
- 4.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-428/2008;
- 4.6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-295/2008;
- 4.7. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-355/2008;
- 4.8. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-230/2008;
- 4.9. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-73/2008;
- 4.10. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-332/2007;
- 4.11. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-316/2007;
- 4.12. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-260/2007;
- 4.13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-567/2006,
- 4.14. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-418/2006;
- 4.15. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-388/2006;
- 4.16. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-7-266/2006;
- 4.17. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-6/2006;
- 4.18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-191/2005;
- 4.19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-16/2005;
- 4.20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-640/2004;
- 4.21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-213/2004;
- 4.22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-192/2004,
- 4.23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-880/2002;
- 4.24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-614/2002;
- 4.25. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-3-1203/2001;
- 4.26. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Civilinė byla Nr. 3K-7-760/2001;
- 4.27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinė byla Nr. 3K-3-383/2000;

5. Lietuvos apeliacinio teismo praktika

- 5.1. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2-995/2009;
- 5.2. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla 2A-137/2009;
- 5.3. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2-823/2008;
- 5.4. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-675/2008;
- 5.5. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-376/2008;
- 5.6. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A- 315/2008;
- 5.7. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-168/2008;
- 5.8. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-581/2007;
- 5.9. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-545/2007;
- 5.10. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-331/2007;
- 5.11. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-250/2007;
- 5.12. Lietuvos apeliacinis teismas Civilinė byla Nr. 2A-215/2006;

6. Užsienio teismų praktika

- 6.1. Byla Trustees of Dartmouth College v. Woodward
http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0017_0518_ZS.html,
prisijungimas: 2009 06 19;

7. Lietuvos teisės aktai

- 7.1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, redakcija
2009-11-12
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334624;
- 7.2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas// Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569, redakcija
2009-06-16// Valstybės žinios, 2009, Nr. 77-3160;
- 7.3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331523;
- 7.4. Lietuvos Respublikos investicinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 63-1581 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=158569;
- 7.5. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas// Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3515, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=331944;
- 7.6. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3891,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=340491;

- 7.7. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 26, 26¹, 32, 34, 35, 37, 41, 45, 47, 48, 52, 53, 57, 62, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 77, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 41¹ straipsniu įstatymo projektas,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=356693&p_query=&p_tr2= ,
prisijungimas 2009 12 06;

- 7.8. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas// Valstybės žinios 2003, Nr. 94-4246, aktuali redakcija 2009-04-04, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=340569, prisijungimas 2009 12 07;

- 7.9. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626, 2008-06-05 redakcija // Valstybės žinios. 2008, Nr. 71-2718 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=323169, prisijungimas 2009 07 16;

- 7.10. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas// Valstybės žinios Nr. 31-1010, redakcija nuo 2008 05 22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=321939, prisijungimas 2009 12 09;

8. Užsienio teisės aktai

- 8.1. Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ) (части первая, вторая, третья и четвертая) (с изменениями и дополнениями) <http://www.interlaw.ru/law/docs/10064072-006.htm>; prisijungimas 2009 06 14;

- 8.2. Федеральный закон Российской Федерации об обществах с ограниченной ответственностью http://www.consultant.ru/popular/ooo/48_4.html#p485;
prisijungimas: 2009 06 23;

- 8.3. German Civil Code http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#BGBengl_000G4;
prisijungimas 2009 06 23

- 8.4. Civil Code of Quebec <http://www2.publicationsduquebec.gouv.qc.ca>; prisijungimas 2009 06 17;

Juridinio asmens vadovų turtinės atsakomybės ypatumai

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: juridinis asmuo, juridinio asmens vadovai, fiduciarinės pareigos, juridinio asmens vadovų atsakomybė.

Šiame magistro baigiamajame darbe autorė nagrinėjo juridinio asmens vadovo turtinės atsakomybės problematiką. Pirmajame darbo skyriuje autorė apžvelgė pagrindinių juridinio asmens teorijų turinį ir juridinio asmens vadovo statusą, atsižvelgiant į šių teorijų turinį, buvo išskirti nagrinėjamai temai aktualiausi juridinio asmens požymiai. Šių klausimų išnagrinėjimas padėjo priėti išvados, jog bendras visų pagrindinių juridinio asmens teorijų požymis yra nuostata, kad juridinis asmuo negali veikti visiškai savarankiškai – teisiniuose santykiuose jis veikia per savo valdymo organus. Taip pat pirmajame skyriuje buvo suformuluota juridinio asmens vadovų samprata, apibrėžtas juridinio asmens vadovų ratas. Pagrindinė problema, kuri buvo atskleista šiame skyriuje – Lietuvos įstatymų leidėjas neturi aiškios juridinio asmens vadovų koncepcijos dėl ko yra linkęs išplėsti juridinio asmens vadovų ratą. Paskutinis pirmojo skyriaus poskyris buvo skirtas juridinio asmens vadovų teisinio statuso ypatybėms apibrėžti.

Antrajame šio magistro baigiamojo darbo skyriuje autorė iškėlė juridinio asmens vadovų atsakomybės prigimties problemą ir priėjo išvadą, jog juridinio asmens vadovo atsakomybė turėtų būti kvalifikuojama kaip civilinė. Šiame skyriuje autorė išnagrinėjo civilinės atsakomybės požymius bei elementus ir akcentavo jų ypatumus juridinio asmens vadovo civilinei atsakomybei.

Trečiajame šio magistro baigiamojo darbo skyriuje buvo apibrėžtas subjektų ratas, kuriems gali kilti žalos dėl juridinio asmens vadovų netinkamo pareigų vykdymo arba jų nevykdymo, kurią juridinio asmens vadovas privalo atlyginti bei buvo išskirti atvejai, kuomet juridinio asmens vadovo atsakomybė gali ir turi būti apribota.

Features of pecuniary liability of directors of legal entity.

SUMMARY

Keywords: *legal entity, directors of legal entity, fiduciary obligations, liability of directors of legal entity.*

In this work the author researches problems of a liability of the director of the legal entity. In first chapter of the work the author has considered the list of the basic theories and the status of the director of legal entity. Basing on the list of these points in question, the most actual signs of the director of legal entity for a considered theme of work have been allocated. Studying of these points in question has helped to come to a conclusion, that the basic sign of theories about directors of legal entity is the assumption that the legal entity cannot operate independently – in legal relations it operates through the local authorities. Also, in the first section, definition of the director of legal entity has been formulated, the list of directors of legal entities was described too. The main problem which has been revealed in this section – Lithuanian legislators have no clear concept or vision of directors of legal entities, so that is the real reason for predisposed expansion of the directors of entity list. Last part of first chapter has been allocated for the description of features of a legal status of directors of legal entities.

In the second chapter the author putted forward a problem about liability of directors of legal entity and has come to a conclusion that liability of directors of legal entity should be qualified as civil. In this section author also researches civil liability elements and paid more attention to their specifications according to legal entity's directors liability.

In the last chapter of this work author reviewed and described the list of subjects, at which can arise questions, concerning compensation of damage, by heads of the legal entities, connected with irrational actions or their absence in general, which director of the legal entity should compensate. Also, author overviewed cases when legal entity director's liability can, should and has to be limited.